

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Melih Taha ÖZTÜRK

OSMANLI DEMOKRAT FIRKASI'NIN YAYIN ORGANLARINDAN TÜRKİYE VE
MUAHEDE GAZETELERİNE GÖRE DIŞ SİYASET (HAZİRAN 1910-ARALIK 1910)

Tarih Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Melih Taha ÖZTÜRK

OSMANLI DEMOKRAT FIRKASI'NIN YAYIN ORGANLARINDAN TÜRKİYE VE
MUAHEDE GAZETELERİNE GÖRE DIŞ SİYASET (HAZİRAN 1910-ARALIK 1910)

Danışman

Doç. Dr. Şahin DOĞAN

Tarih Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2018

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Melih Taha ÖZTÜRK 'ün bu çalışması, jürimiz tarafından Tarih Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Salih TUNÇ (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Şahin DOĞAN (İmza)

Üye : Doç. Dr. Mehmet AK (İmza)

Tez Başlığı : Osmanlı Demokrat Fırkası'nın Yayın Organlarından Türkiye ve Muahede Gazetelerine
Göre Dış Siyaset (Haziran 1910-Aralık 1910)

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 30/11/2018

Mezuniyet Tarihi : 13/12/2018

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Osmanlı Demokrat Fırkası’nın Yayın Organlarından Türkiye ve Muahede Gazetelerine göre Dış Siyaset (Haziran 1910-Aralık 1910)” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(imza)

Melih Taha ÖZTÜRK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Melih Taha ÖZTÜRK
Öğrenci Numarası	20155206018
Enstitü Ana Bilim Dalı	Tarih
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(x) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Şahin DOĞAN
Tez Başlığı	Osmanlı Demokrat Fırkası'nın Yayın Organlarından Türkiye ve Muahede Gazetelerine Göre Dış Siyaset (Haziran 1910-Aralık 1910)
Turnitin Ödev Numarası	1050279177

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 101 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 04/12/2018 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 1

alıntılar dahil % 1'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdeler sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

05/12/2018

(İmza)

Doç. Dr. Şahin DOĞAN

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİT MESELESİ

1.1. Osmanlı Hâkimiyeti Döneminde Girit	12
1.2. Girit'in Yunanistan'a Katılma Teşebbüsü ve Osmanlı Kamuoyundaki Etkileri.....	14
1.3. 1910 Yılında Girit Meselesinin Durumu ve Osmanlı -Yunan İlişkileri	15
1.4. Girit Meselesinin Çözümü (1911-1913).....	22

İKİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA SORUNU

2.1. Makedonya Sorunu ve Tarihsel Geçmişi.....	24
2.2. II. Meşrutiyet'in İlanı ve Rumeli'deki Mevcut Siyasi Durum	26
2.3. 1910 Yılında Osmanlı-Bulgar İlişkileri	27
2.3.1. Ticari İlişkiler	27
2.3.2. Siyasi İlişkiler	29
2.4. Arnavut İsyanları ve Karadağ Olayları.....	37
2.5. Makedonya Meselesinin Çözümü (1911-1913)	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTİKRAZ MESELESİ

3.1. 19.Yüzyılın Sonlarında Osmanlı Maliyesinin Genel Durumu	43
3.2. II. Meşrutiyet'in İlanı Esnasında Osmanlı Ekonomisi	45
3.3. 1910 Yılında Osmanlı Devleti'nin İstikraz Politikaları.....	47
3.4. 1911-1914 Yılları Arasında Yapılan İstikrazlar	54

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYADA MEYDANA GELEN DİĞER SİYASAL GELİŞMELER

4.1. İran Ahvali.....	56
4.1.1. 19.Yüzyılda İran'ın Genel Durumu.....	56
4.1.2. İran'da 1906 Meşrutiyet Devrimi ve Sonrasındaki Gelişmeler.....	58
4.1.3. 1910 Yılında İran'da Yaşanan Gelişmeler	61
4.1.4. I. Dünya Savaşı ve Öncesinde İran'daki Dahili Gelişmeler (1911-1914).....	74
4.2. Potsdam Mülakatı.....	76
4.3. Avusturya ile Rusya'nın Osmanlı ve Balkan Politikası	78
4.4. Bloklaşma Meselesi.....	85
4.5. Avrupa'da ve Uzak Batı'da İhtilal Olayları	86
4.5.1. Portekiz İhtilali	86
4.5.2. İspanya'da Ayaklanmalar	89
4.5.3. Meksika ve Brezilya	90
4.6. Cezayir-Tunus Muhacirleri Meselesi	91
4.7. Avrupa'da İşçi Grevleri (Tatil-i Eşgal)	91
4.7.1. Fransa	92
4.7.2. İngiltere.....	93
4.7.3. Almanya	94
4.7.4. Bulgaristan.....	96
SONUÇ	98
KAYNAKÇA.....	101
EK 1- Türkiye Gazetesi'nin 7 Haziran 1326 (1910) Tarihli 1. Nüshasının İlk Sayfası..	112
EK 2- Muahede Gazetesi'nin 5 Teşrinievvel 1326 (18 Ekim 1910) Tarihli 1. Nüshasının İlk Sayfası	113
EK 3- Türkiye Gazetesi'nde 17 Haziran 1326 (1910) Tarihinde Yayınlanan “Siyasiyat: Girit Meselesi” Başlıklı Uzun Makale.....	114
EK 4- Türkiye Gazetesi'nde 16 Teşrinievvel 1326 (29 Ekim 1910) Tarihinde Yayınlanan “Yaşamak İçin” Adlı Makale.....	114
EK 5- Türkiye Gazetesi'nde 25 Teşrinievvel 1326 (7 Kasım 1910) Tarihinde Yayınlanan İstikraz Anlaşmasına Dair Verilen Haber.....	115
EK 6- Muahede Gazetesi'nde 6 Teşrinievvel 1326 (19 Ekim 1910) Tarihinde Yayınlanan “Kont Ernetal'in Nutku Karşısında” Adlı Makale.	116
EK 7- Muahede Gazetesi'nde 10 Teşrinievvel 1326 (23 Ekim 1910) Tarihinde Yayınlanan “İran ve Biz” Adlı Makale.....	116
EK 8- Türkiye Gazetesi'nde 25 Teşrinievvel 1326 (7 Kasım 1910)Tarihinde Yayınlanan “Maliyemiz Nasıl Düzebilir” Adlı Makale	117

EK 9- Türkiye Gazetesi’nde 1 Teşrinisani 1326 (14 Kasım 1910) Tarihinde Yayınlanan “İran, Viran” Başlıklı Makale.....	117
EK 10- Türkiye Gazetesi’nde 5 Teşrinisani 1326 (18 Kasım 1910) Tarihinde Yayınlanan “İki Şey” Adlı Makale	118
ÖZGEÇMİŞ	119

KISALTMALAR LİSTESİ

A.Ü.	Ankara Üniversitesi
bk.	Bakınız
bs.	Baskı
C.	Cilt
çev.	Çeviren
OTAUM.	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi

ÖZET

Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilanı, Türk siyasal hayatının önemli dönüm noktalarından biri olmuştur. Ülkede çok partili ve çoğulcu sistemin yaygınlaşmasıyla birlikte İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yanında muhalif partiler ve onların yayın organları olan gazeteler ve dergiler de yayın hayatını sürdürmeye çalışmıştır. Bu partilerden birisi olan Osmanlı Demokrat Fırkası ve onun kendi bünyesinde çıkan *Türkiye* ve *Muahede* gazetelerinde, Şirvanizade Mahmut Tahir ve Pertev Tevfik gibi gazetenin önde gelen yazarları, 1910 yılı içinde Osmanlı Devleti'ni doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren, Girit, Makedonya, İstikraz, İran meseleleri ve aynı sene içinde dünyadaki diğer gelişmeleri değerlendirmişlerdir. Özellikle Şirvanizade Mahmut Tahir, dış politikada güçlü bir siyaseti öne sürmüş, Hakkı Paşa hükümetinin eksikliklerine zaman zaman yayınlarında yer vererek dış gelişmelerde izledikleri siyasete eleştiriler ve öneriler getirmişlerdir. İktisadi hayatta ise bağımsızlık ve üretkenlik demokratların prensiplerinde yer almakla birlikte kapitülasyon gibi ekonomiyi altüst eden unsurlara da karşı olmuşlardır. İşte bu çalışmada 1910 yılında yayımlanan Osmanlı Demokrat Fırkası'nın yayın organları *Türkiye* ve *Muahede* gazetelerinin gözüyle Osmanlı Devleti'nin dış siyaseti ve dünyada meydana gelen dış siyasi gelişmeler kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Demokrat Fırkası, Dış Siyaset, Türkiye Gazetesi, Muahede Gazetesi.

SUMMARY

FOREIGN POLICY ACCORDING TO THE MEDIA ORGANS OF THE OTTOMAN DEMOCRATIC PARTY: TÜRKİYE AND MUAHEDE NEWSPAPERS (JUNE 1910-DECEMBER 1910)

The declaration of the Second Constitutional Era in the Ottoman State was one of the important turning points regarding the Turkish political life. A multi-party and pluralist political system became widespread in the state. Alongside this, the Party of Union and Progress as well as opposition parties and their publications, newspapers and magazines, also tried to maintain their publishing life. The Ottoman Democratic Party was among them and on the newspapers published by them, such as *Türkiye* and *Muahede*, prominent writers such as Şirvanizade Mahmut Tahir and Pertev Tevfik discussed the issues of Crete, Macedonia, borrowing, Iran, which concern the state directly or indirectly in 1910, as well as other developments in the World. In particular, Şirvanizade Mahmut Tahir, who suggested a strong foreign policy, occasionally included in his publications the deficiencies of the Hakkı Pasha government and brought political criticism and suggestions regarding foreign developments followed. In economic life, independence and productivity were among the principles of democrats, and they also objected the economic upsetting elements such as capitulation. In this study, Ottoman State's foreign policy and external political developments were written through the eyes of newspapers *Türkiye* and *Muahede*, which were the media organs of the Ottoman Democratic Party, published in 1910.

Keywords: The Ottoman Democratic Party, Foreign Policy, Türkiye Newspaper, Muahede Newspaper.

ÖNSÖZ

Bu tezin amacı, II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı basın hayatında etkili olan, İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne muhalefet eden Osmanlı Demokrat Fırkası'nın çıkardığı Türkiye ve Muahede gazetelerinin verdiği bilgiler ışığında 1910 yılının ağırlıklı olarak sonlarında Osmanlı Devleti'nin İran, Rusya, Yunanistan, Bulgaristan gibi komşu devletlerle olan dış siyasetinin gidişatıyla birlikte ortaya çıkan sorunların yanında, Osmanlı ülkesinin ekonomik bunalımı ve bu yolda yapılan girişimler, ayrıca Avrupa ülkeleri başta olmak üzere diğer devletlerde meydana gelen siyasal olayları aydınlatmaktır.

Tez konusunun belirlenmesinde Osmanlı Demokrat Fırkası'nın basın faaliyetlerinin tatile uğramasına karşın söz konusu yayın organlarında dış politik görüşlere ve olaylara yayınlarında geniş bir yer vermeleri etkili oldu. Nitekim bu yayınlar hem Osmanlı Dış siyasetinde ki gelişmeler hem de dünyadaki diğer ülkelerde meydana gelen siyasi gelişmeleri takip ederek Osmanlı Demokrat Fırkası'nın dış politika görüşlerini tahlil ve tespit edebilecek verileri içermektedir.

Tezimizin ana kaynağını teşkil eden Osmanlı Demokrat Fırkası'nın yayın organları Türkiye ve Muahede gazeteleri, dolaylı olarak Osmanlı Demokrat Fırkası hakkında yapılan çeşitli çalışmalara da konu olmuştur. Nitekim bu hususta yapılan değerli bazı çalışmalar içerisinde Gökhan KAYA'nın kaleme aldığı "II. Meşrutiyet'in Siyasal Hayatında Osmanlı Demokrat Fırkası" (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2009.); Mesude Sezer ÖZDİLLİ'nin kaleme aldığı "Osmanlı Demokrat Fırkası"(Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir, 2012.) konu ile ilgili ayrıca bu değerli çalışmaların yanında konu ile ilgili Mesude Sezer ÖZDİLLİ'nin "II. Meşrutiyet Döneminde Bir Muhalefet Gazetesi ve Gazeteci: Şirvanizade Mahmut Tahir" (Tarih İncelemeleri Dergisi, XXVIII/2, Aydın, 2013.) isimli makalesi; Taner ASLAN'ın "Pertev Tevfik ve Muahede Gazetesi" (Turkish Studies International Periodical For The Languages, Terature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer 2011.) isimli makaleleri zikretmek gerekir. Tezin hazırlanmasında bu eserlerden çokça yararlanıldı.

Tezin hazırlanması sırasında Türkiye ve Muahede gazetelerinin 1910 yılının haziran ayından aralık ayına kadar tatil edilen günler hariç çıkmış tüm sayıları, sıra takip edilerek tarandı ve 1910 yılının ortaları ve sonlarındaki dış siyasal gelişmelerinin tamamı transkribe edildi. Gazetelerin bütün sayılarını toplamak için başta Milli Kütüphane olmak üzere Hakkı Tarık Us Koleksiyonundan faydalandık. Yapılan çalışmada iki gazetenin de sırasıyla çıkmış

bütün nüshalar gün olarak takip edilip dış siyasal olayların ve görüşlerin analizi yapılmaya çalışıldı.

Hazırlanan tez dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Girit meselesinden bahsedilmekle birlikte, Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan ve 19.Yüzyıldan itibaren ortaya çıkan isyanlar ve Avrupa devletlerinin de inisiyatifleri ile birlikte Osmanlı'dan ayrılan Girit adasının siyasi kopuş süreci anlatılmıştır. İkinci bölümde Balkan devletleri ve özellikle Bulgaristan ağırlıklı olmakla üzere Osmanlı Devleti arasında büyük bir soruna dönüşen, sonrasında Avrupalı devletlerin de karışması ile daha da ateşlenen Makedonya sorunu ve bu süreç içerisinde artarak devam eden çetecilik faaliyetleri anlatılmıştır. Üçüncü bölümde Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu ekonomik çöküntü, II. Meşrutiyet döneminde alınan borçlar ve ekonominin genel seyrinin yanında 1910 yılında izlenen istikraz politikası işlenmiştir. Tezin son bölümü olan dördüncü bölümde ise diğer ülkelerde meydana gelen siyasi ve içtimai gelişmeler kaleme alındı. Nitekim bu bölümde alt başlık olarak İran ahvali kısmında, İran'ın 20.Yüzyıla girerken geçirdiği sıkıntıların yanında 1906 Meşrutiyet Devrimi, İngiltere ve Rusya'nın İran politikası ve İran'ın iç siyaseti üzerinde durulmuştur. Yine sonraki başlıklarda Avrupa devletlerindeki bloklaşma süreci ve bunun dünya dengesini nasıl değiştireceği görüşlerinin yanında İspanya, Portekiz, Meksika ve Brezilya gibi ülkelerde de meydana gelen bazı siyasi gelişmeler ve Avrupa'da ortaya çıkan işçi olayları, tezin son bölümünde ayrıntılı şekilde kaleme alınmıştır.

Sonuç olarak bu çalışmanın konusunu içeren Osmanlı dış siyasetindeki gelişmeler, Osmanlı Demokrat Fırkası'nın dış siyaset görüşleri ve diğer ülkelerde söz konusu dönemde meydana gelen siyasi gelişmelere ilişkin literatüre bir katkı sunacağı kanaatindeyiz.

Tezin yazımında desteklerini esirgemeyen danışman hocam Doç.Dr. Şahin DOĞAN'a tez hakkında verdiği faydalı fikirler ve öneriler için teşekkürü borç bilirim.

Melih Taha ÖZTÜRK

Antalya, 2018

GİRİŞ

Osmanlı Demokrat Fırkası (Fırka-i İbad)

Fırkanın Kuruluşu ve Genel Yapısı

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yönetimde söz sahibi olması ve uyguladığı politikalarda merkeziyetçi tutuma yönelmesi, kendisine karşı siyasette karşıt grupların ve partilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlardan birisi de hiç şüphesiz Osmanlı Demokrat Fırkası idi. II. Meşrutiyet'in ilanından önce kurulan ve *Selamet-i Umumiye* adı verilen kulübün yeniden teşkilatlanmasıyla vücuda gelen bu fırka, 6 Şubat 1910 tarihinde siyasi hayatına başlamıştır¹. Kurucuları ise başlangıçta Jön Türk hareketinde önemli rol oynayan İbrahim Temo ve o sıralarda ittihatçılar ile anlaşmazlık içinde bulunan Abdullah Cevdet Bey'dir. Fırka, siyasi parti ruhsatı aldıktan sonra, eski *Selamet-i Umumiye* kulübünün üyeleri, kurucular arasında gösterilmiştir². İbrahim Temo, Fırkanın kuruluşundaki düşüncesini şöyle ifade etmekteydi. “*Aydınları İttihat ve Terakki altında toplayıp tek vücut haline getirip, Türklerden ziyade diğer milletlerin hoşnutsuzluk yüzünden başka yollara sapmalarını engellemek için demokrat fırkasını kurmaya karar verdik*” demiştir. İbrahim Temo aslında fırkanın İttihat ve Terakki'den kopmadığını, fırka programının İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne uygun olduğunu beyan etmiştir³. 66 maddelik fırka dâhili nizamnamesi ve 15 maddelik siyasi programı, İbrahim Temo tarafından kaleme alınmıştır. Dâhili nizamname ile siyasi program birbirini tamamlar niteliktedir. Nizamnamede başlangıç olarak bütün Osmanlı milletlerinin eşit olduğundan, Osmanlı milletinin dayandığı unsurlar olarak gösterilen rencber, esnaf, amele ve köylünün çıkarlarının korunması gerektiğinden söz edilir. Sonraki maddelerde sırasıyla kulüplerin açılması, idaresi ve seçim yönteminin belirlenmesi, fırkanın harcamaları ve finansal kaynakları, Fırkanın iç ve dış siyasetinin belirlenmesi ve devlet makamları karşısında temsil edilmesi, başkanlık seçimi gibi konularda alınan kararlar yer almakla birlikte son maddede fırkanın, 15 Temmuz, 15 Nisan ve 1 Mayıs'ın yanında *Selamet-i Umumiye*'nin kuruluş tarihi olan 23 Teşrinisani 1323 (6 Aralık 1907) tarihi bayram günü olarak kabul edildiği belirtilir.

15 maddelik siyasi programda ise ilk maddede dâhili programda belirtildiği üzere esnaf, rencber gibi Osmanlı milletinin gövdesini oluşturan unsurlar için eşitlik ve hürriyetin savunulacağı üzerinde durulmuş, sonraki maddelerde ülkenin geleceği için cehalet ve sefalet kaldırılması, eğitim ve öğretime önem verilmesi, hastanelerin açılmasının yanında ayrımcılığı

¹Birinci, 1990: 39.

²Diğer fırka kurucuları için bk. Özdiilli, 2012: 130-131.

³Özdiilli, 2012: 131.

ortadan kaldırıp, kardeşliğe önem verme gibi toplumsal fikirler beyan edilir. Aynı şekilde emek sömürsünü ortadan kaldırmak adına işçi haklarının gözetilmesi meselesi ve seçim hususunda oyların gizli olması ve tüm halk için geçerli olması şartı gibi fırkanın benimseyeceği kararlar vardır. Son maddelerde ülkenin sanayi ve ticarete ilerlemesi için bankaların açılacağı, arazi kanununun çiftçi ve emlak sahipleri lehine hâkimiyet-i milliye prensibine göre yapılacağı belirtilir. 15. maddede, ülkenin yararına olan kanunlar ve düzenlemeler yapıp uygulanacağına dair fırka programına yeni maddeler ekleneceği vurgulanmaktadır⁴.

Osmanlı Demokrat Fırkası'nın çalışmaları iki aşamada incelenmekle birlikte, fırka, 1908-1910 yılları arasında varlığını devamlı olarak hissettirmiş ancak 1911 yılından itibaren zayıflamış ve pek etki gösterememiştir⁵. Fırkanın ideolojisine bakılacak olursa, adından da anlaşılacağı üzere demokrasi kavramı son derece önemli olmakla birlikte her bireyin doğuştan haklara sahip olduğu ve ülkede hürriyetin egemen olması gerektiği üzerinde durulur. Aynı şekilde hak ve özgürlüklerin demokrasi ile güvence altına alınması gerekir. Demokratlar da demokrasi bilincinin halka öğretilmesi işini kendi görevleri olarak tanımlarlar. Diğer yandan meşruti sistem savunularak mevcut hükümetin sadece bir araç olduğu ve hükümetin meşrutiyetin sahibi olmadığı vurgulanır. Halk ön plana çıkarılır. Çoğulculuk fikri her daim demokrasinin ve meşrutiyetin gereklerinden sayılmaktadır. Demokrat Fırkası kurulduğu yıllarda mevcut seçim sisteminden seçmen olabilme yaşına kadar yürürlükte olan birçok kanunu eleştirmiş ve bu durumların adaletli olmadığını ve hükümetin yetkisini artırdığı şüphesiyle karşı çıkmıştır. Yine fırka, yargıda bağımsızlığı savunmuş ve kuvvetler ayrılığı ilkesini benimsemekle birlikte ordunun siyasetten ayrı tutulması meselesinde İttihat ve Terakki yönetimini ağır şekilde eleştirmiştir⁶.

Osmanlı Demokrat Fırkası ittifad-ı anasır görüşüne sahip olmakla birlikte, Osmanlı'yı oluşturan milletlerin kardeşliği ve eşitliğinin en büyük destekçisi olmuştur. Bu fikrini gazetelerinde de sıkça dile getirmiştir⁷.

Fırkanın Meclisteki Durumu ve İttihat ve Terakki Cemiyeti ile İlişkileri

Osmanlı Demokrat Fırkası'nın İttihat ve Terakki ile ilişkileri ve meclisteki yerine bakılacak olunursa, fırka 1908 seçimlerine katılmamakla birlikte kurucu üyelerden olan Fuat Şükrü Bey, İstanbul'dan aday olmuşsa da seçimi kazanamamıştır⁸. Ancak fırka mecliste yine

⁴Kaya, 2009: 87-99.

⁵Tunaya, 1998: 207.

⁶Özdilli, 2012: 161-165.

⁷Özdilli, 2012: 167.

⁸Tunaya, 1998: 207.

de temsil edilmiş ve Manastır vilayetinin Görice sancağından Şahin Taki fırkanın tek mensubu olmuştur⁹. Bunun haricinde fırkaya yakınlık gösteren Manastır mebusu Dalçef Efendi'de örnek verilebilir. Fırkanın fazla mebusu olmamasına rağmen mecliste devamlı tartışmalar olmakla birlikte, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve onun kontrolündeki İbrahim Hakkı Paşa kabinesinin fırka üzerindeki sindirici politikaları ve yayın organlarının kapatılması, büyük sorun üretmiş ve muhaliflerin gensoru önergesine neden olmuştur. Bu tartışmaların genel nedeni ittihatçıların muhalefet karşıtı politikasıydı¹⁰. Hem diğer muhalifet oluşumlara hem de fırkaya karşı yıldırma politikası güden ittihatçılar, Fuat Şükrü Bey, Demokrat Mustafa, Mustafa Saffet gibi üyelerin tutuklanması, fırka gazetelerini satan çocukların dövülmesi, işkence olayları gibi gelişmeler nedeniyle gensoru hazırlansa da 3 oy farkla reddedilmiştir. İbrahim Hakkı Paşa da bu iddiaları reddetmiştir. Yine bu dönemde fırka gazetelerinde yazarlık yapan Pertev Tevfik Bey, ayrıca muhalefetin önemli isimlerinden Rıza Nur Bey'in tutuklanması, meclisteki ortamı daha da körüklemiş, İttihat ve Terakki'ye karşı sert bir tutum içine girilmiştir¹¹.

Osmanlı Demokrat Fırkası'nın, ittihatçılara karşı kuruluşunda başlangıçta İbrahim Temo ve Abdullah Cevdet Beylerin cemiyette anlaşmazlık ve dışlanmışlık durumları etkili olmuştur¹². İttihatçıların ise ilk tutumları fırkanın kuruluşu açısından olumlu yöndedir. Cemiyet, ilerleyen 1-2 sene zarfında fırka üzerinde baskı kurmuştur. Osmanlı Demokrat Fırkası ile İttihatçılar arasındaki ilişkileri oluşturan etmenler, genel anlamda ülke yönetimi, iç ve dış siyasetteki uygulamalar ve ekonomik anlamda görüş farklılıklarıydı. Bu bağlamda iki fırka da zıt görüşlere sahiplerdi. Bunun yanı sıra İttihatçı yönetiminde muhalefeti yıkma teşebbüsü de ilişkileri büyük derecede olumsuz bir yöne götürmüştür. İç siyasette 2 dereceli seçim sisteminin muhalefet tarafından kaldırılma isteği, Osmanlı Devleti'nin kötüye giden ekonomisi ve dış borçlar hakkında eleştiriler ve dış siyasette hükümetin yürüttüğü politikalara fırka gazetelerinde yer verilmiş ve hükümet eleştirilmişse de gerektiği yerde de övülmüştür. Yine eğitim ve öğretim meselesinde olumlu ıslahat fikirlerine sahip olan demokratlar, gazete yayınlarında mevcut sistemi eleştirerek bunları dile getirmişlerdir. Fırka, ittihatçıları iç siyasette merkeziyetçi, baskıcı ve sindirici yönetim kullanmakla suçlamış ve her daim bu tutum içerisinde olmuştur. Aynı şekilde ittihatçılar da, fırkayı ihtilalcilikle itham etmiştir¹³. Fırkanın yayın organlarında yazarlık yapan, Bezmi Nusret, Mahmut Tahir, Fuat Şükrü, Hamdi Suphi gibi kişiler İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni eleştirdikleri için divan-ı harbe gönderilerek tutuklanmış olmalarıyla

⁹Kaya, 2009: 105.

¹⁰Tunaya, 1998: 207.

¹¹Kaya, 2009: 108-110.

¹²Kaya, 2009: 114.

¹³Kaya, 2009: 114-120.

birlikte, bu dönemlerde fırkanın gazete faaliyetleri yavaşlamış¹⁴ ve 1911 yılına gelindiğinde fırka toparlanmaya çalışmış ve yeni hükümet olan Küçük Sait Paşa kabinesi ile tutuklu demokratların hapisten çıkarılması konusunda uzlaşmaya çalışsa da hükümet sessiz kalmıştır. Ancak sonrasında ittihatçı yönetimin etkisiyle bu kişiler affedilip serbest bırakılmışlardır. Ancak demokratlar, 1911 senesi içinde eski güçlerine hiçbir zaman kavuşamadılar¹⁵. Zaten fırkanın bu dönemde gazetesi de yoktu. Böylece fırka, 1911’de yani ikinci faaliyet döneminde hızla taraftar kaybetmeye başlamış ve bütün muhalefet partilerini tek çatı altında toplayan Hürriyet ve İtilaf Fırkası’na katılma kararı almıştır¹⁶.

Osmanlı Demokrat Fırkası ve Dış Siyaset

Fırkanın Dış Politikası ve Siyasi Görüşleri

Osmanlı Demokrat Fırkası, yayın organlarında dönemin belli başlı dış siyasi gelişmelerini işlemiş ve belli bir duruş sergilemiştir. 1910 yılının dış siyasi gelişmeleri ve basına yansıyan olaylar, genelde Osmanlı Devleti’ni ilgilendiren kapitülasyonlar, borçlanma, sermaye gibi parasal unsurları içine alan ekonomik gelişmeler ve büyük devletler arasındaki itilaf-ittifak bloklaşması, İran’daki Meşrutiyet hareketleri, Girit ve Makedonya meseleleri ve Osmanlı hükümetinin bu siyaset bağlamındaki duruşu, dönemin dış siyaseti olarak fırka tarafından 2 başlık altında çözümlenmeye çalışılmıştır¹⁷.

Osmanlı’nın bu dönemdeki ekonomik durumuna demokratlar her daim eleştirel gözle bakmıştır. Özellikle Osmanlı’nın gelişimine engel olan kapitülasyonları reddetmiş ve halkın ve devletin refahını engellediğini, ticareti ve sanayiye felce uğrattığı görüşünü savunmuş ve bu illetten devletin bir an önce kurtulması gerektiğine inanmışlardır. Zaten, fırkanın yayınlarında her daim borçlanmanın önüne geçilmesinin yanında sadece dış siyasette değil iç siyasette de mali konuda tasarruf yapılması önerileri yapılmıştır.

Türkiye gazetesi yazarı Şirvanizade Mahmut Tahir, daha sonra istikraz başlıklı bölümde ayrıntılı olarak işleneceği şekilde, bu tasarrufun devlet kurumlarında olması gerektiğini ve özellikle memur maaşlarında yeniden düzenleme yapılması lüzumunu dile getirerek bu soruna dikkat çekmiştir. Özellikle demokrat yazarları 1910 yılı içinde meydana gelen istikraz meselesinde Fransa ve İngiltere’nin olumsuz yanıtlarının ardından Osmanlı hükümetinin

¹⁴Kaya, 2009: 120.

¹⁵Kaya, 2009: 124-127.

¹⁶Özdilli, 2012: 320. Not: Fırka birleşme kararından önce ilk olarak Osmanlı Sosyalist Fırkası’na katılmıştır. Mütareke döneminde demokratlar dirilmeye çalışsa da başarısız olmuşlardır. bk. Tunaya, 1998: 212.

Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın kuruluş tarihi 21 Kasım 1911 (8 Teşrinisani 1327)’dir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın kuruluşu hakkında geniş bilgi için bk. Birinci, 1990: 48.

¹⁷Kaya, 2009: 139.

Almanya'ya yakınlaşmasından korkmaktaydılar. Bunun nedeni, Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni her bakımdan ipotek altına alma tehlikesiydi. Bu yüzden demokratlar Fransa'ya daha yakın bir siyaset takip etmişlerdir. Almanya'yı ise hiçbir vakit müttefik ve dost olarak görmedikleri de bu görüşlerinden anlaşılır.

İç ekonomide ise demokratlar liberal görüşü savunmuşlar ve özel girişimi desteklemişlerdir. Özel girişimde hem köylü hem işçi hem de girişimcinin desteklenmesi ve devlete menfaat sağlaması gerekliliğinden söz edilir. Aynı şekilde sosyal adaleti savunan demokratlar, zaten bu görüşlerden de belli olduğu üzere, Sosyalizme de düşman olmadıkları görülür¹⁸.

Osmanlı Demokrat Fırkası, siyasal ömrü süresince yayınlarında hem dış siyasi gelişmeler hakkında görüşler bildirmiş hem de hükümetin bu gelişmeler ışığındaki tavrını eleştirmiştir. Fırka, ekonomik görüşlerinin yanında siyasal anlamda da Almanya karşıtı bir tutum takınmış Almanya'nın aldatıcı bir dost olduğu kanaatine varmıştır. Ayrıca bu dönemde ortaya çıkan itilaf-ittifak bloklaşması açısından da böyle bir şey için henüz erken olduğunu Osmanlı hükümetinin barışçıl bir politika izlemesi gerektiğine inanmışlardır. Bu bağlamda fırka aslında hükümeti, kontrollü olmaya ve devrin şartlarını bilerek mantıklı bir şekilde hareket etmeye ve barış düşüncesini temellendirmeye davet ettiği sonucu çıkarılabilmektedir. Çünkü demokratlar, ülke içindeki barış ortamının dış politika ile taçlanacağı düşüncesindeydiler. Ancak ülke bazında siyasal anlamda da İngiltere ve Fransa yakınlaşması olabileceğinden söz eden demokratlar, Almanya'dan ziyade Kırım Savaşı'nda birlikte hareket ettikleri ve Sultan Abdülhamit'i eleştirip II. Meşrutiyet'in ilanına destek veren İngiltere ve onun müttefiki Fransa ile işbirliğine gidilmesi fikrini de desteklemişler ve ülkenin gelişimi ve düzeni için bu iki ülkenin gerekli olduğunu da vurgulamışlardır¹⁹.

Osmanlı Demokrat Fırkası'nın yayın organları, dış siyasette meydana gelen ve Osmanlı Devleti'ni doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen siyasi meseleler üzerinde her daim durmuş ve yayınlarında sıkça işlemiştir. 1910 yılı içinde dış siyasette Osmanlı Devleti'ni uğraştıran 4 önemli dış mesele var olmuştur. Bunlar; Girit meselesi, İran meselesi ve Osmanlı-İran hudut çatışmaları, Makedonya sorunu ve Osmanlı Devleti'nin istikraz politikasıdır. Bunların haricinde Avrupa'daki İspanya ve Portekiz ihtilal olayları hakkında yorumlar yapılmıştır. Avusturya'nın Osmanlı politikası hususunda da demokratlar, yazılarında hem dış siyasette bu gelişmelerin gidişatını değerlendirmişler hem de Osmanlı hükümetinin bu olaylar karşısındaki tavırlarını eleştirmişlerdir.

¹⁸Özdilli, 2012: 175-180.

¹⁹Kaya, 2009: 143-144.

İran meselesi açısından demokratlar, İran'da 1906 yılında ilan edilen Meşrutiyet'in savunuculuğunu yapmışlar, İran'ın her daim ilerlemesinin bu düzene bağlı olduğuna yazılarında kanaat getirmişlerdir. Özellikle İran üzerinde İngiliz-Rus nüfuzuna karşı çıkan demokratlar bu konuda Osmanlı hükümetini eleştirerek sessiz kalmakla suçlamıştır. Demokrat yazarları, Osmanlı halkı ile İran halkının yabancı güçlere karşı birleşmesini tavsiye etmiş bunun gerekçesi olarak da komşuluk ilişkileri ve dindaşlığı örnek göstermiştir. Demokratlar genel anlamda İran'daki karışıklığın sorumlusu olarak Rusları görmüşler ve onların etkilerine dikkat çekmek istemişlerdir²⁰.

Girit meselesi, demokratlar tarafından üzerinde durulan en önemli sorunlardan biridir. Girit'in kaybedilmemesi ve bu konuda hükümetin dış politikada çaba sarf etmesi gerektiğini savunurlar. Girit'in Osmanlı vatanının ayrılmaz bir parçası olduğunu düşünen demokratlar, bu sorunun büyümesinde Yunanistan'ı ve Yunan halkını sorumlu tutmuşlardır. Bu yüzden Yunanistan'a karşı ilan edilen boykota destek vermişler ancak bunun sonraları Osmanlı'ya zarar vereceği öngörüsünde bulunarak kaldırılması fikrini ortaya atmışlardır. Aynı şekilde Osmanlı hükümetini de eleştirerek Girit'te yeterince eğitime önem verilemediğine de dikkat çekerek bu sorunda Osmanlı Devleti'nin de payının olduğunu söylemişlerdir. Avrupalı devletlerin de bu sorunda Yunanistan'ın yanında yer aldığını şiddetle eleştirirler.

Makedonya sorunu ise Demokrat Fırkası yazarları nezdinde hassas bir konu olmakla beraber, Makedonya olaylarının artmasında Bulgaristan'ın kışkırtıcı faaliyetleri üzerinde durulmuş bunun karşısında İttihat ve Terakki hükümetinin güdümündeki İbrahim Hakkı Paşa kabinesi eleştirilmiş ve duyarsızlıkla suçlanmıştır. Aynı şekilde buralara yeterince önem verilmediğinden de söz edilmiştir. Makedonya sorununu etkileyen ve buna paralel olarak ortaya çıkan Arnavutluk ve Karadağ olaylarında ise Demokrat Fırkası yazarları Arnavutlara sempati beslediklerini ve Osmanlı hükümetine karşı dil ve eğitim gibi haklarını korumaları hususunda destekleyici görüşler ortaya atmışlardır. İstikraz meselesinde daha öncede belirtildiği üzere, demokratlar bağımsız ekonominin şartının borçlanma olmamasından ve ülkede üretim yapılmasından geçtiği görüşündeydiler. Bu konuda demokratlar Osmanlı hükümetinin 1910 yılında dış siyasette takip ettiği istikraz politikasında Almanya'nın yanında yer almasını her zaman eleştirmişlerdir. Ekonomik anlamda Fransa ile geçmişten gelen ekonomik anlaşmaların olduğu ve Fransa'nın bu konuda daha alternatif bir seçenek olacağı fikrindedirler. İç ekonomik politikada serbest piyasayı ve özel girişimi desteklediler. Demokratlar, Osmanlı hükümetini de

²⁰Özdiilli, 2012: 184-185.

yazılarında eleştirerek devlet hazinesini israf etmekle suçlayıp harcamaların kısılması gerektiği analizinde bulundular²¹.

Demokrat yazarları, 1910 yılı içinde bu 4 büyük mesele haricinde Almanya ve Rusya'nın Potsdam Mülakatı ve Avusturya'nın Osmanlı politikasına karşı çıkmışlardır. Portekiz ve İspanya'da meydana gelen hürriyetçi ayaklanmalar hakkında da görüşler ortaya koymuşlardır.

Potsdam Mülakatı'nın Osmanlı Devleti için tehlikeli olduğunu ve Osmanlı hükümetinin Almanya'ya dikkat etmesi gerektiğini beyan eden demokratlar, Almanlar ile Rusların özellikle İran üzerinde siyasi menfaat bakımında işbirliği içinde olduklarına dikkat çekerler.

Avusturya-Macaristan'ın da bu dönemde Balkan politikası dâhilinde Osmanlı Devleti'ne karşı izledikleri siyaseti samimi bulmamışlar ve dostluklarına güven duyulmaması gerektiğini söylemişlerdir. Özellikle Bosna-Hersek'in ilhakını oldubittiyle Osmanlı Devleti'nin kabul etmeye mecbur bırakıldığı ve karşılığında ekonomik anlaşma imzalandığı bilgisini vermişlerdir. Yine Avusturya'nın Makedonya sorununda Bulgaristan'a sempati duyduğu hususu da demokratların tepkisini çekmiştir²².

İspanya ve Portekiz'de meydana gelen özgürlük mücadeleleri, yazarlar tarafından son derece takdirle karşılanmış ve bununla bağlantılı olarak demokrasinin gerekliliğinden bahsedip monarşilerin zulümcü ve baskıcı bir yönetim olduğunu belirtirler. Bununla birlikte sosyal adalet kavramı dâhilinde Avrupa'daki işçi ayaklanmaları, demokratların hak, eşitlik ve özgürlük görüşleri çerçevesinde değerlendirilmiştir²³.

Sonuç olarak Osmanlı Demokrat Fırkası, yayınlarında bu meseleleri işlerken İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskıcı tutumuyla karşılaşmıştır. Aynı şekilde fırka yazarları da dış politikada bahsedildiği üzere hem dış devletler bazında hem de iç siyasi sorunlarda İttihat ve Terakki'nin desteklediği kabineleri hem övmüş hem de eleştirmiştir. Ancak fırkanın, İttihat ve Terakki yönetimine karşı muhalefet oluşunun nedeni, onun iç siyasette baskıcı, tekelci politikası, dış siyasette de kontrolsüz ve ileriye dönük politika yürütmemesiydi. Yayınlarında da her daim demokrasi mesleğinden, Meşrutiyet'in öneminden, eşitlik ve adaletten söz edilmiş Osmanlılık fikriyle tüm Osmanlı milletlerinin eşit olduğunu savunmuşlardır. Ülkenin ve milletin refaha kavuşmasının bunları yapmaktan geçtiğini üstüne basarak vurgulamışlardır.

²¹Özdilli, 2012: 287-296.

²²Özdilli, 2012: 288-289.

²³Kaya, 2009: 145-146.

Osmanlı Demokrat Fırkası'nın Yayın Organları

Osmanlı Demokrat Fırkası kısa süren siyasal hayatı boyunca demokrasi olgusunu ve Osmanlı milletini oluşturan unsurların kardeşliğini savunmuş ve bu bağlamda hem siyasal hem de toplumsal fikirlerini gazeteler aracılığıyla yaymıştır. Demokrat Fırka üyeleri önceden de belirtildiği üzere İttihat ve Terakki Cemiyeti'ni iki dereceli seçim sistemi hususunda eleştirmiştir. Çünkü bunun ittihatçılara yarayacağını ve halkın yöneticileri tanımayacağı görüşüne sahiptiler. Seçimde yer alamayan Demokrat Fırka, faaliyetlerini basın yayın yoluyla yapmaya başladı. Fırkanın çıkardığı gazetelerde yayınlanan yazılar, kamuoyunda hayli etkin olmakla birlikte dış politikadan eğitime kadar çok çeşitli konularda fırkanın fikirleri doğrultusunda görüşler öne sürülmüştür. Ancak demokrat fırkanın siyasal hayatı kısa sürmüş, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin uyguladığı baskıcı yönetim yüzünden, gazeteler de fazla uzun ömürlü olmamıştır. İstanbul'da arka arkaya çıkan bu gazeteler, “*Türkiye*”, “*Selamet-i Umumiye*”, “*Hâkimiyet-i Milliye*”, “*Yeni Ses*”, “*Muahede*”, “*Hukuk-u Beşer*”, “*Genç Türk*”, “*Azad*” ve “*Hür Memleket*” gazeteleridir. Bunların yanında İstanbul dışında “*Feryad*”, “*Hukuk-u İbad*” ve “*Lisan-ı Ahali*” fırkanın gazeteleri olup edebi anlamda Bezmi Nusret'in “*Tenkid Mecmuası*” eklenebilir²⁴. Yayın organlarından istikrarlı bir şekilde ve en uzun süreli çıkan gazeteler “*Türkiye*” ve “*Muahede*” gazeteleridir.

Türkiye Gazetesi

Osmanlı Demokrat Fırkası'nın en önemli gazetelerinden biri olan Türkiye gazetesinin ilk sayısı, 7 Haziran 1910 tarihinde çıkmıştır. Gazetenin müdürü ve başmuharriri ise Demokrat Fırkası'nın kurucularından Şirvanizade Mahmut Tahir Bey'dir. Gazete, 2 yayın dönemi geçirmiş ve ilk dönemde sadece 11 nüshası olmakla birlikte pazartesi ve perşembe günleri olmak üzere neşredilmiştir. 12 Temmuz 1910 tarihli 11. sayısından sonra İttihat ve Terakki'nin baskısıyla tatil edilmiştir. Gazete, 27 Ekim 1910 'da yeniden yayın hayatına başlamış ve günlük olarak neşredilmişse de 24 Kasım 1910 tarihinde 29. sayısından sonra kapatılmıştır. Türkiye gazetesi, diğer demokrat fırka yayın organlarına nazaran daha fazla sayıda ve istikrarlı bir şekilde çıkmış ve dönemin siyasal gelişmeleri ve toplumsal olaylarını yansıtmaya çalışmış ve özellikle iktidara karşı sert bir muhalefet tutumu sergilemiştir²⁵. Gazetenin müdürü Mahmut Tahir, Selamet-i Umumiye, Genç Türk ve Hür Memleket gibi diğer demokrat gazetelerinde de yazılar yazmış, özellikle hükümeti eleştirmek için yaptığı yayınlar neticesinde hem para hem de sürgün cezasına çarptırılmıştır. Gazete, Demokrat Fırkası'nın yayın organı ve “*Demokrasi*

²⁴Özdiilli, 2012: 273-274. Not: Demokrat Fırkası'nın gazeteleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. aynı eser.

²⁵Özdiilli, 2012: 274-275.

Mesleğinin Hadim ve Müdafî” şeklinde çıkmıştır. Her daim demokrasiyi, İttihad-ı Anasırı, basın özgürlüğünü, çok partili yaşamı savunan Türkiye gazetesi, aynı şekilde ülkenin siyasal, toplumsal ve ekonomik yönden sorunlarını irdelemiş ve iktidara bu konularda muhalefet oklarını göndermiştir. Gazetede Mahmut Tahir’le birlikte, Pertev Tevfik, Abdullah Cevdet, Fuat Şükrü ve Bezmi Nusret Beyler de yazarlık yapmıştır.

Gazetenin içerik kısmında diğer gazetelerde olduğu gibi şu bölümler vardır: Makale-i Mahsusa/Siyasiyat, Politika Panoraması, Telgraflar, Havadis-i Hariciye, Havadis-i Dâhiliye, Evrak-ı Varide, İlan adı altındaki başlıklardır. Gazete, sadece dâhili olaylara değil harici meselelere de yer vermiştir. Avrupa’da, Balkanlarda ve Asya’da meydana gelen olaylar ve büyük devletlerin Osmanlı Devleti’ne karşı izlediği politikalar yakından incelenmiştir. Özellikle *Osmanişer Loyd* gibi yabancı ülkelerin gazete ve kaynaklarından alıntılar yapılmıştır. Sonradan daha da ayrıntılı inceleneceği şekilde Osmanlı’nın dış siyaseti bakımından yapılan eleştirilerin yanında İran’da meydana gelen meşruti sistem, Girit sorunu, Makedonya meselesi ve İstikraz meselesiyle bağlantılı ekonomik gidişat gibi dış kaynaklı olaylar, gazete tarafından devamlı gündemde tutulmuştur. Özellikle Mahmut Tahir’in iktisadi görüşleri gazetede öne çıkan önemli kısımları oluşturmaktadır. Dış siyasal gelişmelerin yanında iç siyasette, İttihat ve Terakki’nin muhalefete karşı giriştiği iddialar da gazete yer bulmaktadır. Yazarlar bu iddialara karşı kendilerini savunmak adına yayınlar yapmışlardır. Ancak tarafsızlık açısından hükümetin yaptığı icraatları da övmekten geri durmamışlardır.

Türkiye gazetesinde siyasal gelişmeler ve iktidar-muhalefet çatışması haricinde fırka görüşleri aynen tatbik edilerek, Hürriyet, eşitlik ve sosyal adalet meselelerine de yer verilmiş; bu bağlamda yapılması gerekenler ve hükümetin görevleri hakkında fikirler sunulup devletin refahının toplumun bütün bireylerinin katkısı ile sağlanacağı fikrine inanılmıştır²⁶.

Muahede Gazetesi

Osmanlı Demokrat Fırkası’nın uzun süreli çıkmış bir diğer yayın organı Muahede gazetesidir. Sahibi Türkiye gazetesinde de yazarlık yapmış olan Pertev Tevfik Bey; başyazarı ise Şehabettin Süleyman Beydir²⁷. İlk sayısı 18 Ekim 1910 tarihinde çıkarılmış ve “*Mesleğimiz hak, hakikat... Emelimiz istikbal-i millettir*” sloganı ve “*Demokrasi Mesleğinin Hadim ve Müdafî*” ile günlük olarak yayın hayatına başlamıştır. 9.sayısında önemli siyasetçilerden olan Dr. Rıza Nur Bey’in tahliyesi ile ilgili yazıdan dolayı gazete tatil edilmiştir. Tatil süresinden sonra 5 Aralık 1910 tarihinde 10.sayısından itibaren neşredilmeye devam edilmiştir. Diğer

²⁶Özdilli, 2013: 429-455.

²⁷Aslan, 2011: 523.

Demokrat Fırka gazeteleri gibi Muahede gazetesi de ancak 24 sayı neşredilebilmiş ve 19 Aralık 1910'da son sayısından sonra kapatılmıştır²⁸.

Gazete, içerik olarak 9 ana başlıkta toplanır. Bunlar, Hadise-i Dâhiliye, Hadise-i Hariciye, Politika Panoraması, Evrak-ı Varide, Makale-i Mahsus, Muahedenin Tefrikası, Telgraflar, Siyasiyat ve Tetkikat bölümleridir²⁹.

Muahede gazetesi, genel itibarıyla gündeminde siyasi gelişmelere ağırlık veren bir basın organıdır. Türkiye gazetesinde olduğu gibi Osmanlı Devleti ve Avrupa'da ki gelişmeler eleştirel bir gözle değerlendirilir. Özellikle Avrupalı devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı yürüttüğü politikalar yorumlanır. Avusturya'nın Osmanlı politikası ve Bosna-Hersek'in ilhaki meselesi gazetede dikkat çeken ve üzerinde durulan konu olmakla beraber Avusturya'nın ikiyüzlü politika içinde olduğu sonucuna varılır. Ayrıca komşu ülkelerdeki siyasi olaylar ve bunların gelişimi takip edilir. Örnek olarak, Avrupa'nın bu dönemde bir krize dönüşen İran üzerindeki etkisi tartışılır ve eleştirilir. Büyük devletlerin özellikle Rusya'nın, Osmanlı ülkesi ve Balkanlar üzerinde oynadıkları oyunlardan bahsedilip karışıklık çıkarıldığına değinilir. Hem Osmanlı ülkesinin hem de Avrupa'nın ekonomik koşulları değerlendirilir. Bunların dışında, Portekiz'deki siyasi olaylar, Fransa'daki eylemler ve işçi grevleri de gazete gündeminde yer alır³⁰.

İç siyasette Muahede gazetesi, Türkiye gazetesi gibi Osmanlılık fikrini savunmuş, demokrasiye inanmış ve Meşrutiyet'in yerleşmesini ve toplum tarafından anlaşılmasına çalışmıştır. İttihat ve Terakki yönetimi eleştirilmiş ve Meşrutiyet adı altında haksızlıklar yapıldığı ve bir bakıma istibdat yaşatıldığı ileri sürülmüştür. Devletin ancak Meşrutiyet ile yaşatılacağı fikri savunulmuştur. Gazete, hükümetin icraatlarını tenkit ettiği için diğer gazeteler gibi tatil ile karşı karşıya kalmıştır. Bu bağlamda hükümet ile Demokrat Fırkası gazeteleri arasında karşılıklı saldırı söz konusudur. Ekonomik anlamda da Muahede gazetesinde liberal görüşler savunulmuş ve şahsi teşebbüsün kazancı artıracığı fikri desteklenmiştir. Genel anlamda gazete iç siyasette ülkenin sosyal, siyasi, iktisadi gelişimini desteklemiş ve bu konularda hükümeti tenkit etmek ve öneriler sunmak amacı gütmüştür. Bunun da tek yegâne temelini meşrutiyetle olacağını beyan etmiştir³¹.

Osmanlı Demokrat Fırkası'nın kısa süren siyasi hayatında muhalefet rolünü üstlenmesi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iç siyasette baskıcı yönetiminin bir gereği olmuştur. Bu süre

²⁸Özdilli,2012: 277.

²⁹Aslan, 2011: 528-529.

³⁰Aslan, 2011: 523-546. Not: Muahede gazetesinde, Girit, Makedonya ve istikraz meseleleri ile ilgili öne sürülen fikirler Türkiye gazetesi ile benzerlik gösterir.

³¹Aslan, 2011: 530-551.

zarfında siyasi yaşamını devam ettirmek üzere çıkardıkları gazeteler de hem ülkenin iç ve dış meselelerini gündemlerine taşımışlar hem de bu gelişmeler doğrultusunda ittihatçı kabineleri tenkit etmişlerdir. Halkın içinde bulunduğu sosyal, iktisadi durumu yayınlarında ortaya çıkararak devrin şartlarını gözler önüne sermeye çalışmışlar, eşitliğe, demokrasiye ve hukuka dayalı bir yönetimin yani Meşrutiyet'in gerekleri ve gerekliliğine dikkat çekmişlerdir. Aynı şekilde bu çalışmanın da konusu olduğu üzere 1910 tarihinde meydana gelen dış siyasi olaylar ve Osmanlı Devleti'nin dış siyasetteki rolü Demokrat Fırka gazeteleri tarafından ilgi ile takip edilmiş ve her yönüyle eleştirilmiştir. Türkiye ve Muahede gazeteleri, o yıllarda önemini koruyan Girit sorunu, Makedonya meselesi, Osmanlı Devleti'nin istikraz politikaları, İran meselesi ve Avrupa'daki diğer gelişmeleri yakından takip etmişler ve mevcut yönetimi bu siyasetteki rolü ve yönetimini de değerlendirmişlerdir. Bu iki gazetenin görüşleri doğrultusunda 1910 yılı içinde gerçekleşen ve Osmanlı Devleti'ni etkileyen olaylar, Tezin konusunu oluşturacak ve sonraki bölümlerde ayrıntılı şekilde işlenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİT MESELESİ

1.1. Osmanlı Hâkimiyeti Döneminde Girit

Girit adası, stratejik bakımdan önemli konuma sahip olmakla birlikte tarihsel süreç içerisinde çeşitli milletlerin egemenliği altına girmiştir. Sırasıyla Roma, Bizans, Arap ve Venedik işgaline uğrayan adanın Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilme dönemi, 1645 yılında Sultan İbrahim zamanında başlamış ve 1669 da tamamlanmıştır.

Osmanlılar, adanın alınmasıyla birlikte burada sancak yönetimi başta olmak üzere birçok idari ve özel kanunlar ve düzenlemeler yürürlüğe koyarak adalete dayalı bir sistem geliştirmiştir³².

Osmanlı hâkimiyeti altındaki Girit'te, Mora isyanına kadar geçen 150 yıllık bir süreçte herhangi bir olay vuku bulmamıştır³³. Ancak 18.Yüzyılın ortaları ve sonlarında arda ardına gelen Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali, Osmanlı Devleti'ni hem maddi hem de etnik açıdan sıkıntıya sokmuş ve kendi bünyesinde yaşanan Rumlarda milliyetçi duyguların filizlenmesine neden olmuştu. Böylelikle Eflak, Boğdan ve Mora'da başlayan Rum isyanı kısa sürede bağımsızlık mücadelesine dönmeye başladı³⁴. 1814 yılında Rusya'da kurulan ve aralarında Rus diplomatların olduğu, *Filiki Eteryia* Cemiyeti adlı örgüt ise Rumların bağımsızlığı için çalışmalara başlamıştı. En sonunda Rumlar, Rusların desteği ile 1829 Edirne Anlaşması ile Osmanlı Devleti'nden ayrıldılar. Bağımsız Yunanistan'ın sınırları ise 1830 Londra Anlaşması ile çizilmiş oldu. Ancak Girit adası, bu sınırlar dışında bırakıldı. Hem Filiki Eteryia'nın 1821 yılındaki faaliyetleri zamanındaki milliyetçi etkiler, hem de 1830 yılındaki anlaşmada Girit'in sınır dışında bırakılması, Girit Rumlarının isyanına neden olmuştur³⁵.

1830 isyanını bastırmak için Osmanlı hükümeti, 1821 yılında Girit'e sığınan olayları bertaraf etmekte başarı sağlayan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'yı görevlendirdi. 1831 deki isyanı bastıran Mehmet Ali Paşa, Girit'teki isyan hallerinden dolayı buranın yönetimini almayarak kendisinin Osmanlı Devleti'ne Girit yönetimi karşılığında bedel olarak sunduğu Berrüşşamı geri istedi. 1833 Kütahya Anlaşması'ndan sonra Girit'e tekrar gittiyse de 1840 Londra Anlaşması ile ada üzerindeki tasarrufunu kaybetti. Adanın yönetimine Mustafa Paşa getirildi³⁶. Bundan sonra Girit'te 1866 tarihine kadar isyanlar çıkmış, fakat kısa sürede

³²Ünsal, 2009: 1.

³³Tukin, 1996: 85-93.

³⁴Adıyeke, 1994: 14-15.

³⁵Adıyeke, 1994: 15-16.

³⁶Tukin, 1996: 89.

bastırılmıştır. Bunlar, 1841 Mısır buhranı sırasında ve 1852 mahal-i mukaddese döneminde ortaya çıkmış ayaklanmalardır³⁷.

Giritli Rumlar, 1856 yılında Kırım Savaşı'nın neticelenmesiyle birlikte imzalanan Paris Anlaşması'ndan sonra Yunanlıların da etkisiyle Osmanlı Devleti'ne karşı tahrik edici hareketlerde bulunmaya başladılar. Öyle ki bu hareketleri Rusya, desteklemekten de geri kalmamıştır³⁸. 22 Mayıs 1866 tarihinde Girit'in bütün nahiyelerinden gelen delegeler, Epitropia'da toplanarak Avrupalı devletlerin ıslahat fermanında garanti ettikleri şartların uygulanmasını istediler. Bu istekler, vergilerin azaltılması, yol ve köprü yapımı, şahsi hürriyetlerin garanti edilmesi gibi bilgileri içermekteydi. Ancak Osmanlı'nın bu istekleri reddetmesi üzerine asiler 23 Ağustos 1866'da ayaklanarak Girit ihtilalini başlattıklarını ilan ettiler ve 2 Eylül 1866 tarihinde adanın Yunanistan'a ilhak edildiğini açıkladılar. Bu dönemde Yunanistan'da Girit isyanına destek vermiş ve bu yolda çalışmalara girişmiş, Megola İdea'yı kurma amacı gütmüştür³⁹.

Bu isyanın neticesinde Osmanlı hükümeti, diplomatik yollarla Girit üzerindeki haklarını Avrupalı devletlere kabul ettirmiştir. Fakat 1866 isyanı ile birlikte Giritli Rumlara tanınan geniş haklar, onların yakın gelecekte özerk bir statüye bürünmelerine zemin hazırlamıştır⁴⁰.

Sonraki yıllarda Girit'in durumunda hiçbir değişiklik olmamış, özellikle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı fırsat bilen Giritli Rumlar yeniden harekete geçmiştir. Bunun neticesinde 12 Ekim 1878'de Halepa Sözleşmesi imzalanmış bu anlaşmaya göre Girit adasına idari, mali ve adli yönden birçok imtiyaz tanınmış ve Avrupalı devletlerin de desteğiyle şartlar Osmanlı hükümetine kabul ettirilmiştir⁴¹. Bu gelişmelerden anlaşılır ki Giritli Rumlar her vakit Yunan Megola İdeası içinde bulunmayı arzu etmekle birlikte başta İngiltere ve Rusya olmak diğer büyük devletler bu harekete her zaman destek çıkmışlardır.

Bir müddet sonra Giritli Rumlar tekrar isyan hareketine kalkıştılar. 1889 yılında yapılan düzenlemeler de sonuç vermeyince, ada da kısa sürede bunalım baş gösterdi. Bu bunalım 1897 Türk-Yunan Savaşı'nın sebepleri arasında yer almıştır⁴². Osmanlı-Yunan muharebesi zamanlarında, Girit'te Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında çatışmalar meydana gelmiş adanın yönetimi hususunda anlaşmazlık çıkmıştır. En sonunda 21 Aralık 1898'de oldu bitti ile adanın yönetimi Yunan Prensi Yorgi'ye bırakılmıştır. Bu tarihten itibaren Girit adası, her ne kadar Osmanlı idaresinde gibi görünse de müstakil bir Hristiyan devleti haline gelmiştir.

³⁷Cengiz, 1999: 19.

³⁸Karal, (Basım yılı verilmemiştir)a: 19.

³⁹Cengiz, 1999: 26.

⁴⁰Türkmen, 2001: 26.

⁴¹Türkmen, 2001: 26.

⁴²Türkmen, 2001: 26.

Sultan II. Abdülhamit, hiçbir vakit Girit'in bu durumundan hoşnut olmamış, İngiltere ve Rusya'nın Girit'in siyasi durumu üzerinde baş aktör olduklarını, adanın elbet bir gün ellerinden gideceğini, aynı zamanda İngiltere ve Rusya'nın Girit'in bugünkü durumunda etken ve müttefik olduklarını belirtmiş ve elinden bir şey gelmeyeceğini beyan etmiştir⁴³.

Prens Yorgi (Georges)'nin 1898 yılında göreve başlamasından sonraki ilk icraatı 114 maddelik muhtariyet anayasasını uygulamaya koymasındır. Anayasada Girit adasının bir muhtariyet olduğu, dilinin Rumca olduğu ve prensin yürütme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Zaten Prens Yorgi'nin başa geçmesiyle adadaki isyanlarda sona ermişti. Ancak Yorgi, sözde Osmanlı hâkimiyetinde muhtariyet şeklindeki Girit'i yeterli görmemiş, Yunanistan'a ilhak olunması gerektiğini savunmuştur. Bunun ilk emarelerini de 1900 yılında hükümet konağına Yunan bayrağı astırmasıyla göstermiştir. Yorgi her ne kadar 4 büyük devletten Girit'in Yunanistan'a ilhak edilmesini talep ettiyse de İtalya hariç diğer devletlerden ya olumsuz ya da çekimser tepki almıştır. Bu durum Yorgi hükümetine karşı adada muhalif hareketin ortaya çıkmasına neden oldu. Prens Yorgi'ye muhalefet edenlerin başındaki önemli isimlerden biride Hükümet üyelerinden Venizelos'tu. Venizelos önceleri hükümet karşıtı yazılar yazmakla birlikte, prensi ve yanındakileri Girit'i despotlukla yönetmekle suçlamış ve bu mücadelesini 1905 yılında silahlı çatışmaya dönüştürmüştür. Bu mücadelede Müslümanlar, tarafsız olmalarına rağmen büyük zarar gördüler. Osmanlı hükümeti bu duruma müdahalede bulunamamıştır. Avrupalı devletlerin isteği ile Prens Yorgi'nin anayasa üzerinde değişiklik yapması ve Venizelos'un bu konuda yürüttüğü müzakereler neticesinde isyan son buldu. Ancak bu çekişme politika alanında da devam etmiş⁴⁴ Prens Yorgi, Venizelos'a karşı meclis üstünlüğü kazanmış ancak bu başarısı kısa sürmüş ve 1906 yılında görevden çekilmiştir. Yerine yüksek komiser olarak Zaimis tayin edilmiştir. Osmanlı hükümeti bu durumu protesto etmekten başka bir şey yapamamış ve bu tutumunu 1908 yılındaki Girit'in Yunanistan'a ilhakı olayına kadar sürdürmüştür⁴⁵.

1.2. Girit'in Yunanistan'a Katılma Teşebbüsü ve Osmanlı Kamuoyundaki Etkileri

Girit'te yaşanan olaylar devam ederken 24 Temmuz 1908'de Osmanlı Devleti'nde, II. Meşrutiyet idaresi kurulmuş ve Jön Türkler idarede söz hakkına sahip olmuşlardı⁴⁶. Bu ortamda Ekim 1908'de Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiş ve aynı anda Bosna-Hersek'in Avusturya

⁴³Karal, (Basım yılı verilmemiştir)b: 122-125.

⁴⁴Urhan, 2006: 63-65.

⁴⁵Tukin, 1996: 92. Not: Prens Yorgi'den sonra yüksek komiser adı altında vali seçimi 4 büyük devletin gözetiminde Yunan kralının tercihiyle bırakılıyordu.

⁴⁶Ahmad, 2016: 39.

Macaristan'a ilhak haberleri Girit'te duyulmuştu. Böylelikle Giritli Rumlar bundan cesaret alarak adanın Yunanistan'a ilhak edildiğini duyurdular⁴⁷. Bu durum, Osmanlı kamuoyunda büyük tepkiyle karşılanmış ve mitingler düzenlenmiştir. Girit'te askeri güç bulunduran Avrupalı devletler bu kararı tanımadıkları için Yunanistan'da herhangi bir girişimde bulunamamıştır. Meşruti ortam içinde Osmanlı kamuoyunun, gayet duyarlı olduğu ve gündeminden hiç düşürmediği Girit meselesi son derece önemli yer tutmakla birlikte hem meşruti idare hem de muhalif gazeteler bu soruna dikkat çekmiş ve en derin duygularını dile getirmişlerdir.⁴⁸ İttihat ve Terakki Cemiyeti ise Girit'in Yunanistan'a katılması hususuna şiddetle karşı çıkmakla beraber Yunanistan ile olası bir savaşa karşı çıkmış bunun yerine halkı bu karara karşı miting yapmaya ve Yunan mallarını boykot etmeye davet etmiştir. Çünkü ittihatçıların savaş durumunda Giritli Rumları karşılarına alacaklarını; bununda meşruti ortamın getirdiği kaynaştırma politikasını yıpratacağını savunmaktaydılar⁴⁹.

Kamil Paşa hükümeti de aynı şekilde Girit'in elden çıkması taraftarı değildi. Ancak hükümet, büyük devletlerin adayı Yunanistan'a bırakmaları teşebbüsünde bulundukları takdirde, Kıbrıs örneğinde olduğu gibi İngilizler tarafından alıkonulması taraftarı olacağını belirtti. Ancak bunun zor olacağı kanaatine varıldığı gibi zaten adanın statüsü 4 büyük devletin garantörlüğündeydi. Büyük devletler, Yunan yanlısı bir politika izlemeyip Ağustos 1909'da adaya asker çıkararak isyan öncesi güvenlik tedbirleri alıp bu suretle Girit'in Yunanistan'a katılma girişimlerini de ertelemişlerdir⁵⁰. Giritliler, Yunanistan'a bağlanma girişiminden de asla vazgeçmemişlerdir. Bu ilhak sorununu da Yunan kanunları çerçevesine gerçekleştirmeye çalışmışlardır⁵¹.

1.3. 1910 Yılında Girit Meselesinin Durumu ve Osmanlı -Yunan İlişkileri

1910 yılının Mayıs ayında Girit Milli Meclisi'nin Helen kralı adına açılması olayı ve mebusların kral adına yemin ettirilmesi skandalı, Müslüman mebuslarla ihtilaflara, Osmanlı Devleti ile büyük devletlerin tepkisine yol açmıştı⁵². Osmanlı hükümeti durumu protesto ederek Yunan mallarına karşı boykot girişimine başladı. Yunan siyasetinin önde gelen ismi olan

⁴⁷Karan, 2006: 82.

⁴⁸Perinçek ve Odabaşı, 2014: 233.

⁴⁹Karal, (Basım yılı verilmemiştir)c: 233.

Girit'te yaşayan Türkler, Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte Girit adasının yeniden Osmanlı hâkimiyetine gireceği umuduna kapıldılar. Çünkü ittihatçılar, yasaklı oldukları dönemde II. Abdülhamit'in Girit politikasını eleştirmiş ve Girit Türklerine destek vermişlerdi. bk. Urhan, 2006: 70.

⁵⁰Karal, (Basım yılı verilmemiştir)c: 233. Not: Büyük devletlerin adadan askerlerini çekmesi ile Yunan bayrağı asılması olayı kamuoyunda büyük tepkiyle karşılandı. bk. Adıyeke, 1994: 217-222.

⁵¹Tukin, 1996: 92.

⁵²Karan, 2006: 83.

hükümet reisi Venizelos'un teklifi üzerine milli meclis, Müslümanları 30 Mayıs'ta toplantılara kabul etmemeye karar verdi⁵³.

Girit'teki bu çalkantılı zamanlarda Osmanlı Devleti'nde de kabine değişikliği olmuş ve İbrahim Hakkı Paşa, Ocak 1910 tarihinde kabinenin başına geçmişti. Hakkı Paşa hükümetinin siyasi programı içinde ılımlı devletçilik ve barışçıl bir politika hedefi bulunmaktaydı⁵⁴. Bu dönemde Osmanlı Demokrat Fırkası'nın gazeteleri, her ne kadar mevcut hükümete muhalif konumda olsa da gazetelerinde hükümetin dış politikada elde ettiği olumlu sonuçları övmüş, gerçekçi ve tarafsız bir yayıncılık yapmayı tercih etmiştir⁵⁵. Aynı şekilde bu dönemde şiddetle devam eden Girit meselesi de demokratların yayınlarında açıkça yer bulmuş, özellikle Türkiye gazetesi başyazarı Şirvanizade Mahmut Tahir⁵⁶ tarafından bu sorun sert bir dille işlenmiştir.

Türkiye gazetesinin ilk sayısında, bu mesele hakkında bütün Osmanlı vatanında, hürriyetperver duygular içinde bir tepki oluştuğunu ve halkın Girit'i kaybetmemek için her şeyi yapacağını ve vatanın her karış toprağının değerli olduğunu ve hiç kimseye verilemeyeceğini tüm dünyaya haykırdığından söz edilir. Sonraki satırlarda Osmanlı kamuoyunda Girit bizindir seslerinin duyulduğu ve bu denli önemli bir adanın elden çıkmasına karşı her meydanda vaazlar verildiği ve Girit'in kurtarılması için elbirliğiyle çalışılması gerektiği ve bundan kimsenin kaçamayacağından bahsedilmektedir. Özellikle *Ah Girit! Girit.. feryatlara kanımızı dökeriz! ölürüz de vermeyiz!* Gibi sloganlar, tüm milletin Girit'e ne kadar hassas yaklaştığının göstergesidir. Yine bu sloganların Ayasofya'da okunduğundan, dualar edildiğinden bahsedilmekle birlikte, Osmanlı halkının her zaman her karış toprağı için canını verebileceği belirtilir⁵⁷.

Yine sonraki kısımlarda devam eden Girit meselesiyle ilgili Osmanlı milletinin meselenin çözümü için heyecanla beklediğinden bununla ilgili olarak yabancı diplomatların Osmanlı menfaatinin göz önünde bulundurulacağını söylemeleri ancak halkın sabrının kalmadığı ve Yunan komşuların kirli oyunlar çevirdiğinden bahsedilir. Devamında 20 ay önceki yani 1908 yılındaki ilhak olayına değinilmiş ve adanın tamamen Yunan kralı idaresi altında yönetildiğini ve bu bağlamda devrin hükümetinin hiç bir şey yapamadığı hususunda eleştiri getirmiş olan gazete, hükümetin bu hareketin önünü almaya çalıştığını ifade etmiştir. Nitekim burada da görülüyor ki, aylar geçmesine rağmen meselenin hallolmadığı Girit Milli Meclisi'nin Yunan kralının yetkisi altında açıldığı ve bu durumun Osmanlı kamuoyu tarafından

⁵³Tukin, 1996: 92.

⁵⁴Karal, (Basım yılı verilmemiştir)b: 122. Not: İbrahim Hakkı Paşa kabinesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Tunaya, 2000: 97-105.

⁵⁵Kaya, 2009: 115.

⁵⁶Şirvanizade Mahmut Tahir hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Özdiilli, 2013: 429-470.

⁵⁷"Yâd-ı Mazi: Yine Girit", *Türkiye Gazetesi*, 07.06.1910.

red ve protesto edildiği de gazetede ki görüşlerden anlaşılmaktadır. Stratejik olarak Girit adasının Akdeniz'in anahtarı olması ve Afrika ülkeleri ile bağlantı açısından önemli konumda bulunması nedeniyle, adanın Yunanistan'a geçmesi demek diğer adaların tehlikeye girmesiyle beraber Makedonya meselesini de körükleyeceğinden söz edilerek, durumun kötü gidişatına değinilir. Buna göre Osmanlı yönetimi ve kamuoyu, durumun vahameti ne olursa olsun, savaş karşıtı ve sabırlı bir tutum sergilemiş görünmektedirler⁵⁸.

Yukarıda bahsedildiği üzere Mayıs 1910 tarihinde kralın yetkisi altında açılan Girit Milli Meclisi içinde Müslüman mebusları 16 üye temsil etmekle birlikte bunları kral adına yemin ettirmesi meselesi son derece dikkat çekicidir. Bu durum hem Müslüman-Rum mebusları hem de Rum mebus ve Girit idarecileri arasında tartışmalara yol açmış ve sonuç olarak 4 büyük devlet araya girerek bir nota yayınlamışlardır. Buna göre:

Girit Meclisi toplandığında, İslam dininde olan mebus ve memurları, millet meclisine kabul ve resmi dairelerde vazifelerini yapmalarına müsaade edilmediği veyahut İslam memurlarının aylıklarını vermediği takdirde, dört devletin askerleri adanın en mühim limanlarına çıkarılacak ve gümrükler zabtolunacaktır. (Adıyeke, 1994: 279)

Bu açıklamadan sonra Müslüman mebusların meclise yeminsiz girmelerine karar verilmiştir⁵⁹.

Gazetenin ilerleyen sayılarında Şirvanizade Mahmut Tahir, Girit üzerindeki Osmanlı haklarının korunmasına değinmiş ve Girit meselesiyle ilgili Avrupa devletlerinin verdiği notayla ilgili eleştiride bulunarak bunun hem Osmanlı diplomasisinin bir başarısı hem de öte yandan Avrupalı devletlerin bu notayı kendi nüfuzları ve çıkarlarını gözeterek verdiklerini ve aynı zamanda isim vermeden İngiltere'yi kastederek, onun izlediği Girit politikasının Almanya ve Avusturya-Macaristan'a bir gözdağı verme niyetinde olduğunu ve bunun da büyük bir düelloya dönüştüğünden bahsetmiştir. Sonrasında Almanya'nın 1878 Berlin Antlaşması'ndan beri Girit hususunda Osmanlı tarafında olduğu ve 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı'nda Osmanlı ordusunu desteklediğini söylemiş fakat şunu da sormaktan kendini alamamıştır: "*Almanya'nın amal-i siyasiyesi ne idi?*" Hemen ardından ekleyerek, Almanya'nın doğudaki iktisadi emellerini gerçekleştirmek istediğini belirtmiş ve bu konuda hükümeti uyararak Almanlara fazla ehemmiyet verilmemesini tavsiye etmiştir. Mahmut Tahir, bahsedilen diplomatik başarıyı da Hakkı Paşa'ya mal ederek olumlu eleştiride bulunmuş, Osmanlıların hem harp hem de diplomasi açısından her türlü duruma hazır olması gerektiğini de belirtmiştir⁶⁰. 1910 yılında

⁵⁸"Tehir Meselesi Dolayısıyla", *Türkiye Gazetesi*, 10.06.1910.

⁵⁹Adıyeke, 1994: 279. Not: Avrupalı devletlerin Girit adasına müdahale etmesine neden olan diğer 2 husus ise Kadı tayini ve Rum mebusların Yunan parlamentosuna katılma girişimleridir. Not: Nota tarihi: Temmuz 1910.

⁶⁰"Siyasiyat: Girit Meselesi", *Türkiye Gazetesi*, 17.06.1910.

Girit meselesine yansıyan diğer bir husus da Yunanlılara karşı ilan edilen boykotdur. Girit'in Yunanistan'a bağlanma girişimleri nedeniyle 1909 yılı yazında, Türk kamuoyunda ilan edilen boykot, Yunan mallarına ve ticaretine yönelik başlatılan bir faaliyetti. Bununla ilgili yurdun dört bir yanından boykot haberleri gelmektedir⁶¹. Aynı şekilde Girit'teki Rumlar da, Müslümanlara boykot ilan ettikleri, böylelikle onları açlığa ve adayı terk etmeye zorladıkları da bu dönemde basında yer almıştır⁶².

Avrupalı devletlerin bu dönemdeki Girit meselesine bakışları ise gazetede de belirtildiği üzere kendi menfaatleri doğrultusunda Yunan ve Türk tarafını idare edecek şekilde adanın statüsünü ellerinde bulundurmak ve güç yarışına girmekti.

Türkiye gazetesinin 21 Haziran 1910 tarihli sayısında Girit meselesi hakkında Avrupalı büyük devletlerin Girit Milli Meclisindeki Müslüman mebusların durumlarıyla ilgili yayınladıkları notaya değinilmiş, orada bulunan Müslüman mebusların hiçbir şekilde buna riayet etmeyeceğini de belirtmiştir. Dönemin fikir ve anlayışı açısından Girit, tam bir milli sorun haline gelmiş ve meselenin çözümü için belli şartlar getirilmiş ve bunlar yapılmadıkça bu davanın kapanmayacağından bahsedilmiştir. Bu şartlardan bir kısmı şöyleydi:

1. *Girit'teki Osmanlı Hâkimiyeti ibaresinin belirtilmesi.*
2. *Osmanlılık alameti olan ay ve yıldız ibarelerinin kullanılması ve Osmanlı Sancağının kabul edilmesi.*
3. *Tayin olunacak valinin ırk ve mezhebine bakılmadan tayini.*
4. *Osmanlı gemilerinin Girit sularında serbestçe dolaşması ve Girit'te olası bir tehlike durumunda Osmanlı hükümetinin adaya serbestçe asker çıkarması.*

Gibi sebepler öne sürülerek Osmanlı Devleti'nin hukuki üstünlüğünün ancak bu maddeler doğrultusunda sağlanabileceği ortaya konmaktadır⁶³.

24 Haziran tarihli sayıda yazar, Avrupalı devletlerin Osmanlı'nın Girit üzerindeki haklarını koruyan nota verdiklerinden bahsederken, buna karşılık Yunan devletinin boş durmayacağı ve Girit'teki Rumları isyana teşvik edeceği ve Avrupalı devletlere güvenilmemesini tavsiye etmiştir. Anlaşılan bu notanın hem Girit hem de Yunanistan'da hoş karşılanmadığı ortadadır⁶⁴. Ancak burada Venizelos'un itaat edelim fikrinin nereden çıktığı ise ilginç bir durum olmakla beraber yazar, bu fikrin altında da farklı bir niyet olduğunu sezmiştir. Yunanlılar, bu kararları hiçbir vakit kabul etmeyeceklerini ve ilhak üzerinde çalışacaklarını bir

⁶¹Samsunda Yunan bandıralı gemilere boykotaj ilan edilmiş ve gemiler hiç yük alamadan geri dönmüştür. bk. Karan, 2006: 121.

⁶²Karan, 2006: 121.

⁶³"Siyasiyat: Girit ve Hâkimiyet-i Osmaniye", *Türkiye Gazetesi*, 21.06.1910.

⁶⁴"Siyasiyat: İtidal ve Metanet Meftah-ı muzafferiyettir", *Türkiye Gazetesi*, 24.06.1910.

kez daha belli etmişlerdir. Özellikle büyük devletlerin elçileri ve idarecileri ile temasa geçerek Yunan hukukunun ada üzerinde yerleşmesi için çaba göstermişlerdir. Bununla ilgili Fransa Başvekili Klemanson'un Giritli Rumlar lehine yayınladığı bildiri dikkat çekicidir: “*Abdülhamid’in askerlerininHanya’da yaptığı zalimlikleri aklımdan çıkaramıyorum. Giritliler bu zalimliğe dur demek için kendilerini müdafaa etmişlerdir. Kendilerini kurtarmak için şans elde etmiş olan Giritlilerin kendilerini ilhak etmelerinin bir hak olduğunu ümid ediyorum.*”Yazar, Tanin gazetesinden naklettiği bu yazıya karşılık vererek, Girit’in kozmopolit bir yapıda olduğunu, Fransa’nın Cezayir olayını hatırlamasını ve Girit’in bu çabalarının boş olduğunu da keskin bir dille anlatmıştır⁶⁵. Yazar, Girit meselesiyle ilgili Osmanlıları ve Yunan hükümetini eleştirerek: *Daima isteyen, istemezlik edemeyeceği gibi daima istemeyende istemekliğe güç alıştır. Misalde önümüzde duruyor: Giritliler ve Osmanlılar.* Buraya kadar anlaşılıyor ki Avrupalı devletlerin Osmanlı hukuku faydasına aldıkları kararlar geçici ve altı boş hükümlerdir. Aynı zamanda Osmanlı hükümeti ve Yunanistan’da her ne kadar Girit üzerinde hak iddia etse de iki tarafta somut adım atmak yerine çekimser kalarak sadece hamaset politikası izlemişler ve Girit sorununu büyük devletlere bırakmışlardır. Bu da Girit sorununun hala çözülmediği ve çözülmeyeceğini göstermektedir⁶⁶.

Bu dönemde Osmanlı-Yunan ilişkileri de Girit meselesi ve boykot durumu üzerinden gitmekteydi. Gazeteye yansıyan haber ve telgraflara göre Yunan kralı Yorgi daha önce Müslümanların yemin meselesiyle ilgili olarak verilen notayı kabul etmiş ve Girit Milli Meclisi’ni tatil etmiştir⁶⁷. Sonraki aylarda Osmanlı-Yunan ilişkilerini etkileyecek tek önemli isim olan Venizelos⁶⁸ ise 1908 ilhakının başarısız olmasıyla Yunanistan’da ortaya çıkan *askeri ittifak* adı altında kurulan darbeci grubun çağrısıyla Yunan siyasi tarihinde Gudi Darbesi olarak nitelendirilen ve Ağustos 1909’da meydana gelen darbe ile Atina’ya gelmiş ve hükümetin başına geçmesi istenmiştir⁶⁹. Venizelos bundan sonra, 1910 yılının Nisan ayında D.Rallis’in Liberal Partisi’nden milletvekili aday oldu ancak bu tepkiyle karşılanmasına rağmen darbeden sonra kabul ettiği geçici başkanlık görevinden istifa ederek, engellemelere karşı⁷⁰ Ağustos 1910 tarihinde parlamentoya girmeyi başardı⁷¹. Hızlı bir şekilde Eylül 1910 tarihinde Liberal

⁶⁵“Ne İstiyoruz ne İstemiyoruz”, *Türkiye Gazetesi*, 24.06.1910.

⁶⁶“Girit Meselesi ve Avrupa Ahenk-i Devliyesi”, *Türkiye Gazetesi*, 01.07.1910.

⁶⁷“Ne İstiyoruz ne İstemiyoruz”, *Türkiye Gazetesi*, 24.06.1910.

⁶⁸Eleutherios (Kiryakos) Venizelos (23 Ağustos 1864-18 Mart 1936) : 20.yüzyıl başlarının önde gelen Yunan devlet adamı, hukukçu ve siyasetçidir. Girit isyanında baş aktörlerden birisi olmuş 4 kez başbakanlık yapmış (1910-15,17,24,28,30) ve izlediği politikalarla Yunanistan’ın topraklarının genişlemesini sağlamıştır. Enosis taraftarı ve savunucusudur. Venizelos ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ana Britannica, 1994: 177.

⁶⁹Hatipoğlu, 1986: 459-460.

⁷⁰Adıyeke, 1994: 281.

⁷¹AnaBritannica, 1994: 177.

Partiyi kurarak, 6 Ekim 1910 tarihinde Başbakan oldu. Böylelikle Osmanlı-Yunan ilişkileri açısından yeni bir devir başlamakla beraber, Venizelos, Türklere karşı Balkan komşularıyla ittifak teşebbüslerine girişmiştir. Aynı zamanda Yunan ordusunda Fransız askeri komisyonunu iş başına getirmiş, Jandarma teşkilatının düzenlenmesiyle ilgili olarak da İtalyanlarla çalışmış ve Megola İdea'nın gerçekleşmesi için büyük devletlerle işbirliği yoluna gitmiştir⁷².

27 Ekim 1910 tarihli sayıda, Venizelos'un milli meclisi feshedeceği ve yeni heyetin oluşturulup, ıslahat yapılacağı ve bunun üzerinde değişikliğe gidileceği de Osmanlı hükümetine bildirilmekteydi⁷³. Aynı şekilde Venizelos'un başvekâlete geçmesi sadece Yunanistan'da değil Rusya basınında da etki yapmıştır. Bununla ilgili Osmanişer Loyd gazetesinin Rusya muhabirinin açıklamalarına bakılacak olunursa, Rusya'da Venizelos lehinde bir hareketlenme olduğu ve Osmanlı-Yunan ilişkilerinin daha düzenli ve aynı zamanda sert olacağı böylelikle Osmanlıların Girit amaçlarına ulaşamayacağı söylenmiştir⁷⁴.

Boykot olayı bu aylarda devam etmekle beraber 8 Kasım 1910 tarihli telgrafta Osmanlı Devleti başşehbenderinin beyanatına nazaran, boykota devam edileceği ve bununla ilgili emirlerin ilgili memurlara bildirildiğinden bahsedilmiştir⁷⁵.

Yunan meclisinde hareketlenmeler meydana gelmekle birlikte meclisin tatil edilmesi halkta heyecana neden olmuş, Venizelos ise kendi taraftarlarını oluşturmak adına Teselya taraflarına seyahat edeceği de basına yansıyan haberler arasındadır⁷⁶. Buradan anlaşılan, Yunan meclisinin de kendi içinde çekişmelere sahne olduğu ve muhalif kesimlerin iş başına geçtiği gerçeğidir.

1910 yılının Ekiminde Girit meclisinde yeniden Osmanlı aleyhine bazı kararlar alınmış bunun üzerine 29 Ekim'de büyük devletler, her ne kadar ikiye bölünmüş olsalar dahi adanın Osmanlı egemenliğinde olduğunu ve Rum mebuslara ciddi ihtarlar yapıldığını Osmanlı hükümetine bildirdiler⁷⁷.

Bilakis Venizelos, Girit meselesinin yakın zamanda hal edilemeyeceğini düşünmekle beraber, önceden de belirtildiği üzere büyük devletlerin kararlarına göre hareket edileceği kanısındaydı⁷⁸. Özellikle Bu meselenin bir türlü sonuçlanmaması da boykotun devam etmekte olduğu ve Osmanlı-Yunan ilişkilerinin de bu yönde devam ettiği haberleri de basına yansımaktaydı⁷⁹. Bu ilişkileri etkileyecek girişimlerden birisi de Yunanistan Hariciye

⁷²Hatipoğlu, 1986: 461.

⁷³“Türkiye ve Yunanistan”, *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.

⁷⁴“Rusların Tasvibi”, *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910.

⁷⁵“Osmanlı Şehbenderinin Beyanâtı”, *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910.

⁷⁶“Meclis-i Milli ve Fırka-i Siyasiye”, *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910.

⁷⁷Tukin, 1996: 92.

⁷⁸“Girit ve Mösyö Venizelos”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.

⁷⁹“Boykotaj”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.

Nezaretine atanan Gariparis'in Çar Nikolay'a yaptığı ziyaret idi. Gariparis, Osmanlı ve Yunan hükümetleri arasındaki itilafı oluşturmak adına Çar Nikolay ile görüşmüş aynı şekilde Boykotun da son bulacağı konusunda Çar'a teminat vermiştir⁸⁰. Gazetenin bir sonraki sayısında Selanik'te boykotun devam ettiği haberleri de verilmekteydi⁸¹. Ancak bu durumdan da rahatsızlık duyulduğu görülmekle beraber, Bu boykotun en çok Osmanlı tüccarına zarar verdiği de söylenmiş ve bir an önce kaldırılması istenmiştir⁸². Gazetede verilen açıklamalara nazaran boykot hususunda kat'i bir çözüme varılamadığı da anlaşılmaktadır. Bu hususta Gariparis'in 10 Kasım 1910 tarihli Tribona gazetesindeki açıklamalarına bakılacak olursa boykot, her iki devletinde ekonomilerinde olumsuz bir etki yapmış, devam eden süreçte Osmanlı-Yunan münasebetinin dostane bir şekilde ilerlemesi için her iki hükümetinde adım atması gerektiğini vurgulamıştır⁸³. Gariparis'in Osmanlı-Yunan ilişkilerini düzeltici rolü de Muahede gazetesinin dördüncü sayısında da açıkça belirtilmiştir⁸⁴. Gazetede Yunanistan'ın hilekâr olduğuna ve Girit'in alınabilmesi için her türlü yola başvurulacağına dünyaya kendini masum gösterdiği açıklanmış ve Venizelos'un da bu iş için Yunanistan'a çağrıldığı ve başvekâlete getirildiği beyan edilmiştir. Türkiye gazetesinde olduğu gibi 1910 yılındaki Yunan ilişkileri, Muahede gazetesinde de Osmanlı elçisinin ilişkiler düzelinceye kadar geri çağırılması fikriyle sert bir dille ortaya konmaktadır⁸⁵. Zaten her ne kadar Venizelos'un iki hükümet arasındaki ilişkiler düzelecek gibi açıklamaları bulunsa da bu fikir hiçbir zaman kabul görmemiştir. Çünkü Yunanistan, Osmanlı hükümetine her zaman ikili oynamıştır. 13 Aralık 1910 tarihli sayıda, Girit Milli Meclisi azalarının, Kral Yorgi namına yemin ve Girit'in ilhaki teşebbüsünü yeniden arzu etmeleri bunu doğrular niteliktedir⁸⁶. 16 Aralık tarihli sayıda ise Girit meselesi Bosna Hersek ilhaknya benzetilerek, Osmanlı hükümeti eleştirilmiş ve iş yapmamakla suçlanmıştır. Büyük devletlerin, Bosna-Hersek'in statüsüne karıştığı gibi Girit'e de el attığını, ancak Osmanlı hükümetinin meşruti gücünü kullanmadığından yakınılmış, iktidarın dış politikada en büyük silah olduğu açıklanmıştır⁸⁷.

⁸⁰“Türkiye ve Yunanistan Münasebeti”, *Türkiye Gazetesi*, 04.11.1910.

⁸¹“Selanik'te Boykotajın Def'i”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.

⁸²“Türkiye ve Yunanistan Münasebeti”, *Türkiye Gazetesi*, 07.11.1910.

⁸³“Mösyö Gariparis”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.

⁸⁴“Venizelos Kabinesi”, *Muahede Gazetesi*, 21.10.1910.

⁸⁵“Siyasiyat: Yunan Hükümetine Karşı”, *Muahede Gazetesi*, 22.10.1910.

⁸⁶“Havadis-i Dâhiliye: Girit Meselesi, Bab-ı Ali ve Düvel-i Muazzama”, *Muahede Gazetesi*, 13.12.1910.

⁸⁷“Siyasiyat: Girit, İran ve Bosna-Hersek”, *Muahede Gazetesi*, 16.12.1910. Not: Aynı şekilde Girit'teki bunalım halinin ileride İran'ın da başına geleceği belirtilir. İran konusuna ileriki bölümlerde değinilecektir.

1.4. Girit Meselesinin Çözümü (1911-1913)

1911 yılında daha önceden Girit yüksek yöneticiliğine tayin edilen Zaimis'in görevinin sona ermesi ile Giritli Rumlar adaya yeni bir tayin yapılmasından yana oldular. Ancak Osmanlı Devleti buna karşı çıkarak Zaimis'in görevinde kalmasını istedi. Bu görüşe sonradan büyük devletler de dâhil olmuşsa da Girit Meclisi bu karara uymayarak Zaimis'in statüsünü ortadan kaldırdı⁸⁸.

Zaten bu dönemlerde Girit'te Osmanlı egemenliğini kısıtlayan Türk üyelerin mecliste yemin sorunu, kadı tayini meselesi ve Venizelos'un Müslüman mebuslara karşı dışlayıcı politikası, artık Girit'in fiilen ve hukuken de Osmanlı Devleti'nden ayrıldığıнын işareti olmakla birlikte, 1912 yılının başında yeni toplanan mecliste alınan kararla Müslüman mebusların yemin etmesi zorunlu tutuldu⁸⁹. Ayrıca 1911 yılı zarfında Giritli mebusların Yunan Parlamentosuna katılma girişimleri de önemli bir olay olmakla birlikte Girit'te belirlenen 25 üye, Yunanistan'a doğru yola çıkmış ancak bu girişimleri büyük devletler tarafından durdurulmuş ve üyeler tutuklanmıştır⁹⁰. Bu katılma girişimleri 1912 yılları içinde de devam etmiş ancak üyeler İngiliz gemileri tarafından alıkonulmuştur⁹¹. Venizelos tüm bu engellemeler doğrultusunda radikal bir karar ile iki meclisin birleşeceği yönünde adım attı. Osmanlı Devleti'de bunun bir savaş nedeni olacağını söylese de bu tavrı dikkate alınmadı ve 14 Ekim 1912 tarihinde 40 Giritli mebus parlamentoya katıldılar. Zaten bu sırada da Venizelos Balkan devletleri ile ittifakı kurmuş vaziyette idi. Böylelikle bu son olaydan sonra I.Balkan Savaşı'nın başlaması da kaçınılmaz bir hale geldi.

I.Balkan Savaşı'ndan sonra galip gelen Balkan devletleri, Girit sorununu da masaya yatırdılar. 1913 yılının başlarında toplanan Londra Konferansı'nda Türk tarafı adadan vazgeçmeyeceğini bildirmiş ve bu fikirde kamuoyu tarafından desteklenmişti. Ancak sonrasında Girit haricinde başka bir toprak verilmeyeceği şartı ile adadan vazgeçileceği kararına varılmıştır. Ardından 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması ile Girit tamamen Osmanlı egemenliğinden çıkmıştır⁹².

Uzun yıllar Osmanlı hâkimiyetinde kalmış ve Müslüman kültürü ile beslenmiş olan Girit için sonun başlangıcı Fransız İhtilali ile olmakla birlikte, ondan sonraki süreçte ada, gerek yerli Rumlar gerekse yeni bağımsız olmuş Yunanistan tarafından çözülme aşamasına getirilmiş ve 1908 yılına kadar sancılı bir sürecin başlamasına neden olmuşlardır. İttihat ve Terakki

⁸⁸Ünsal, 2009: 102.

⁸⁹Ünsal, 2009: 103-105.

⁹⁰Tukin, 1996: 93.

⁹¹Ünsal, 2009: 107.

⁹²Adıyeke, 1994: 282-285.

Cemiyeti’de Girit konusunda her ne kadar manevi anlamda kamuoyunu harekete geçirmişse de somut adım atacak güçte olmadığı görülmüştür. Muhalefetinden iktidarına kadar Osmanlı ülkesinin tüm kesimi Girit davasında tek yürek olmalarına ve Yunanistan’a karşı çıkmalarına rağmen Girit’in kaçınılmaz sonunu engelleyememişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

MAKEDONYA SORUNU

2.1. Makedonya Sorunu ve Tarihsel Geçmişi

Makedonya, Osmanlı Devleti'nin yaklaşık olarak Selanik, Kosova ve Manastır illerini kapsayan topraklarına verilen isim olmakla birlikte Osmanlıların Rumeli adını verdikleri bu bölge adı ilk kez 1878 Berlin Antlaşması ile beraber Balkan devletleri tarafından kullanılmıştır⁹³. Makedonya sorunu, Bu topraklarla ilgili olarak ilk defa II. Abdülhamit devrinde, Bulgaristan'da kurulan ve Makedonya adını taşıyan komite tarafından 1902 yılında ortaya atılmıştır. Bu tarihten itibaren de hem Balkan devletlerini hem de Avrupalı devletleri alakadar eden büyük bir mesele haline gelmiştir. Özellikle Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan bu bölge üzerinde tarihi ve siyasi anlamda hak iddia ettiler. Osmanlı Devleti bu bölgenin Müslüman ve Türk kimliğini öne sürerek kendi hâkimiyetinde kalması için çaba göstermekle birlikte mevcut siyasal durumu öne süren büyük devletler ise Makedonya toprakları üzerinde ıslahat yapılması şartıyla Osmanlı hâkimiyetinde kalması taraftarı olmuşlardır⁹⁴.

Makedonya sorununun tarihsel anlamda ateşleyici faktörü Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları olmuştur⁹⁵. 1878 Ayastefanos Antlaşması ile birlikte Makedonya toprakları Bulgaristan sınırları içinde kalmaktaydı. Berlin Antlaşması ile Makedonya, Osmanlı Devleti'ne geri verilirken ancak bu antlaşmanın 23.maddesi ise Rumeli ve dolayısıyla Makedonya'da ıslahat yapılması ile ilgiliydi. Buradan da anlaşılabacağı üzere 19.yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti için yeni bir sorun başlamış ve bu soruna da Büyük devletler karışma hakkı kazanmıştır.

Makedonya sorunu ilerleyen yıllarda özellikle 1885 yılında Bulgaristan'ın bölgeye el atması ve kendi topraklarına katma girişimleri neticesinde yeniden ortaya çıkmaya başlamış ve bu amaçla Bulgarlar 1890 yılında Sofya'da Makedonya Komitesi'ni kurmuşlardır. Bunu gören Yunanistan ve Sırbistan'da benzer hareketlere girişerek Makedonya'yı sorunlar diyarı haline getirmeye başladılar⁹⁶.

En sonunda Makedonya'da 1902 yılında Makedonya örgütlerinin ve Bulgaristan'ın desteği neticesinde büyük bir ayaklanma meydana geldi. Osmanlı Devleti ayaklanmayı zor da olsa bastırmakla birlikte, Avrupalı devletlerin etkisiyle bölgede reform yapılmasını kabul etti. 1902 sonlarından itibaren Makedonya, umumi müfettişlerce yönetilmeye başlandı. Bu dönemde

⁹³Uçarol, 2000: 386.

⁹⁴Karal, (Basım yılı verilmemiştir)b: 146.

⁹⁵Armaoğlu, 2006: 822.

⁹⁶Uçarol, 2000: 386.

Balkanlarda baş aktörler olan Avusturya-Macaristan ve Rusya emelleri gereği bu reform paketini savunmaktaydılar⁹⁷. Bu paket, Polis, Jandarma ve idari yapılanmalarla ilgili birtakım düzenlemeleri içeriyordu⁹⁸. Lakin bu ıslahat programını yeterli bulmayan Makedonya Komitesi 1903 yılında yeniden ayaklanmaya girişti. İsyan Osmanlı ordusuyla bastırıldı. Bunun üzerine Avusturya-Macaristan ve Rusya, Eylül 1903 tarihinde *Mürzsteg*'de buluşarak yeni bir reform paketi hazırlamaya karar verdiler⁹⁹. Aynı zamanda bu reform paketi, İtalya, İngiltere ve Fransa'nın da çıkarlarını gözetiyordu¹⁰⁰. İmzalanan anlaşmaya göre, yönetim bölgeleri, ıslahat hareketinin yürütülmesi için görevlendirilen müfettişlerin durumu, Polis ve Jandarma teşkilatı gibi birçok alanda yenilikler yapılması kararlaştırıldı¹⁰¹.

Osmanlı Devleti bu ıslahat programını Avrupalı devletlerin müdahalesi olduğu gerekçesiyle kabul etmek istemese bile Almanya dışındaki ülkelerin artan baskıları neticesinde boyun bükme zorunda kaldı¹⁰². Zaten büyük devletler, bu reformları her ne kadar Osmanlı yararına yapmış gibi görünseler de aslında amaçları her vakit Makedonya'yı Osmanlı Devleti'nden ayırmak olmuştur. Islahat ısrarı da bu isteklerinden gelmekteydi.

Bu dönemde düzenlenen ıslahatlar, bölgede düzeni ve asayiş bir nebze sağlasa da olaylar bir türlü bitmek bilmemiş ve yeni sorunlar baş göstermiştir. İngiltere, ortaya atılan bu reformların başarısız olduğunu ve mali anlamda da düzenlemelere gidilmesi gerektiğini savunmuştur. Böylece 1905 yılında Avusturya, İngiltere ve Rusya elçileri Osmanlı hükümetine ıslahat teklifinde bulundular. Buna göre Makedonya'yı oluşturan üç vilayetin mali idaresi büyük devletlerin kontrolündeki Osmanlı Bankası'na geçecekti. Lakin Osmanlı hükümeti bunu kabul etmediği gibi büyük devletlerde kendi aralarında anlaşma sağlayamadılar. Nihayet büyük devletler 26 Ekim 1905'te devletlerarası mali komisyon kurulması kararına vardılar. Osmanlı hükümeti bunu da kabul etmedi. Bunun üzerine, Almanya haricindeki diğer devletler, aşırı derecede baskı yapmaya başlayıp ve Aralık 1905'te Midilli adasını işgal ettiler. Osmanlı Devleti, bu durum sonucunda mali idarenin kurulmasını kabul etmek zorunda kaldı¹⁰³.

Makedonya'da faaliyet gösteren ve her fırsatta isyan çıkaran silahlı Bulgar-Makedon örgütlerden başka, Makedonya üzerinde hak iddia eden Yunanistan ve Sırp da girişimlere başlamış ve kendi çetelerini örgütlemeye koyulmuşlardı. Amaçları Makedon ihtilal komitesine karşı başarı kazanmak ve kiliseleri Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlamaktı. Buraya kadar

⁹⁷Hacısalihoglu, 2003: 440.

⁹⁸Uçarol, 2000: 387.

⁹⁹Hacısalihoglu, 2003: 440.

¹⁰⁰Saatçi, 2004: 71.

¹⁰¹Mürzteg Antlaşması'nın maddeleri için bk: Saatçi, 2004: 71.

¹⁰²Uçarol, 2000: 388.

¹⁰³Karal, (Basım yılı verilmemiştir)b: 160-161.

anlaşıldığı üzere Balkan hükümetlerinin hem Osmanlı Devleti hem de birbirlerine karşı Makedonya üzerinde bir çekişme yaşadıkları görülür.

1906 yılında Makedonya’da çatışmalar şiddetli bir şekilde sürmekteyken, Selanik’te Jön Türkler tarafından kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti adı altındaki örgüt, Makedonya’daki Müslümanların isteklerini temsil ediyordu. Bu örgüt 1907 yılında İttihat ve Terakki Cemiyeti ile birleşmiş ve Makedonya’daki tek merkez komite şekline girmiştir. Bu komite Makedonya’da faaliyetlerini hızla ilerletirken, önemli bir gelişme yaşanmış ve¹⁰⁴ Makedonya’nın gitgide kötüleşen durumu neticesinde İngiltere Kralı ve Rus çarı Haziran 1908’de Reval’de bir araya gelmişlerdir. Gerçekleşen görüşmede Makedonya’nın Osmanlı Devleti’nden ayrılması ile ilgili bazı kararların alındığı haber verildiği gibi Jön Türkler bu müdahalenin önüne geçebilmek için zaman kaybetmeden isyan bayrağını çekmişler ve kurtuluş çareleri düşünmeye başlamışlardır¹⁰⁵.

2.2. II. Meşrutiyet’in İlanı ve Rumeli’deki Mevcut Siyasi Durum

Reval görüşmelerinin etkisiyle Jön Türkler, Makedonya tehlikesinin bertaraf edilmesi ve aşılması için Meşrutî bir düzene ihtiyaç olduğuna ve başta sağlam bir hükümetin bulunması gerektiğine inandıklarından dolayı, mevcut yönetime baskı yaparak en sonunda 23 Temmuz 1908’de II. Abdülhamit’e Meşrutiyet’i ilan ettirmişlerdir¹⁰⁶.

Jön Türk devrimi ile birlikte Makedonya sorunu yeni bir hal almaya başlamıştı. *Bu devlet nasıl kurtarılabilir?* Fikriyle hareket eden ittihatçılar, Bundan sonraki politikalarını da buna göre planladılar¹⁰⁷.

Makedonya’da Meşrutiyet’in ilanından sonra Yunan ve Bulgar çeteleri dağlardan inmiş ve çatışmalar son bulmuş gibi gözüküyordu. Ancak bu, geçici bir durumdan ibaret olmakla beraber, Makedonya’da ki sorunlar bu devrimin olumlu etkisinden daha eski temellere dayanmaktaydı. Ayrıca artık çözülemez bir hale gelmişti. Osmanlı Devleti’nin Makedonya’da yapmak istediği reformun karakteri, büyük devletlerin tasarıları ve Balkan devletlerinin istekleri her daim sorunun büyümesine neden olmuştu¹⁰⁸. İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticileri, Makedonya meselesini çözmek adına bir dizi reform hareketine girişmeye çalışmış ve Makedonya’nın etnik anlamda çok uluslu yapısını göz önünde bulundurarak Meclis-i

¹⁰⁴Hacısalihoglu, 2003: 441.

¹⁰⁵Kuran, 2000: 306.

¹⁰⁶Sander, 2013: 327.

¹⁰⁷Lewis, 2002: 288.

¹⁰⁸Karal,(Basım yılı verilmemiştir)c: 249. Not: Makedonya sorununun II. Meşrutiyet’in ilanı’na kadar ki süreci hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Fikret Adanır, “Makedonya Sorunu, Oluşumu ve 1908’e Kadar Gelişimi”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

Mebusana Sırp, Arnavut, Boşnak, Ulah, Bulgar ve Yahudi mebusları da davet etmiş¹⁰⁹ ve bir bakıma *ittihad-ı anasır* politikası izlemiştir. Ancak cemiyetin bu girişimleri başarıya ulaşmak yerine, daha da kötü bir vaziyet almıştı. Çünkü ittihatçıların merkezîyetçi politikaları yanında, Makedonya’da ki ayrılıkçı örgütlerin komşu devletlerle işbirliği yapmaları da süreci zora soktu. Bu dönemde izlenen politikalarda Jön Türklerin bu reform hareketi içinde resmi dilin Türkçe kabul edilmesi, zorunlu askerlik hizmetinin uygulamaya konması, Makedonya’da faaliyet gösteren siyasi kulüplerin kapatılması ve 1909-1911 yıllarında uygulamaya konulan çeteciliğin yasaklanması ve silahlı çetelerden silahların toplanması gibi kararlar, Makedonya’daki Hristiyan halkı ve bilhassa Arnavutları kızdırmış ve isyan etmelerine yol açmıştır. Bu gidişatı kavrayan devrin sadrazamlarından Kamil Paşa “*Rumeli’de Meşrutiyet’in yürütülmesine lüzum yoktur*” kanısına varmıştır. Bunun nedeni cemiyetin yaptığı reformların sosyal gerçeklikten yoksun olmasıydı¹¹⁰.

İttihatçıların bu politikaları bir yana Meşrutiyet’in ilanından hemen sonra bağımsızlığını kazanan Bulgaristan’ın Makedonya üzerinde Osmanlı aleyhine propaganda yapması Osmanlı hükümeti ile de ilişkilerini büyük ölçüde etkilemiştir. Özellikle bu dönemdeki Osmanlı’nın Yunan ve Bulgarlar ile olan ilişkileri Girit ve Makedonya meselesi aracılığıyla yürümekteydi. Bu gelişmeler Osmanlı basınında bu dönemde geniş yer bulmuştu. Özellikle 1908-1912 yıllarında faaliyetlerini sürdüren Bulgar çeteleri ve gerçekleşen silahlı olaylar ve bölgesel ayaklanmalar, Rumeli’nin kaderini belirleyen başlıca unsurlar olmuştur¹¹¹.

Bulgar-Yunan ve Makedon ekseninde gelişen olaylar Osmanlı kamuoyunda, Girit meselesinde olduğu gibi Makedonya sorunu da sert bir dille ele alınmaktaydı.

2.3. 1910 Yılında Osmanlı-Bulgar İlişkileri

2.3.1. Ticari İlişkiler

II. Meşrutiyet’in ilanından sonra bağımsızlık elde eden Bulgaristan ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler bu dönemde basında iki türlü ele alınmıştır. Bunlar, Osmanlı ile Bulgaristan’ın ticari anlamda takındıkları tutumlar ve Bulgar çetelerinin Makedonya’daki faaliyetleri üzerinden yürütülen siyasi ilişkiler şeklindedir.

Osmanlı-Bulgar ticari ilişkileri Türkiye gazetesinde önemli yer tutmakla beraber, 7 Haziran tarihli sayıda yazar, önce Bulgarların 1878 Berlin Antlaşması ile elde ettiği haklara yer vermiş ve Bulgaristan’ın bağımsızlığa kadar gelen süreç içinde geçirdiği evrim üzerinde durulmuştur. Aynı şekilde Bulgaristan’ın bağımsız olmadan önce Osmanlı hükümeti ile ticaret

¹⁰⁹Hacısalıhoğlu, 2003: 441.

¹¹⁰Karal, (Basım yılı verilmemiştir)c: 251-252.

¹¹¹Tunaya, 1998: 535.

anlaşması imzalanmış ve bu durum Osmanlı ekonomisi ve ticaretini olumsuz derecede etkilemiştir. Bunun nedeni ise Bulgaristan'ın yerli ürün kullanması ve Osmanlı'dan ithal ürün almaması idi. Bunun sonucu olarak Osmanlı ihracatının olumsuz etkilenmiş olduğunu açıklar. Yazar, bu durumdan çok şikâyetçi olduğunu ve mevcut hükümetin, bu Bulgar ticari buhranından bir an önce kurtulması gerektiğini söylemiş ve telkinlerde bulunmuştur.

İlerleyen satırlarda, Osmanlı hükümetine uygulanan kapitülasyonlara yer verilmiş ve bunların ülke ekonomisini çökerttiğinden ve dünya pazarında rekabet edilemediğinden dem vurularak, ülkenin zamanın mali şartlarına göre ciddi bir şekilde tedbirler alması lüzumu haberlerine yer verilmiştir¹¹². Burada görülüyor ki Bulgaristan ticari politikasını da siyasi emellerine göre düzenleme gereği duymaktaydı. Çünkü Osmanlı Devleti ile yapılan her ortak münasebet Bulgaristan'ın Makedonya üzerindeki emellerini sarsabilir veya sekteye uğratabilirdi. 29 Ekim 1910 tarihli sayıda *Balkaniska Tribona* gazetesinden alıntı yapılarak Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti ile yaptığı ticari anlaşmaya uymadığı ve bu anlamda gerginlik çıkardığına da haber olarak yer verilmiştir¹¹³. Ayrıca Osmanlı Devleti bunun yanında Sırbistan ile de ticari münasebetler kurmuş ve müzakere sürecini devam ettirmeye çalışmıştır¹¹⁴. Osmanlı ile Romanya arasında da bu tarihlerde hem ticari hem de askeri ittifak anlaşması yapıldığı görülmekle birlikte¹¹⁵ Bulgaristan'ın bundan rahatsızlık duyduğu ve bu konuda Avusturya'da Ferdinand'ın devreye girmesi gerektiğini öne sürdükleri, verilen haber ve telgraflara yansımaktaydı¹¹⁶. Zaten anlaşıldığı üzere Bulgaristan'ın bu rahatsız tavırları, Osmanlı-Bulgar ticari ilişkileri içinde ikinci önemli mesele olarak gazetenin birçok sayısında da tekrar edilmiştir. Lakin sonraki sayılara yansıyan haberlerde Sofya'daki mecliste ise Osmanlı-Bulgar ilişkilerinin düzeltilmesi gerektiğinden ve Bulgaristan'ın hiçbir komşusu ile kötü olmayacağı, siyasi ve iktisadi anlamda da ileriye gidebilmek için Osmanlı kastedilerek hem Sofya hem de İstanbul hükümetinin birlikte çalışması gerektiği tartışmalara yer verilmiştir¹¹⁷. Aslında buradan Bulgaristan'ın dış politika da kendi içinde fikir ayrılığına düştüğü de açıkça anlaşılabilir. Osmanlı hükümeti bu konuda her ne kadar Makedonya meselesinden dolayı Bulgaristan ile husumet yaşasa da her daim barışçı politika izlemiş ancak milli menfaatlerini de

¹¹²“Bulgaristan ile Münasebet-i Ticariyemiz”, *Türkiye Gazetesi*, 07.06.1910.

¹¹³“Türkiye-Bulgaristan Ticaret Mukavelesi”, *Türkiye Gazetesi*, 29.10.1910.

Not: Gazetenin sonraki sayılarında verilen haber ve telgraflarda birçok kez Osmanlı ve Bulgaristan arasında ticaret anlaşması imzalanacağı haber verilmişse de bu sonuçlanmamıştır.

¹¹⁴“Bulgaristan”, *Türkiye Gazetesi*, 04.11.1910.

¹¹⁵“Türkiye-Romanya Ticaret Mukavelesi”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910. Not: Bu sayıda Türkiye ile Romanya arasında imzalanan ticari anlaşmada diğer hususta Vakıf Arazisi meselesinden ötürü Osmanlı tarafı 3 milyon Frank talep etmesi ancak Romanya'nın 1 milyon 800 bin Frank vereceğini beyan etmesi üzerine yapılan tartışmadır.

¹¹⁶“Bulgaristan”, *Türkiye Gazetesi*, 04.11.1910. Not: Türkiye-Romanya ticaret anlaşması aleyhinde çalışmalar yapılması gerektiği hususundaki haberlerin devamı yine 05.11.1910 tarihli sayıda verilmiştir.

¹¹⁷“Mecliste Bir Mücadele”, *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910.

gözeceğini belli etmiştir. 10 Kasım 1910 tarihli sayıda *Jön Türk* gazetesinden alıntı yapılarak bu duruma yer verilmiş ve şöyle bir açıklama yapılmıştır: “*Hükümetimiz komşularımızla dostluk münasebetini takip edecek, ancak hakiki vatan menfaatinden bir dakika bile geri kalmayacağız. Bulgaristan bunu iyi bilmelidir ki biz komşularımızla yakın siyasi münasebet tesisini arzuluyoruz. Onlar da bizim gibi aynı hissi paylaşılarak ve halkımızı buna ikna ederek harekete geçmelerini tavsiye ediyoruz*” şeklinde beyanatta bulunulmuştur¹¹⁸.

Muahede gazetesinin 11 Aralık 1910 tarihli sayısında ise iki taraf arasında ticari anlaşmanın yapıldığı ve gümrük tarifelerinin belirlendiği açıklanmış böylelikle Osmanlı ülkesinden Bulgaristan’a helva, lokum, sebze gibi ürünlerin ihraç edileceği haberi verilmiştir¹¹⁹.

2.3.2. Siyasi İlişkiler

Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında meydana gelen siyasi ilişkiler, daha önce söylenildiği gibi Makedonya sorunu üzerinde ilerlemiş ve özellikle Bulgarların çetecilik faaliyetleri bu dönemlere damgasını vurmuştur. Makedonya’nın ele geçirilmesi için kurulan komiteler Makedonya’da nüfuz kazanmak ve güçlenmek gayesini güdüyordu.

Bulgarlar ve Sırlar ağırlıkta olmak üzere Makedonya çevresinde paralı çeteler gezdirip mevcut düzenin bozulması için çalışmaktaydılar. Ancak çetecilikte Bulgarlar her zaman başı çekmekte¹²⁰ ve bu tür savaşımelerde da uzmanlık kazanmışlardı. Meşrutiyet’in ilan edildiği yıl, çetecilik yerleşmiş bir durumda olmakla beraber, her köyün bir çete grubu oluşmuş ve bunlar subaylar ve öğretmenler tarafından da destek görmüşlerdi. Aynı şekilde siyasi partilerle de yakınlık içindeydiler. 1908 yılından sonra siyasi anlamda çetecilik değişmiş ve farklı bir hal almıştı. Bunlar, *Bulgar Meşrutiyet Kulüpleri* ve *Federalist Bulgar Fırkası*dır. Osmanlı kamuoyu bu iki oluşumdan son derece kuşku duymuştu ve bunlar Makedonya’yı ayırma amacı güdüyordu. Zaten bu fırkalarda Osmanlı meşrutiyetine karşı sert bir politika izlemişler ve Jön Türkler’in izledikleri siyasetin II. Abdülhamit’in yöntemlerine benzediğini beyan etmişlerdir¹²¹. Bu fırkalar söylenildiği üzere çetelerle birlikte hareket etmişlerdir.

¹¹⁸“Liberalist Fırkası Kongresi”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.

11.11.1910 tarihli “Türkiye-Bulgaristan” başlıklı telgraf haberinde Bulgaristan’ın darsaadet sefiri Sarakof, Hariciye Nazırı Refet Paşa’yı ziyaret etmiş ve Türkiye ve Bulgaristan arasında imzalanacak bir ticari mukavele için görüşmelerin sürdüğünü belirtmiştir. Ayrıca bu görüşmelerin nasıl devam ettiği ile ilgili haberler için bk. “Türkiye-Bulgaristan”, *Türkiye Gazetesi*, 15.11.1910. ve “Türkiye-Bulgaristan Ticaret Mukavelesi”, *Türkiye Gazetesi*, 20.11.1910.

¹¹⁹“Havadis-i Hariciye: Türkiye-Bulgaristan Ticaret Mukavelesi”, *Muahede Gazetesi*, 11.12.1910. Not: Gazetenin sonraki nüshalarında da anlaşmaya dair haberler verilmektedir. bk. “Türkiye-Bulgaristan Ticaret Muahedesi”, *Muahede Gazetesi*, 16.12.1910.

¹²⁰Karal, (Basım yılı verilmemiştir)c: 253.

¹²¹Tunaya, 1998: 534-544.

1910 yılı yazında Bulgaristan gazetelerinde Makedonya sorunu ön planda tutulmaya başlanmıştı. Bu yazıların ağırlığında Meşrutî yönetimin Makedonya üzerinde uyguladığı sert reformist tutumlar gelmekteydi. Bulgar basınının beyanına nazaran Jön Türkler Makedonya'daki Bulgarları temizleme harekâtına girişmiş, bölgeyi Türkleştirmeye çalışmış ve buralara Türk göçmenler yerleştirme gayretine girmiştir. Tabiki de İngiltere ve Fransa sözde ıslahat bahanesi ile Bulgar söylemlerine destek vermekten geri kalmadılar. Bulgar çeteleri bu dönemde sürekli yağma, talan ve suikast olaylarında kendilerini gösterdiler. Bu hareketleri de Osmanlı basınında geniş yer bulmuştur.

Türkiye gazetesinin 31 Ekim 1910 tarihli sayısında, Üsküp civarında meydana gelen suikastlar sert bir dille eleştirilmiş ve yazar, bu olayların Osmanlı-Bulgar münasebetlerine ciddi zararlar verdiğini ve bu durumun nereye kadar böyle gideceğini sorgular, Bulgarların görünüşte bu emellerini Makedonya'da yaşayan Bulgarların hakları için yaptıklarını ancak esasında bu anarşist tutumlarının yine o bölgede yaşayan Bulgarlara sirayet ettiğine yer vermiş ve aynı zamanda çetelerin bu olayları büyük devletlerin buraya karışması için yaptıklarını zannederlerse bunda yanılacaklarını, sadece onların hiddetini göreceklerini açık bir şekilde dile getirmiştir. Devamında, Üsküp civarında şimendifer hattı üzerine düşenmiş 50 kilo dinamitle talan hareketi yapıldığı can kaybının yaşanmadığı olayda sadece maddi hasarın olduğu haberlerine yer verilmiştir¹²². Yazar, arka arkaya gerçekleşen cinayet girişimlerinin neticesinde tedbirlerin yetersiz olduğundan ya da bu çetelerin gücünün iyice arttığından söz eder¹²³.

Sonrasında Osmanişer Loyd gazetesinin Selanik muhabirinden yapılan alıntıya nazaran Makedonya'da artan çetelere karşı Jandarma ve asker müfrezelerinin takipte bulunduğu ve bir ara Bulgar çetesiyle Osmanlı askeri arasında meydana gelen çatışma haberlerine ve can kayıplarına yer verilmiştir. Eşkiya çetesi liderlerinden Çernoyiçef'in Bulgarları harekete geçirmek için dağıttığı kâğıtlar olduğu ve bunların içinde de idama mahkûm edilen eski çete üyelerinden bahis edilerek, yazar bu suçluların bir an önce öldürülmesi gerektiğinden bahseder¹²⁴. Zaten Bulgar komitecilerinin taktiksel anlamda hareket noktaları şimendifer hatları üzerindeki yerlerdi. Makedonya sorununu her daim meydanda tutmak isteyen çeteler, bu amaçlarından da asla vazgeçmemişlerdir¹²⁵. Bu olaylar, kötü gidişat içinde olan Osmanlı-Bulgar ilişkilerini daha da gerginleştirmiştir¹²⁶. Yaşanan bu gelişmeler siyaseti de ısıtmış Bulgar sefiri, Hariciye Nazırı ile mülakat ederek durumun gidişatını değerlendirmişler ve

¹²²"Mülakat", *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.

¹²³"Mülakat", *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.

¹²⁴"Bulgar Çeteleri", "Eşkiya Reisi Çernoyiçef Tarafından İdama Mahkûm Olanlar", *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.

¹²⁵"Suikast Meselesi", *Türkiye Gazetesi*, 01.11.1910.

¹²⁶"Türkiye-Bulgaristan Münasebeti", *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.

ilişkilerin böyle bir havada ilerlemesinin önüne geçilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur¹²⁷. Buradan anlaşılır ki Bulgar hükümeti Osmanlı Devleti ile diplomatik anlamda barışçı bir politika izlese de nihai amacı çetelere destek vererek Makedonya'yı topraklarına dâhil etmektir. Bu bağlamda Bulgaristan'ın siyasi tavırlarının sahte olduğu söylenebilir¹²⁸.

Osmanlı Devleti bu dönemde Balkan çeteciliğini kaldırmak için *Kiliseler Kanunu*nu çıkarmış ve isyancılardan silahların toplatılması kararına varmıştı. Bunun sonucunda hem çete faaliyetlerine son vermek hem de diğer etnik grupların kıpırdanmalarını ve aralarında ki anlaşmazlıkları da önlemek gayesindeydi. Ancak bu durum işe yaramamış tam tersi olarak Bulgar çeteleri bunları engellemeye gayret etmiştir¹²⁹.

Gazetenin sonraki sayılarında da Bulgar komitacılarının silah toplanmaya başlamasıyla faaliyetlerini artırdıklarını ve Osmanişer Loyd gazetesinin haberine göre İştib civarında yeni komiteler meydana getirdikleri haberleri verilmekte ve Müslüman tebaaya işkence yapıp katlettikleri görülmektedir. Bu olaylar karşısında ise Osmanlı hükümeti sadece tedbir almakla yetinmiş ve zaman zaman çetelerle çatışma haline girmiştir¹³⁰.

Bu dönemde kabul edilen kiliseler kanununun bir diğer etkisi ise anlaşmazlık içinde bulunan Bulgar ve Yunan kiliseleri arasında bir anlaşma trafiği başlattığı da anlaşılabilir. Çünkü itibarını kaybeden Rum Patrikhanesi ile birlikte Yunan hükümeti de Girit meselesinin yarattığı gergin ortamı kullanarak bu kanunu Osmanlı hükümetine karşı kullanarak siyasi ittifaka kadar götürmüşlerdir. Yani sonuç olarak İttihat ve Terakki yönetiminin Osmanlılık adı altında çıkardığı kanunu kendi siyasi ve dini emellerine göre kullandıkları söylenebilir¹³¹.

Bulgaristan ile Yunanistan arasında Venizelos'un başbakan olmasıyla birlikte hızlanan ittifak düşüncesi, kiliseler kanunuyla beraber ileride 1912 yılında kendini daha fazla gösterecektir.

Gazetede yer alan haberlerde aynı şekilde Bulgar hükümetinin Makedonya'da artan çetelere karşı kendilerinin de önlem aldığı ve bunun için askeri anlamda teçhizat hazırlıkları yaptıkları görülür. Gazetede bu cinayet olaylarından sık sık tekrar edilmekle beraber, Osmanlı

¹²⁷“Türkiye-Bulgaristan”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.

¹²⁸Özdilli, 2013: 446.

¹²⁹Özdilli, 2012: 289. Not: Kiliseler Kanunu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Kerimoğlu, 2009: 187.

¹³⁰“Bulgar Komitacıları”, *Türkiye Gazetesi*, 04.11.1910. Not: Çeteler, silahlar toplanırken halka silahları vermemeleri konusunda tehditler savurdıkları ve Osmanlı'nın silahlar toplanırken Bulgarlara işkence ettiği yönünde asılsız haberler çıkarmaktaydılar. bk. Özdilli, 2013: 447.

Kiliseler kanunu aynı zamanda çeteciliğin bertaraf edilmesi yanında Bulgarlar ile Rumlar arasında 19.Yüzyıldan beri süre gelen dini anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak ve Makedonya'daki Hristiyan toplulukların asayişini sağlamak amacıyla çıkarılmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ittihad-ı anasır politikası dâhilinde ortaya çıkan bu kanun, Bulgar kiliselerini de etkisi altında bulunduran Rum Patrikhanesi tarafından muhalefet görmüştür. bk. Kerimoğlu, 2009: 212-214.

¹³¹Kerimoğlu, 2009: 217. Not: Kiliselerin anlaşması hususuna ileriki yıllarda Rusya'da dâhil olmuştur. bk. Aynı eser.

hükümetinin çetecilik kanununu sert bir şekilde uygulaması gerektiğini ve bu durumun yabancı müdahalesine yol açacağı fikirlerine her daim yer verilmiştir¹³².

Bulgaristan'ın bu dönemde Osmanlı karşıtlığı politikası bilinse de Bulgar gazeteleri yayınladıkları beyanatta komşuluk ilişkilerine yer vermişlerdir. Buna göre Bulgaristan, büyük devletlerden ziyade komşularıyla ilişkilerini geliştirmeye çalışmalı özellikle Türkiye ve Romanya ile siyasi ve ticari münasebetler kurmalıydı. Çünkü İsviçre, Almanya, Fransa ve Belçika gibi devletlerin uzak memleketler olduklarını maddi olarak faydaları dokunsa dahi manevi anlamda Bulgaristan'ı yalnız bırakacakları düşünülmekteydi. Aynı şekilde Balkan siyasetinde İttifak halinde bulunan Avusturya-Macaristan ve Rusya, Avrupa'nın diğer devletlerinden onay almadığı için Bulgaristan'ın onlara karşı duyduğu bir güvensizlikte ortaya çıktığı görülür. Fransa'nın her daim ikiyüzlü politika izleyeceğini söyleyen Bulgar basını ellerinde dostluğa dair bir vesika olmadığını, duruma göre şerbet vereceklerini ve Türkiye ile olan istikraz yani ekonomik yardım anlaşmalarını sonuca bağlamadıkları gibi aynısını da Bulgaristan için yapmayacaklarını garanti edemediklerini beyan ederler. Buradan anlaşıldığına göre Bulgaristan bir yandan Makedonya sorununu kendi lehine körüklerken bir yandan da komşuluk ilişkilerini geliştirici tutuma hazır bir yolda olduğu söylenebilir¹³³.

Sofya'daki Bulgar meclisinde Makedonya'nın halinden söz edilerek, Jön Türklerin reformlarda yetersiz kaldığı dile getirilmiş, Bulgaristan'da yaşayan müslümanların rahat oldukları beyan edilerek aynı şeyin, Makedonya'da yaşayan Bulgarlar içinde yapılması istenmiş ve ancak bu şekilde Osmanlı hükümeti ile ilişkilerin düzeleceği belirtilmiştir. Sonrasında daha önce belirtildiği üzere Osmanlı-Romanya askeri anlaşmasından duyulan rahatsızlık gündeme gelmiş ve Bulgaristan'ın bu konuda ciddi tedbirler alması gerektiği görüşleri yer almıştır. Milletperver Fırkası'ndan bir vekil bu konuda Bulgar hükümetinin Makedonya'ya odaklanması bölgenin fikri ve ticari olarak ilerlemesi için çalışması gerektiği hakkında fikir beyan etmiştir. Anlaşılan Bulgar meclisinde de dış politikada fikir ayrılıkları olduğu açıkça görülmektedir¹³⁴.

Makedonya'daki diğer bir husus da Türk çeteleri idi. Gazetenin 6 Kasım 1910 tarihli sayısında Türk çetelerinin Makedonya'daki Hristiyan ahaliye karşı yaptıkları eziyet haberlerine yer verilmiştir¹³⁵.

¹³²“Çetelere Karşı”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910. Not: Çeteciliği Kaldırma Kanunu 27 Eylül 1909'da çıkarılmıştır.

¹³³“Havadis-i Hariciye: Türkiye-Bulgaristan”, *Türkiye Gazetesi*, 06.11.1910.

¹³⁴“Bulgar Meclisi”, *Türkiye Gazetesi*, 06.11.1910.

¹³⁵“Türk Çeteleri”, *Türkiye Gazetesi*, 06.11.1910.

Makedonya’da sorunu bir yana Türkiye-Romanya ilişkileride bu dönemde ticari anlamda ilerlemekle beraber, bir ticaret anlaşması müzakeresi yapıldığı ve görüşmelerin sürdüğü görülür. Bunun yanında evkaf meselesi açısından daha önce yaşanan tartışma sonuca bağlanmış Osmanlı hükümetinin 3.000.000 franklık talebi yerine Romanya’nın vereceği 1.750.000 Franklık teklifi kabul edilmiştir¹³⁶.

Bulgar çetelerinin, Makedonya’da karıştığı cinayet olayları üzerine Osmanlı hükümeti, şiddetli tedbirler almaya karar vermiş ve Bulgaristan hududu taraflarında bulunan 6 alayı 10 alaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra Makedonya’da aynı suretle Sırp çeteleri de faaliyet göstermeye çalıştığı görülür. Bulgar Zabıtası tarafından yakalanan Zagrakof, Makedonya’da yaşayan Sırlardan müteşekkil bir çete kurmaya çalıştığı ve sahte paralar tedavül etmekle yargılandığı da ortaya çıkan haberler arasındadır¹³⁷.

Osmanlı hükümetinin daha önce bahsi geçtiği üzere aldığı askeri önlemlerle ilgili olarak Kosova Valisi Mazhar Bey, Dâhiliye Nazırı Talat Paşa’yı ziyaret ederek bu durumla ilgili görüşmüş sınır üzerinde Arnavutlardan müteşekkil bir Jandarma taburunun teşkiline karar verilmiştir¹³⁸.

Türkiye gazetesinin 9 Kasım 1910 tarihli sayısında, Makedonya meselesiyle ilgili bir gözlem yazısı gönderilmekle birlikte, verilen bilgilere nazaran, Makedonya’da durumun çok kötü olduğundan son 10 ay zarfında gerçekleşen olayların iki katına çıktığından ve özellikle *Apostol* adı verilen çetenin Kosova’nın Koçane, Krutuva ve İştib bölgeleri içinde faaliyette olduklarını beyan etmiş ve Bulgar gazetelerini bu olayları meşru göstermek ve cinayetleri bizzat körüklemekle suçlamıştır. Sonrasında Makedonya’da yaşayan köylülerin çektiği ızdıraplardan bahsederek, koskoca kıtanın eşkıyaların nüfuzuna düşecek kadar kötü duruma geldiğinden yakınılmaktadır. Ayrıca çok önemli bir husus ki buradaki çetelerin askeri yönden bastırılması, sonucu çözmeyeceği gibi olayların nedenlerinin üzerine gidilmesi gerektiği söylenmiş ve buna göre tedbir alınması gerektiği belirtilmiştir. Bulgaristan’ın Makedonya emelleri için çeteler hususunda diplomaside farklı tavır sergilese de gizli bir şekilde destek vermesi, siyaset değil

¹³⁶“Türkiye-Romanya Ticaret Mukavelesi” *Türkiye Gazetesi*, 08.11.1910.

Helva: 100 kilo helvadan Romanya’nın alacağı gümrük vergisi 16 Frank ise Osmanlı bunun 15 Frangını verecek. Lokum: 100 Kilo Lokumdan Romanya’nın alacağı gümrük vergisi 20 Frank ise Osmanlı bunun 15 Frangını verecek.

Hamsi Balığı ve diğer balık türleri: 100 kilo balık için Romanya’nın alacağı gümrük vergisi 8 frank ise Osmanlı 3 frangını verecek.

Kuru Üzüm: 100 kilo kuru üzümünden Romanya’nın alacağı vergi 5 Frank ise Osmanlı bunun 3 frangını verecek.

¹³⁷“Rumeli Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 08.11.1910. Not: Belgrad’da gerçekleşen suikast olayları gazetede yer almakla beraber bunların hepsinin siyasi nitelikte anlaşılmaktadır. Suikast haberleri için bk. “Belgrad’da Siyasi bir Suikast”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910. ve “Sırbistan’da Cinayat-ı Siyasiye”, *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910.

¹³⁸“Bulgar Komiteleri”, *Türkiye Gazetesi*, 08.11.1910. Not: Arnavutlar, İttihat ve Terakki yönetiminin yaptığı Osmanlı ve merkezîyetçi politikalar neticesinde aynı sene isyana kalkıştılar. Arnavut isyanı ve Karadağ olaylarına ilerleyen kısımlarda değinilecektir.

cinayet olduğu sert şekilde haber içinde verilmiştir. Bu hususta Makedonya’da yaşayan Bulgarların Osmanlı tarafında oldukları ve 31 Mart Olayı esnasında da İstanbul’da bulunup meşruti yönetimi koruma girişimine katıldıklarına değinilmiş ve Jön Türklerin amacı Makedonya’da asayiş sağlamaksa her şeylerini vermeleri gerektiği de sıkça üzerinde durulan konulardandır¹³⁹. Buradan anlaşılır ki Makedonya’da yaşayan Bulgarların bir bölümü ittihatçı yönetimin İttihad-ı Anasır politikasını desteklemekteydiler.

Yunan-Bulgar münasebetleri ise diplomasi trafiği ile devam etmekle beraber, iki ülke arasında daha önce bahis geçildiği üzere hem siyasi hem de kiliseler kanununun etkisiyle bir ittifak söz konusu idi. Aynı şekilde basına yansıyan haberlerde Bulgar Sefiri Sarakof ile o sırada Yunanistan’daki meclisin dağılmasından sonra Hariciye nezaretine atanan Gariparis arasındaki fikir ayrılığı meselesi önemli yer tutar. Gazetede verilen istihbarat haberlerine göre Avusturya-Macaristan ve Bulgar hükümeti her ne kadar Yunan-Bulgar itilafı için çalışılmasını istemişse de Gariparis, Türk-Yunan ilişkilerinin olumlu bir şekilde devam etmesi gerektiği taraftarı olmuştur. Ancak Osmanlı tarafı, Bulgaristan’ın Türk-Yunan ilişkilerini baltalayıp Avusturya-Macaristan tarafından teklif edilen politikayı kabul ettireceklerini düşünmekteydiler¹⁴⁰. Bu yüzden Bulgaristan’ın Atina sefirini Yunan Başbakanı Venizelos ile mülakat etmek üzere gönderdikleri de haberler arasında yer almaktadır.¹⁴¹

Bulgaristan, Makedonya sorunu odaklı olarak büyük devletlerden Rusya’nın himayesinde olmakla onun benzer fikirleri paylaşmaktaydı. Rusya her zaman Makedonya konusunda Bulgarların arkasında durmuş ve bunu üstü kapalı bir şekilde “*Makedonya Makedonyalılarındır!*” tarzında bir sloganla propaganda savaşını başlattığı görülmektedir¹⁴². Avusturya ise baştan beri zaten Bulgaristan’a destek verdiği için bu dönemdeki Sırp-Bulgar münasebeti de çalkantılı bir sürece girmişti. Bunun nedeni ise 1908 yılındaki Bosna-Hersek ilhakı nedeniyle sıranın kendilerine geleceğini düşünen Sırp politikacılar, Bulgarlar ile ittifak kurmaktan çekinmişlerdir¹⁴³. Balkan devletlerinin mevcut siyasi durumlarına bakılırsa Osmanlı’ya karşı bir birlik arayışı içinde olsalar da büyük devletlerin politikaları nezdinde kendi aralarında bir anlaşmazlık vücuda geldiği açıkça görülmektedir.

Osmanlı-Sırp ilişkilerinde dikkat çekici noktalardan birisi ise Sırp muallimlerin çalışma hakkı açısından mağdur edildikleri iddiasıydı. Bu konuda Sırp devleti, Osmanlı hükümetine

¹³⁹“Makedonya Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910. Not: Bulgar meclisinde Osmanlı-Bulgar münasebetlerinin düzeltilmesi ve birlikte hareket edilmesi hususundaki karşılıklı açıklamalar için bk. “Mecliste Bir Mücadele, *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910.

¹⁴⁰“Konsolosluk Mukavelesi”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.

¹⁴¹“Mösyö Gariparis”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.

¹⁴²Özdielli, 2013: 447. Not: Rusya Büyük Bulgar Komitesi’nin yaptığı bu slogana büyük destek vermiştir.

¹⁴³“Bulgaristan ve Sırbistan”, *Türkiye Gazetesi*, 14.11.1910. Not: Makedonya sorununun tarihsel geçmişinin anlatıldığı makale için bk. “Rumeli Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 14.11.1910.

nota vermiş ve şikâyetini dile getirmiştir¹⁴⁴. Osmanlı hükümeti de böyle bir durumun yaşanmayacağını ve Sırp muallimlerin istihdam durumlarına ve hukuki haklarına dokunulmayacağını sözünü vermiştir¹⁴⁵.

Muahede gazetesi de aynı şekilde, Makedonya olaylarından Bulgaristan'ı sorumlu tutmuş ve çetelerin, silah toplanma kararının intikamını almak için köylü halkı kullandığını beyan etmiştir. Sonrasında ise kiliseler meselesine değinilmiş ve Türkiye gazetesinde olduğu üzere Balkan devletleri arasında bir dostluk havası ortaya çıktığı belirtilmiştir. Özellikle daha önce değinildiği gibi Makedonya sorununun Balkan devletleri nezdinde halledilmesine destek veren Rusya, her zaman Osmanlı devletine karşı bir Balkan ittifakını savunmuş ve bu yönde politikalar izlemiştir¹⁴⁶.

Çetelerin faaliyetlerine ilişkin haberlerde ise çete reislerinden birisinin Makedonya sorununun maddi yönden devam etmesi için bankalardan para çalma girişimlerinde bulundukları da ortaya çıkmış ve bu konuda da tedbirlerin artırılacağı bilgisi yer almıştır¹⁴⁷. Zaten basına yansıyan telgraflarda Osmanişer Loyd gazetesinden naklen, eşkıya çetelerinin ağırlıkta olduğu İştib, Koçane, Üsküp gibi şehirlere saat 12.00 dan sonra giden yolcuların tutuklanacağı ve aynı şekilde uzak mahallerden gelenlerde şehir yerine tarlada ikamet edecekleri bilgisi yer almıştır. Bunların hepsi eşkıya çetelerine karşı bir tedbir mahiyetindedir¹⁴⁸. Bu bölgelerde de birçok Bulgar, cinayet sebebiyle tutuklanmıştır. Cinayetin sebebi ise ölen kişinin İştib belediyesinde görev yapmasıyla ilgiliydi¹⁴⁹.

Gazetenin 9 Aralık 1910 tarihli sayısında Makedonya sorunu ile ilgili Azadamard gazetesinden verilen beyana göre, Makedonya sorunu hakkında buhranlı bir süreçten bahsedilmiş ve Bulgaristan'ın Makedonya sorununda aslında pek rolü olmadığını Büyük devletlerin burada mücadeleye giriştiklerini ve bu sorunun uluslararası bir şekilde ele alınması gerektiğine yer verilmiştir. Osmanlı ile Bulgarlar arasında bir itilaf fikrinin hiçbir öneme haiz olmayacağı, olsa dahi büyük devletlerin Makedonya'dan sonra başka bir sorun ortaya çıkaracaklarından söz edilmiştir. Çünkü geçmişte Bosna-Hersek bunalımından sonra ilhak ve

¹⁴⁴“Sırbistan'ın Şikâyeti”, *Muahede Gazetesi*, 18.10.1910.

¹⁴⁵“Türkiye ve Sırbistan”, *Muahede Gazetesi*, 24.10.1910.

Bu dönemde Bulgaristan'da ki arazi vakfiyesi meselesi için Osmanlı hükümeti Bulgarlara tebligat vermiş, arazi ve emlakın vakfiyesi için gerekli olan 8 milyon frank verilmedikçe hükümetler arasında hiçbir anlaşma olmayacağı verilen haberler arasındadır. bk. “Türkiye-Bulgaristan”, *Muahede Gazetesi*, 22.10.1910.

¹⁴⁶Aslan, 2011: 548-549.

¹⁴⁷“Sofya'da Heyet-i İhtilaliyenin Suret-i Teşkili”, *Muahede Gazetesi*, 26.10.1910.

¹⁴⁸“Rumeli'nde İnzibat”, *Muahede Gazetesi*, 07.12.1910.

¹⁴⁹“Rumeli Ahvali”, *Muahede Gazetesi*, 08.12.1910.

Bulgarların bu bölgelerde hareketlerini takip edebilmek ve geceleri şehir ve kasabalardan dışarı çıkmalarını engellemek için Kosova vilayetinden İştib ve diğer yerlerin kaymakamlıklarına tedbir emri verilmiştir. bk. “Bulgarlara Karşı Tedabir-i İnzibatiye”, *Muahede Gazetesi*, 09.12.1910.

istila politikası önem kazanmış Avusturya ve Rusya gibi devletler, Balkan devletlerini maşa gibi kullanıp kendi menfaatlerini düşünmüşlerdir. Bu durumdan dolayıdır ki Balkan hükümetleri ve Osmanlı hükümeti, bu sorunu kendi şahsi temennilerine göre anlaşıp çözmeleri gerektiği belirtilir¹⁵⁰.

Haberlere devam edildiğinde, Bulgar komitesinin beyanatı dikkat çekmektedir. Komite, Osmanlı hükümetinin idam cezasından vazgeçmediği takdirde suikastlar yapacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Osmanlı tarafı asayişin devamı için bölgelere birer tabur asker gönderilmesini kararlaştırmıştır¹⁵¹. Bu zamanlarda Osmanlı ve Bulgar askeri arasında da hudutta çatışmalar olduğu haberlere yansımaktadır¹⁵².

Bulgar çeteleri, sadece köylülere değil muhacirlere de işkenceler yapmış ve onları Bulgar topraklarından çıkmaya zorlamışlardır. Daha öncesinde Osmanlı hükümeti ile Bulgarlar arasında bir anlaşma ile Bosna muhacirleri Türk-Bulgar sınırına yerleştirilmişti¹⁵³. Ancak çeteler rahat durmayarak muhacirlerden birkaçını tevkif edip yaşadıkları yeri terk etmelerini istemişler aksi takdirde cinayetlerin ardı arkası kesilmeyeceğini söylemişlerdir¹⁵⁴.

Hakkı Paşa kabinesi, Makedonya’da uyguladığı silah toplama, çeteciliği önleme kanunları ve muhacirlere tanıdığı yerleşim haklarıyla ilgili olarak iç siyasetteki muhalifler tarafından da eleştirilmekle beraber yaptıklarının takdire şayan olduğunu ancak bunların sistematik bir şekilde yürütülmediği hususuna yer verilmiştir. Yine Hakkı Paşa’nın muhacirlere tanıdığı hakları orada yaşayan diğer etnik gruplara uygulamadığından söz edilmiş ve hükümetin sadece sözde siyaset yaptığını beyan etmişlerdir¹⁵⁵.

Sırp muallimleri meselesinde ise durumun hala çözülemediği ve Sırp muallimlerin memuriyetlerine kavuşamadıkları ile ilgili Sırbistan sefiri beyanatta bulunmuştur¹⁵⁶. Zaten Osmanlı Hükümeti’nin Makedonya’da uyguladığı bu politikalar her ne kadar iyi niyetli olsa da kimseyi memnun etmeye yetmemiştir. Çünkü sonuç olarak Osmanlılar, bu reformları kendi bütünlüğünü korumak için yapmıştır. Zira Osmanlı basınında da Bulgarlar ile Yunanlar

¹⁵⁰“Rumeli’nden Mektup”, *Muahede Gazetesi*, 09.12.1910.

¹⁵¹“Bulgar Komitesinin Beyanatı”, *Muahede Gazetesi*, 10.12.1910.

¹⁵²“Türkiye-Bulgaristan Hududu”, *Muahede Gazetesi*, 11.12.1910.

Berlin’den gelen haberlere göre, Bulgar Balkan Cemiyeti, büyük devletlerin desteğini isteyerek Makedonyalıları isyan ettirmeğe karar vermiştir. bk. “Bulgar Balkan Cemiyeti”, *Muahede Gazetesi*, 14.12.1910.

¹⁵³“Türkiye-Bulgaristan”, *Muahede Gazetesi*, 07.12.1910.

¹⁵⁴“Rumeli’nde Eşkiya Çeteleri ve Muhacirler”, *Muahede Gazetesi*, 15.12.1910.

¹⁵⁵“Amele Hukuku: Hakkı Paşa’nın Cevabı ve Matbuat-ı Mahalliye”, *Muahede Gazetesi*, 12.12.1910.

Kiliseler kanunu ile meydana gelen Rum-Bulgar dostane ilişkileri gazete telgraflarına yansımış ve kiliselerin birbirleriyle dayanışma içinde oldukları haberi verilmiştir. bk. “Kiliseler Kanununun Tatbiki”, *Muahede Gazetesi*, 16.12.1910.

Makedonya’dan alınan önemli haberlerden biri de Bulgar jandarmaların silahlarını bırakarak firar edip çetelerin saflarına geçmeleri idi. bk. “Makedonya’da Bulgar Jandarmaları”, *Muahede Gazetesi*, 15.12.1910. ve “Rumeli’nde Bulgar Jandarmaları”, *Muahede Gazetesi*, 17.12.1910.

¹⁵⁶“Sırp Muallimleri”, *Muahede Gazetesi*, 18.12.1910.

arasında meydana gelecek bir ittifak ve itilaf mevzusunun Osmanlı için tehlike olacağı ancak Osmanlı askerinin bu itilafın Makedonya’da yarattığı ayrılıkçı siyaseti bastırmaya muktedir olduğu görüşü meydana çıkmaktadır. Ancak farklı olarak da Makedonya’da yaşayan Bulgarlar ve Rumlar arasında bir ittifak meydana gelmesi durumunda Makedonya’da çeteciliğin azalacağı ve Osmanlı hükümetinin burada asayiş ve güvenliği daha kolay sağlayacağı fikri üzerinde durulmuştur¹⁵⁷.

2.4. Arnavut İsyanları ve Karadağ Olayları

Makedonya sorunu içinde Balkanlarda Osmanlı hükümetini uğraştıran önemli problemlerden biriside Arnavut ayaklanmalarıdır. II. Meşrutiyet dönemi öncesine kadar giden bu isyanlar Balkan Savaşları’na değin devam etmiş ve daha önce de bahsedildiği üzere Balkan ittifakının hazırlanmasına ve patlak vermesine geniş derecede etki yapmıştır¹⁵⁸.

Arnavutların diğer Balkan ülkelerine nazaran ulusçu girişimleri, daha geç olmakla beraber 1878 Berlin Antlaşmasıyla Arnavut milliyetçiliği de yeni bir boyut kazanmıştı. Berlin Antlaşması hükümlerince Arnavut topraklarının bir kısmının Karadağ’a bırakılması meselesi üzerine Prizren Birliği’ni kuran¹⁵⁹ Arnavut ulusçuları, kendi dil ve kültürlerini çeşitli alanlarda tanıtmaya çalışmışlar¹⁶⁰ ve aynı zamanda bölünme ve paylaşılma ihtimaline karşı Osmanlı hâkimiyetinde kalmayı tercih etmişlerdir. II. Abdülhamit döneminde ılımlı bir şekilde devam eden Osmanlı-Arnavut ilişkileri, sonrasında Arnavutların özerklik düşüncesi sonucu bozulmaya başlamış ve Prizren Birliği’nin faaliyetlerinin sona erdirilmesiyle sonuçlandırılmıştır¹⁶¹.

Arnavut ulusçularının fikirleri, bu dönemde ortaya çıkan Jön Türk hareketiyle paralel şekilde ilerlemekle birlikte, yeni bir yola girmişti¹⁶². Bunun sonucunda II. Meşrutiyet’in ilan edilmesinde Arnavut asker ve subayların yardımlarının da etkisi büyük olmuştur¹⁶³. Başlangıçta iyi giden bu ilişkiler sonrasında Arnavutların, İttihat ve Terakki yönetiminin Makedonya sorununu halletmek için uyguladığı merkeze bağlama düşüncesi gibi tutumlar nedeniyle¹⁶⁴ ve Bulgaristan’ın da desteği ile bir dizi isyan hareketine girişmelerine neden oldu¹⁶⁵.

¹⁵⁷“Potsdam Mülakatı ve Almanya Başvekilinin Nutku”, *Muahede Gazetesi*, 19.12.1910.

¹⁵⁸Karal, (Basım yılı verilmemiştir): 237.

¹⁵⁹Bilge, 1991: 386.

¹⁶⁰Kılıç, 2006: 258.

¹⁶¹Sönmez, 2007: 55.

¹⁶²Bozboru, 1997: 168.

¹⁶³Bartl, 1998: 260.

¹⁶⁴Zeyrek, 2012: 303.

¹⁶⁵Özilli, 2013: 446.

Aynı zamanda II. Meşrutiyet döneminde meydana gelen dış siyasi gelişmeler, Arnavut ulusçuluğunun kabarmasında büyük etken olmuştur. Özellikle Bulgaristan ve Girit'in bağımsızlıklarını ilan etmeleri¹⁶⁶ ve bundan sonrada Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın Makedonya'da yayılmacı politikaları da Arnavutları kendilerini koruma ve milliyetlerini ön plana çıkarma düşüncesine itmiştir. Bu bağlamda Arnavutlar, Makedonya sorunu çerçevesinde Bulgar, Sırp ve Yunan yayılmacılığına karşı ittihatçıları desteklese de aynı şekilde bir o kadar Osmanlı'nın merkeziyetçi politikalarına da karşı olmuştur. Sadece kendi bütünlüğünü korumaya çalışmıştır¹⁶⁷.

Makedonya sorunu hakkında ittihatçıların izlediği Osmanlıcı siyasetten etkilenen Arnavutlar, Osmanlı meclisinde bayındırlık, eğitim ve güvenlik gibi alanlarda imtiyazlar istemişler ancak bunların hepsi reddedilmiş ve mevcut hükümet tarafından cevapsız bırakılmıştır. Bunun neticesinde ittihatçılar ve Arnavutların arası iyice açılmış ve geri dönülemez bir noktaya erişmişti¹⁶⁸.

Makedonya'da İttihat ve Terakki yönetimi tarafından uygulanan silahsızlandırma, vergilendirme, askerlik hizmeti, nüfus tahriri gibi merkeziyetçi siyasetin uygulamaları, Arnavutları en sonunda isyana götürmüştür. Bunun yanında 1909 yılında da birtakım kongreler düzenlenmiş ve Arnavutların alfabe, eğitim ve kültürel hakları için çalışmalar yapılmıştır¹⁶⁹.

Arnavutların ilk isyanı 1909 yılında gerçekleşmiştir. İpek kazası civarında Osmanlı ve Arnavut askerleri arasında silah toplanması nedeniyle meydana gelen olayda, Osmanlı askerinin yaralanması ve köylülerin kaçan Arnavut askerini yakalamaması neticesinde durum isyana dönüşmüş ve Osmanlı hükümeti tarafından bu bölgeye askeri müfrezeler gönderilmiştir¹⁷⁰. İsa Bolatin gibi önemli Arnavut isyancılarla şiddetli çarpışmalar yaşanmış ve ayaklanma bastırılmıştır. Osmanlı hükümeti tarafından yapılan vergilendirme ve silahların toplanması gibi durumlardan dolayı çıkan isyanlar, 1910 yılında da devam edecektir¹⁷¹.

Arnavutların merkezi yönetime karşı ikinci isyanları Mart 1910 tarihinde Kosova vilayetinde vuku bulmuş olup, ayaklanmanın meydana gelmesinde yeni vergilerin konması¹⁷² ve devlet memurlarından bazılarının öldürülmesi büyük etki yaratmış ve aynı zamanda ittihatçı yönetimin bahsedildiği üzere askerlik kanunu, silah toplanması gibi Makedonya üzerinde

¹⁶⁶Ahmad, 2016: s.51.

¹⁶⁷Birecikli, 2010: 120-122.

¹⁶⁸Bartl, 1998: 284.

¹⁶⁹Birecikli, 2010: 223.

Bu kongreler sırasıyla şöyledir: Debre Kongresi (23-28 Temmuz 1909), Elbasan Kongresi (2-8 Eylül 1909) Manastır Kongresi (1 Nisan 1910) Bk. Çelik, 2004: 241-268.

¹⁷⁰Çelik, 2004: .356.

¹⁷¹Sönmez, 2007: 175.

¹⁷²Bartl, 1998: 293.

yaptığı değişikliklerin Arnavutlar tarafından kaldırılması isteği de mevcut yönetim tarafından reddedilince ayaklanma kaçınılmaz olmuştur¹⁷³. İsyanı bastırmak için Şevket Turgut Paşa görevlendirilmiş ancak isyancılar karşısında tutunamayınca, Mahmut Şevket Paşa duruma müdahale ederek bölgede sert tedbirler uygulamak suretiyle isyanı bastırmıştır¹⁷⁴.

1910 isyanı mecliste sert tartışmalara neden olmakla beraber Hakkı Paşa bu konuda ılımlı davrandığı gibi, uygulanan bu idare şeklinin ve alınan tedbirlerin orada meydana gelen suikast olaylarını önlemek ve bölgenin bütünlüğünü sağlamak amacıyla yapıldığını ileri sürmüştür. Arnavut mebuslarda bu olayların incelenmesi talebinde bulunmuşlardır¹⁷⁵.

Bu dönemde meydana gelen Arnavut ayaklanmaları ve bunlarla ilgili yapılan görüşme ve tedbirlere Osmanlı basınında fazla değinilmemekle beraber Makedonya sorunu içinde yer verilmiştir. Türkiye gazetesinin 5 Kasım 1910 tarihli sayısında, o dönemde Kosova valisi olan Mazhar Beyin, Dâhiliye Nazırı Talat Bey ile görüşmelerde bulunduğu ve bölge üzerinde uygulanacak tedbirlerle ilgili değişiklik talep ettiği haberleri yer almakla beraber yakın zamanda da Arnavut isyanının patlak verdiği ve Mazhar Bey'in tedbirlerle ilgili değişiklik talebinde haklı olduğu görüşü üzerinde durulmuştur¹⁷⁶. Anlaşıldığı üzere Mazhar Bey'in burada Arnavutlara daha ılımlı davranılması hususunda arabuluculuk yaptığı görülmektedir. Mazhar Bey, bu hareketiyle sadece Arnavutlar açısından değil, Makedonya'da gerçekleşen suikast olayları ve şikâyetlerin de önünü almaya çalışmaktaydı. Bu yüzden devamlı Osmanlı hükümetiyle irtibat halinde bulunmuştur. Bu dönemde de Mazhar Bey'in yaptığı icraatlar arasında hudut civarında Arnavutlar tarafından meydana getirilen bir Jandarma taburunun vücuda getirildiği de haberlere yansımaktadır¹⁷⁷.

Makedonya sorunu ile birlikte devam eden Arnavut isyanlarının yanında, bu dönemde meydana gelen Karadağ sınırı sorunu da dikkat çekici olmakla beraber, Karadağlıların Osmanlı hududundaki köyleri yakıp, insanları öldürdükleri ve bu yerleri ilhak etmeye çalıştıkları¹⁷⁸ ile ilgili haberler basına yansımıştır. Gazetenin 9 Kasım 1910 tarihli sayısında, Karadağlıların Osmanlı hududunda bir köye saldırdıkları birçok kişiyi öldürdükleri ve birkaç askerin de şehit olduğu bilgisi yer almıştır¹⁷⁹. Osmanlı hükümeti bu olaylar neticesinde Karadağ hududunu korumaya çalışmıştı. Ancak Bulgar gazetelerinden *Propones* gazetesinin beyanına göre, Osmanlı hükümeti Karadağ sınırını korumak için orada bulunan Arnavut köylerine silah

¹⁷³Karal,(Basım yılı verilmemiştir)c: 246.

¹⁷⁴Sönmez, 2007: 177-178.

¹⁷⁵Çelik, 2004: 382-402.

¹⁷⁶“Bulgar Propagandası”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.

¹⁷⁷“Bulgar Komiteleri”, *Türkiye Gazetesi*, 08.11.1910.

¹⁷⁸Özdilli, 2013: 447.

¹⁷⁹“Karadağ Hududu Müsademesi”, *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910.

dağıttığı ile ilgili asılsız bir haber ortaya atılmış ve bu haber Türkiye gazetesinin 11 Kasım 1910 tarihli sayısında sert bir dille eleştirilmiştir. Buna göre yazar, Osmanlı hükümetinin böyle bir şeye ihtiyacı olmadığını, Osmanlının Karadağ sınırındaki olayları bertaraf etmeye doğrudan gücü yeteceğini beyan etmiştir¹⁸⁰.

Karadağ hududunun korunması ve meydana gelecek çatışmaların önlenmesi için Osmanlı hükümeti tarafından bu dönemde birtakım tedbirler alınmakla beraber bölgeye 3 tabur piyade sevk edilmiş ve orada bulunan her köye de asker yerleştirilmesi kararı alınmıştır¹⁸¹. Bu esnada Alman gazetelerinde ortaya çıkan habere nazaran, daha önce bahsedildiği üzere 1910 yılında isyan eden Arnavut isyancıları Şevket Turgut Paşa'nın elinden kaçıp Karadağ sınırı taraflarına geldikleri ve buralarda yeni çeteler oluşturdukları bilgisi yanında, silahların toplanması kararına da uymayıp daha fazla mühimmat elde ettikleri haberleri de yer almıştır¹⁸². Buna göre Arnavutlar, Karadağlılara sığınmakla birlikte, Osmanlı hükümeti ve Karadağlılar arasında yaşanan çatışmalar esnasında üçüncü bir isyan hazırlığına girişecekleri anlaşılmaktadır. Bu Arnavutların fakir oldukları ve bunların başlarında eşkiya reislerinden İsa Bolatin'in yer aldığı bilgisi de önem arzeder¹⁸³.

Karadağ'a sığınan Arnavutlar, Osmanlı hükümetinden vergilerin kaldırılması ve silahların geri verilmesini istediler ancak bu talepleri reddedildi ve sınırda yeniden tedbirler alınmaya başlandı¹⁸⁴. Ancak Avusturya ve Karadağ'dan destek gören Hristiyan Malisör Arnavutları 1911 yılı ortalarında isyan edip ve Osmanlı hükümetini anlaşıma yapmaya zorlayarak vergi muafiyeti, silah taşıma hakkı ve memleketinde askerlik yapma gibi birtakım imtiyazlar elde etmişlerdir¹⁸⁵. Arnavutlar imtiyaz elde etmelerine rağmen mücadelelerini 1912 yılında I. Balkan Savaşı'nda bağımsızlıklarını kazanana değin devam ettirmişlerdir.

Gazetenin 22 Kasım tarihli sayısında yazar, isyan eden Arnavutlar ile ilgili sonuca vararak, uğruna mücadelesini verdiği dil ve eğitimdeki haklarını savunmuş ve bu bağlamda Osmanlı hükümetini tenkit eden Arnavutları haklı görmüştür. Böylelikle Türkiye gazetesinin Arnavutlara sempati beslediği ve onları korumaya çalıştığı söylenebilir¹⁸⁶.

¹⁸⁰“Bulgar Matbuatı”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.

¹⁸¹“Karadağ Hududunda”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.

¹⁸²“Bulgar Çeteleri”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.

¹⁸³“Karadağ Hududu” ve “Karadağ'a Firar Eden Arnavutlar”, *Türkiye Gazetesi*, 20.11.1910.

¹⁸⁴Sönmez, 2007: 178.

¹⁸⁵Karal,(Basım yılı verilmemiştir)c: 246-247.

¹⁸⁶“Amerika'da Sakin Arnavutlar”, *Türkiye Gazetesi*, 22.11.1910.

Muahede gazetesinde de aynı şekilde Arnavutların ayaklanma girişiminde bulundukları haberleri verilmekle birlikte¹⁸⁷ Osmanlı hükümetinin firar eden Arnavutlar nedeniyle Karadağ kralı Nikola ile temaslarda bulunduğu ve problemi çözmeye çalıştığı bilgisi yer almaktadır¹⁸⁸.

2.5. Makedonya Meselesinin Çözümü (1911-1913)

Makedonya meselesi, 1911 yılından itibaren yeni bir şekle girmişti. Çünkü 1908 yılından beri Bulgaristan'ın Makedonya üzerindeki çabaları, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Makedonya'da aldığı tedbirler ve çetelere karşı izlediği politikalara rağmen devam etmekteydi. Ayrıca İtalya ile yapılan Trablusgarp Savaşı'ndan yenik çıkmasıyla Osmanlı Devleti'nin dış politikada ne kadar güçsüz olduğu da anlaşılmış ve bu durum Makedonya meselesini de dolaylı yoldan etkilemişti. Balkan Devletleri Osmanlı'nın bu yenilgisinin Makedonya'da da olabileceğini düşünerek ittifak hazırlıklarına başladılar. I.Balkan Savaşı öncesi Osmanlı Devleti içinde de karışıklıklar olmuş ve Gazi Ahmet Muhtar Paşa kabinesi başa geçmiştir. Bu olaylar ışığında Balkan devletleri ittifak yaparak Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler. Savaş sonucunda tüm Makedonya bölgesi Osmanlı egemenliğinden çıkmış olsa dahi bölge de yaşayan bazı Müslüman grupların bağlılığı devam etti¹⁸⁹.

30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması ile tüm Makedonya toprakları Osmanlı'dan ayrıldıktan sonra halk uğradığı katliamlar neticesinde göç etmek durumunda kaldılar. Böylelikle Makedonya sorunu başrolü oynayan Bulgaristan, Makedonya hususunda 1908 yılından beri ulaşmaya çalıştığı hedefi Balkan ittifakı ile gerçekleştirmiş oldu. Ancak Makedonya, I. Balkan Savaşı'ndan sonra Balkan devletleri arasında sorun haline geldi. Paylaşım açısından çözüme varamayan devletler kendi aralarında II. Balkan Savaşı'nı başlattılar¹⁹⁰.

II. Balkan Savaşı'nın ortaya çıkmasının nedeni Bulgaristan'ın Makedonya üzerinde en büyük paya sahip olmak ve Selanik'i kaybetmemektir¹⁹¹. Bunu gören Sırbistan, Yunanistan ve Romanya birleşerek Bulgaristan'ı yenilgiye uğrattılar. Ağustos 1913'te yapılan Bükreş Antlaşması'yla Makedonya, üç devlet arasında paylaşıldı. Yunanistan'a Ege Makedonya'sı, Sırbistan'a Vardar Makedonya'sı, Bulgaristan'a ise sadece kuzey bölgeleri olan Pirin Makedonya'sı toprakları bırakıldı. Lakin Bulgaristan, bu anlaşmayı kabul etmese de

¹⁸⁷“Karadağ Hududunda”, *Muahede Gazetesi*, 07.12.1910.

¹⁸⁸“Arnavut Firarilerinin Avdeti”, *Muahede Gazetesi*, 14.12.1910. ve “Rumeli Ahvalı”, *Muahede Gazetesi*, 15.12.1910.

¹⁸⁹Ata, 2004: 198-210.

¹⁹⁰Hacısalihioğlu, 2003: 441.

¹⁹¹Ata, 2004: 212.

abalarından bir sonuç alamadı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra ittifak devletleri yanında yer aldığı için imzalanan Versay Antlaşması ile eski sınırlarına çekilmek durumunda kaldı¹⁹².

Osmanlı Devleti'nin kuruluğu ve gelişiminden itibaren devletin kalbi olarak nitelendirilen Makedonya, hem Müslümanlık hem de Balkan kültürünün kesiştiğı zengin bir coğrafya olarak kozmopolit bir yapıya sahipti. 19.Yüzyıl itibariyle gerek büyük devletlerin gerekse bağımsızlıklarını ilan eden Balkan devletlerinin nüfuz yarışına girdikleri yer olan Makedonya, Balkan Savaşları'na değin Osmanlı Devleti'nin kanayan yarası hatta en büyük meselesi olmuştur. Özellikle 19.Yüzyılın sonlarında hürriyetçi bir grup olan İttihat ve Terakki'nin Makedonya'da örgütlenmesi ve sonrasında 1908'de Meşrutiyet'in ilanı bu bölgenin önemini daha da artırmıştır. Cemiyet'in Makedonya'da ki merkezîyetçi ve Türkçü politikaları ve çıkardığı kanunlar durumu düzeltmemiş ve eteciliğı sonlandırmaya yetmemiştir. Bunda büyük devletlerin özellikle Rusya'nın büyük payı vardır. Aynı şekilde bu politikaların muhalefet basını tarafından üzerinde durulduğu ve Makedonya üzerindeki çete faaliyetleri ve Bulgaristan'ın emellerinin sert şekilde eleştirildiğı görölmekle birlikte her ne kadar bu eleştirilerin kamuoyunda bir etkisi olsa da bu beyanattan öte gidememiştir. 1911 ve 1912 yıllarında gerek iç siyasetteki karışıklıklar gerekse İttihat ve Terakki'nin yönetim biçimi dış politikada da olumsuzlukları beraberinde getirdi. 1911 yılında Trablusgarp Savaşı'nda yenilen ve dış siyasette zayıflayan Osmanlı Devleti, Balkan devletleri karşısında Makedonya'yı da kaybederek Balkanlardaki bütünlüğünü yitirmiş oldu.

¹⁹²Hacısalihoglu, 2003: 441. Not: I. Dünya Savaşı öncesi Osmanlı-Avrupa ilişkileri hakkında bilgi için bk. Tuncer, 2000: 86-91.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTİKRAZ MESELESİ

3.1. 19.Yüzyılın Sonlarında Osmanlı Maliyesinin Genel Durumu

İstikraz kelimesi, “*Ödünç alma*”, “*Borçlanma*”, anlamlarına gelmekle beraber¹⁹³, Osmanlı Devleti’nin 19.Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, dış ülkelere bağımlı hale gelmesinde önemli rol oynayan borçlanma sorunu, devleti dış dünyaya karşı bir sömürge yeri haline getirmiştir¹⁹⁴.

19.Yüzyıl’ın ortalarında Osmanlı Devleti’nin dış borçlanmaya girmesinin nedeni genel anlamda sermayesinin az olması ve buna bağlı olarak da sanayi anlamında geri kalmış olmasıydı. Aynı şekilde dış ticaret açıkları, alınan borçların savaş giderlerine kullanılması da dış borca yönelmenin nedenleri arasında yer almaktadır¹⁹⁵.

Osmanlı Devleti, borçlanma maksadıyla Avrupa sermayesine başvuruyu ilk kez 1853 yılında yapmış ve bu durum 1874 yılına kadar aralıklarla devam etmiştir. Osmanlı devleti, Kırım Muharebesini sürdürmek ve kendi vilayetlerindeki iç isyanları bastırmak gayesiyle İngiltere ve Fransa’dan 84.000.000 Osmanlı lirası borç almış, buna diğer borç hisseleri de eklendiğinde 124.000.000 lirayı bulmakta idi. Ayrıca verilen bu toplam borç için 7.000.000 liralık faizde eklenince devlet, 1872 yılına kadar her sene 6,500.000 milyon lira borçlanmada bulunmuş ve gelir bütçesi fazla yük altına girmiştir¹⁹⁶.

1871’den sonra 30.555.000 Osmanlı lirası borç alınmış bunların faizleri ve ek yükleriyle beraber 1874 yılına kadar 74.555.000 lirayı bulmuştur. Buna göre 1871-1874 arasında yapılan bu borçlanmalar çok yüksek rakamlar üzerinden yapılmış ve faizlere karşılık bütçeye verilen paranın karşılığı olmadığı için devlet mali çöküşe girmiştir¹⁹⁷.

Sultan II. Abdülhamit’in tahta çıktığı ilk yıllarda Osmanlı maliyesi kötü durumda olmakla beraber, hazinenin imdadına koşacak acil tedbirler alınması gerekliydi. Bunun için de yeniden borç para temin edilmesi veya kâğıt para çıkarılması yoluna gidilmiştir. Mithat Paşa, Mahmut Nedim Paşa zamanında borçların ancak yarısının ödenmesi konusunda karar ortaya çıkardı. Ancak bu sırada 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın başlamasıyla İngiltere Osmanlıya

¹⁹³Parlatır, 2011: 778.

¹⁹⁴Dikmen, 2005: 137.

¹⁹⁵Dikmen, 2005: 139.

¹⁹⁶Karal, (Basım yılı verilmemiştir)b: 424. Not: bu dönemde alınan borcun faizi 407.553 liradır.

¹⁹⁷Karal, (Basım yılı verilmemiştir)b: 425.

1854-1875 arasında alınan borçların rakamları, faizleri ve 1863 yılında kurulan Osmanlı Bankası hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yeniay, 1964: 19-49.

yakınlaşmış ve Mithat Paşa'nın uzaklaştırılmasıyla da dış borçlanma yoluna gidilememiştir. Bunun yerine kâğıt para basılması kararlaştırıldı ancak altının değerinin daha yüksek olması ve talep edilmesi yüzünden kâğıt paranın değeri düştü. Bu problemin giderilmesi hususunda hükümet tedbir alamayınca ve buna paralel olarak Osmanlı-Rus savaşının kötüye gitmesiyle birlikte Osmanlı Bankası aracılığıyla 125.000.000 Franklık bir borç talep edildi. Karşılığında mısır vergisi teklif edilse de bu kabul edilmemiş, istenen borcun yaklaşık %60 ı temin edilebilmiştir¹⁹⁸.

Osmanlı-Rus savaşının yenilgiyle sonuçlanmasının ardından 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Antlaşması neticesinde Osmanlı hükümeti Rusya'ya harp tazminatı olarak 35.310.000 lira savaş tazminatı ödemek durumunda kalmıştı. Ancak buna karşı çıkan Avrupalı devletler 13 Haziran 1878'de Berlin Kongresi'ni toplayarak Osmanlı borçlarının ondan ayrılan devletler arasında paylaştırılması kararına vardı.¹⁹⁹ Aynı şekilde Rusya, istediği harp tazminatının Avrupalı devletlerin alacaklarından daha az olacağını bildirdi. Son önemli karar ise Osmanlı hükümetinin borçlar hususundaki taahhütlerine sadık kalmasıydı. Ancak bu kabul edilmeyince²⁰⁰ Osmanlı hükümetinin mali kontrolünü sağlamak amacıyla milletlerarası bir komisyon kurulmasına karar verildi²⁰¹.

Osmanlı hükümeti, yabancı baskısını azaltmak için mahalli alacaklılarından temsilciler çağırıp²⁰² 22 Kasım 1879 tarihinde anlaşmaya vararak borcuna karşılık tütün, tuz, pul, ipek, balık ve müskirat olmak üzere aldığı 6 vergiyi bu komisyona 1880 yılına kadar tahsis etti²⁰³. Neticede 6 *Vergi Anlaşması*, Duyun-ı Umumiye idaresinin kurulmasına doğru atılmış ilk adım olmuştur²⁰⁴.

6 Vergi Anlaşması'ndan sonra dış borç alacaklıları, Osmanlı hükümetini ayrıcalıklı davranmakla suçlamışlardır. Bunun üzerine hükümet, durumu çözmek için yabancı ülkelerin hamillerine çağrı yapmıştır. Hamiller, evvela borçlar için ayrı bir komisyon istediler. Bu Osmanlı hükümeti tarafından reddedildi²⁰⁵. Böylece hamillerin seçtikleri bir komisyon toplandı. Osmanlı hükümeti ise Rusya'ya vereceği tazminatın umumi borçlar arasına alınmasını istediysen de bu da kabul edilmedi. 6 Vergi Anlaşması ile Galata bankerlerine verilen haklar korunmuş, alınan ortak kararlarla birlikte dış borçlar ve 6 Vergi Anlaşması ile tahsis edilen

¹⁹⁸Karal, (Basım yılı verilmemiştir)b: 425-426.

¹⁹⁹Yılmaz, 2010: 56.

²⁰⁰Yeniay, 1964: 60-61.

²⁰¹Yılmaz, 2010: 56.

²⁰²Karal, (Basım yılı verilmemiştir)b: 427. Not: Mahalli alacaklılar: İstanbul(Galata) bankerleri

²⁰³Yılmaz, 2010: 58.

²⁰⁴Karal, (Basım yılı verilmemiştir)b: 427.

²⁰⁵Yeniay, 1964: 63.

vergi gelirleri, kurulan komisyona verilmiştir. En nihayetinde hükümet, 20 Aralık 1881 tarihinde “*Muharrem Kararnamesi*” adlı sözleşmeyi ilan etti²⁰⁶.

Bu kararnameye göre, Maliye Nezareti dışında müstakil bir *Duyun-ı Umumiye* idaresi kurulmuştur. Böylelikle 6 Vergi Anlaşması ile tahsis edilen ürün vergileri ile dış borçlar birleştirilmiş ve indirimler uygulanarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu idare 7 kişilik bir konsey tarafından yönetilmekle beraber, bunların 5 tanesi yabancı ülkelerden, 1 tanesi Osmanlı temsilcisi, diğeri de Galata bankerlerini temsil etmekteydi²⁰⁷. Bu dönemdeki dış borç 252.800.000 lirayı bulmuştu. Duyun-ı Umumiye Konseyi, Osmanlı hükümetinin dış borçları ve faizlerinin tahsili için 13 mal üzerinden alınan vergilere el koydu²⁰⁸. Bu idarenin ortaya çıkışı, Osmanlı Devleti’nin ekonomik bağlamda çöküşü ve büyük devletlerin Osmanlı hükümetine karşı mali egemenlik kurma girişimine dayandırılabilir²⁰⁹. Neticede Osmanlı Devleti, bu dönemde iki bütçeli ve iki Maliye Bakanlığı olan bir devlet haline geldi²¹⁰.

Duyun-ı Umumiye idaresinin kurulmasından sonra da borç para sıkıntısı devam etmiş ve yeni istikrazlar gerçekleşmiştir. Bunlar sırasıyla, 1886 Gümrük Borçlanması, 1888’de Almanya’dan alınan mühimmat bedelini ödemek için, Alman Bankası Doyçe Bank ile yapılan ve mukavele ile alınan borç²¹¹ 1888’de Demiryolu yapımı için tekrar Almanlardan alınan istikraz payı, 1890 tarihli tebdil (değiştirme) ve aynı tarihte borçların uzun vadede yapılandırılmasını ön gören Osmaniye borçlanması ile birlikte, Selanik-Manastır demiryolu hâsılatı için Doyçe Bankla görüşmek suretiyle yapılan istikraz borçlanmalarıdır. Bundan sonraki süreçte de bütçe açıklarının kapatılması, demiryolu masrafları, mevcut borcun yapılandırılması ve savaşların getirdiği mali bunalımlar gibi sebeplerden dolayı 20.Yüzyılda da istikraz mukaveleleri bu yönde devam etmiştir. Sonuç olarak Osmanlı Devleti, 19.Yüzyılı ekonomik anlamda çöküşle kapatmış ve 20.Yüzyıla sıkıntılı bir süreçle girmişti²¹².

3.2. II. Meşrutiyet’in İlanı Esnasında Osmanlı Ekonomisi

23 Temmuz 1908 tarihinde Meşrutiyet ilan edildiği zaman, Osmanlı hükümeti mali sorunlarla uğraşmakta idi. Bütçede açıklar devam ettiği gibi alınan borç ve avansların faizleri gününü doldurmuştu. Bunun üzerine Meşrutiyet’in ilk istikraz mukavelesi 19 Eylül 1908’de

²⁰⁶Yılmaz, 2010: 60.

²⁰⁷Karal, (Basım yılı verilmemiştir)b: 427.

²⁰⁸Dikmen, 2005: 148-149. Not: Bu mallar içinde en üzerinde en fazla durulan ürün Tütün idi. Duyun-u Umumiye yönetimi tütün geliri için, sonradan Osmanlı hükümetini uğraştıracak Fransız “*Reji Şirketi*”ni kurdu. Bu şirket, oluşturduğu askeri kuvvetle Osmanlı topraklarında adeta terör havası yaratmıştır.

Duyun-u Umumiye idaresine bırakılan kaynaklar için bk. Karal, (Basım yılı verilmemiştir)b: 428.

²⁰⁹Yılmaz, 2010: 64-65.

²¹⁰Dikmen, 2005: 149.

²¹¹Kıray, 1995: 213.

²¹²Yılmaz, 2010: 70-81.

Osmanlı Bankası ile yapılmıştır. Ancak bu mukavelenin kesinlik kazanması 16 Mart 1909'daki kanun değişikliği ile olmuştur²¹³. Bu istikraza göre 4.711.124 lira borçlanma yapılmış, karşılık olarak da aşar ve ağnam vergilerinden hükümete düşen kısmının 40.000 lirası ve gümrük gelirlerinin de 180.000 bin lira pay ayrılmıştır²¹⁴.

Hükümet, yine aynı sebeplerden ötürü ikinci istikrazı 13 Ekim 1909 tarihinde Osmanlı Bankası ile imzalamış ve 7.000.004 lira borç alınırken ve karşılık olarak da bir takım vergi ve eyaletlerin gelirinden pay bırakmıştır. Bu gelirlerin toplamı, 350.000 bin lira olmakla beraber bu miktar Ayastefanos Anlaşması ile Rusya'ya tazminat olarak ayrılmıştır. Bulgaristan'ın Ekim 1908'de bağımsız olmasıyla Avusturya'da Ferdinand, Şark demiryollarını ele geçirmişti. Bunun üzerine Osmanlı hükümeti de bunun bedelini istedi. Rusya bu bedeli Osmanlı tazminatından vazgeçerek, Bulgaristan'a ödemeyi kabul etti. Sonuç olarak tazminat için ayrılan bu meblağ istikraza karşılık olarak kullanıldı²¹⁵.

II. Meşrutiyet'in ilk yıllarında alınan bu istikrazlar, öncekilerde de olduğu gibi borcu borçla kapatma amacı gütmektedir. Bu görünüm, Osmanlı ekonomisinin ne kadar kötü durumda ve içinden çıkılmaz bir hal aldığına da göstergesi olmakla beraber, ülkenin yarı sömürgeleşmiş ve dış ekonomiye ipotek edilmiş duruma geldiğinin de bir kanıtıdır²¹⁶.

II. Meşrutiyet döneminde devam eden bu borçlanmalar, sadece parasal olarak değil, ülkenin askeri, sanayi ve siyasi anlamda büyük devletlerin denetimine girmesine neden olmuştur. Özellikle bu dönemler incelendiğinde sanayi gelişmemiş, sermayesi zayıf ve ulusal kapitalist ekonomiden yoksun bir devlet profili ortaya çıkmaktadır. Meşrutiyet devrimi de, bir bakıma ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik şartlar nedeniyle çıkagelmiştir. Ayrıca devrim, ekonomik manada da atılan ilk adım olarak kabul edilebilir²¹⁷. İttihat ve Terakki yöneticileri bu dönemde sermaye birikimine önem göstermeye çalışmışlar ve ülkenin iktisadi sorunlarının kapsamlı bir çözümü olarak görmüşlerdir. Ulusal ekonomi fikrini²¹⁸ ve ulusal kapitalizmi desteklemişlerdir. Ancak bunlar tam anlamıyla uygulanamamış ve önünde somut engeller olmuştur. Bunlar ise devletin yıkılışına kadar süre gelen savaşlar, iç ayaklanmalar, yarı sömürge olmanın verdiği bağımlılık, ekonomik çöküntü ve dış baskılar yüzünden büyük devletlerden medet umma beklentisi de istenilen sonuca varmayı her zaman engellemiştir²¹⁹.

²¹³Yeniay, 1964: 103.

²¹⁴Yılmaz, 2010: 79-80.

²¹⁵Yeniay, 1964: 104.

²¹⁶Boratav, 2014: 19-20.

²¹⁷Boratav, 2014: 21.

²¹⁸Kıray, 1995: 176-177.

²¹⁹Boratav, 2014: 21-24.

Ekonomik siyaset görüşleri açısından bu dönemde ön plana çıkan kişi ise İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin nazırlarından *Cavit Bey* olmakla birlikte, kendisi liberal bir ekonomi modelini savunmaktaydı. Aynı zamanda devletçilik modeline de karşı olmuştur. Ancak bu görüşleri, ulusal kapitalizm ile ters düşmekle beraber dışa bağımlı bir yapıyı getirecek düzeni tetiklemektedir²²⁰.

Osmanlı basınında II. Meşrutiyet dönemi ekonomi politikaları, devamlı üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Bu anlamda da özellikle *Cavit Bey*'in dış siyasette yürüttüğü ekonomik uygulamaları sıkça eleştirilmiştir.

3.3. 1910 Yılında Osmanlı Devleti'nin İstikraz Politikaları

1910 yılı Osmanlı Devleti'nin Avrupalı devletlerden istikraz talep ettiği yıl olmakla birlikte Maliye Nazırı *Cavit Bey*'in borç para temin etmek gayesiyle yabancı devletlerle görüşmelerde bulunması ve bu bağlamda gelişen siyasi ilişkilerde son derece dikkat çekicidir. Bu dönemde *Cavit Bey* borç para almak üzere öncelikle Fransa'ya başvurmuştu. Bunun nedenine kısaca değinilecek olunursa, ekonomi hisselerinin %35'i Fransa'nın elinde olmakla beraber İngiltere ve Almanya'nın hisseleri daha düşüktü. Bu bağlamda Fransa burada etkin faktör haline gelmektedir²²¹.

Paris'e giden *Cavit Bey*, Fransa'dan olumsuz yanıt almış ve bununla ilgili haberlerde basına yansımıştır. Türkiye gazetesinin 5 Temmuz tarihli sayısında istikraz sorunu çıkmaza girdiğinden söz edilmekle birlikte, Maliye Nazırı *Cavit Bey*'in Paris'e giderek yanılğı içine girdiğini, Fransa'nın Osmanlı ülkesinde yeni imtiyazlar isteyeceğini ve bu bağlamda ülke kaynaklarını da sömüreceğinden söz edilmiştir. Sonrasında *Cavit Bey* için gönderme yapılmış ve istikraz sorunundan ancak ülke içinde üretim yapılarak kurtulunacağı ve Avrupa ülkelerine soru sormakla bu işin bitmeyeceği uyarısında bulunulmuştur²²².

Bu sıralarda ise yeni bir demiryolu istikrazı yapılmakla birlikte, İzmir-Kasaba demiryolu şirketi aracılığı ile Soma-Bandırma demiryolunun yapımı için alınan istikraz için Duyun-ı Umumiye'ye, demiryolunun brüt gelirleri ve İzmir-Kasaba demiryolu ve ek hatlarının bakiyesi pay olarak gösterilmiştir²²³.

²²⁰Boratav, 2014: 25-26.

Cavit Bey, *Ulum-ı İktisadiyye ve İçtimaiyye Mecmuası*'nın kurucularındandır. Aynı şekilde 1900 yılında Fransız iktisatçılardan esinlenerek yazdığı *İlm-i İktisat* adlı kitabı bulunur. Kitapta devletçilik modeli eleştirilerek liberal iktisat politikaları savunulur. bk. Boratav, aynı eser.

²²¹Ahmad, 2016: 118.

²²²"İstikraz Meselesi", *Türkiye Gazetesi*, 05.07.1910.

²²³Kıray, 1995: 219. Not: İsmail Hakkı Yeniay'ın eserinde istikraz mukavelesinin 30 Temmuz 1910 tarihinde yapıldığı ve sonrasında buna göre, esas anlaşmanın 3 Aralık 1910'da gerçekleştiği verilmektedir. bk. "Yeniay, 1964:104.

Fransa Hariciye Nazırı *Pichon*, istikraz anlaşmasının olumlu olarak ilerlemesi için İttihatçı yönetimin ulusal ekonomi ve yabancı sermaye düşmanlığı gibi tavırları bırakması gerektiğini ve Osmanlı ekonomisinde Fransız finansmanın ağır basmasını şart koşmuş ve ancak bu suretle Fransa'dan para alınabileceğini beyan etmiştir²²⁴.

Cavit Bey, Fransa'dan ret yanıtı aldıktan sonra diğer Fransız bankalarla görüşmeler yapmış ve borç almayı başarmıştır. Ancak bu borç karşılığında Cavit Bey, fazla bir gelir sunmadığı ve *Pichon*'un 3 Eylül 1910 tarihli beyanatına göre, bu paranın borsaya devredilmesinin imkânsız olduğundan, bu istikraz akdinden, Fransızların maliye işlerine doğrudan doğruya müdahale etmesini istemeyen Osmanlı hükümeti tarafından vazgeçilmiştir.

Borç para durumunun çıkmaza girdiği bu sıralarda Cavit Bey, İngiltere ile borç görüşmeleri için bazı kişiler göndermiş ancak İngiliz hükümeti de bu konuda Fransa ile işbirliği içinde olduğundan anlaşma söz konusu olamamıştır. İngiltere'nin ve Fransa'nın Cavit Bey'e karşı bu tutumları Osmanlı basınında, Cavit Bey'e ve İttihat ve Terakki Partisine yapılan bir dış darbe olarak değerlendirilmiştir²²⁵.

Burada ortaya çıkan diğer bir husus ise İttihat ve Terakki yönetimi ile Cavit Bey'in her ne kadar benzer görüşte olsalar da, cemiyet, Cavit Bey'e göre biraz daha ulusalcı ve milli ekonomi görüşünde olmasının yanında Cavit Bey'in yabancı sermayeye daha açık ve serbest piyasayı savunması ile bu manada, ülkenin bu şekilde kalkınacağını da söylemesi aslında parti içinde de bir fikir tutarsızlığı olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

Osmanlı hükümeti için İstikraz alınabilecek son ülke olarak Almanya kalmakla beraber akabinde iki ülke arasında istikraz hakkında görüşmeler trafiği ortaya çıkmıştır. Türkiye gazetesinin 27 Ekim 1910 tarihli sayısında, Cavit Bey, Almanya sefiri ile istikraz meselesi üzerine mülakatta bulunmuş, ancak esas görüşmeler için herhangi bir kararda bulunulmadığı, Cavit Bey'in öncelikle Hakkı Paşa ile görüşeceği ve o suretle bir yol izleneceği haberleri verilmektedir²²⁶. Aynı şekilde, istikraz akdi için Avusturya ve Almanya bankaları direktörlerine bu dönemde telgraflar gönderilerek İstanbul'a temsilciler gönderilmesi istenmiş ve istikraz akdinin 8 ila 10 gün içinde yapılacağı tahmininde bulunulmuştur. Faizin ise % 3 şeklinde olacağı belirtilmiştir. Devamındaki satırlarda ise Jön Türk gazetesinden alıntı yapılarak, Maliye Nezareti ile Alman ve Avusturya Maliye Sendikası arasında borç müzakereleri yapıldığı haberleri yanında ve Alman bankalarıyla yapılan mukavelenin Osmanlı Devleti için faydalı olacağı hususuna yer verilmiştir. Bu mukavele, Osmanlı hükümetinin ihtiyacı olduğu borç

²²⁴Ahmad, 2016: 119.

²²⁵Ahmad, 2016: 120-122.

²²⁶"İstikraz Meselesi", *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.

paraya göre düzenlenip 1911 yılına kadar tedavüle sokulacak, ancak önden bir avansta ödenecekti²²⁷.

Osmanlı hükümetinin bu dönemde Almanya ile istikraz akdinde bulunması, devletin Almanya ve Avusturya bloğuna yani ittifak grubuna kayması tartışması, gazetede üzerinde durulan önemli konulardan biridir. Gazetenin aynı nüshasında Osmanlı Devleti'nin ekonomik politikalar doğrultusunda ittifak grubuna dâhil olacağından söz edilmiş ancak bunun daha erken olduğu fikrine varılmıştır²²⁸. Gazetede Avrupa devletlerine güvenilmeyeceği, hükümetin siyasi ve ekonomik olarak yapacağı her girişimi, sonunu görerek yerine getirmesi açısından tavsiyede bulunmaktadır.

İngiltere gazetelerinde Cavit Bey'in Almanya ile istikraz görüşmelerini başlatması hususu, yer yer eleştirilmekle birlikte, Jön Türklerin muhalif bir tavır içine girdiklerinden söz edilmiştir²²⁹. Gazetenin 28 Ekim 1910 tarihli sayısında Cavit Bey bir yandan tenkit edilmiş bir yandan da tebrik edilmekle birlikte, İstikraz meselesi açısından Fransa ile bağların bu kadar kolay koparılmaması ve yüzleşilmesi gerektiği savunulmuş ancak bu arada Almanya ile de düşman olunmaması gerektiğinden bahsedilmiştir. Çünkü istikraz açısından Fransa önemli bir yer teşkil etmekle birlikte, bundan önceki borçlar Fransa aracılığı ile alınmıştı.

İstikraz akdi için Fransa, her ne kadar daha önce bahsedildiği üzere yazar tarafından sömürgeci planlarıyla eleştirilse de gene de borç para için tek yakın devlet olarak görülmektedir. Sayının devamında yer alan haberlerde, Almanya karşıtlığı söz konusu olmakla beraber, Sultan Abdülhamit'in Alman yanlısı politikası eleştirilmiş, Almanların izlediği politikaların Osmanlı ülkesine bir yarar sağlamayacağı, onların sayesinde istibdat devrinin uzadığı, eğer onlar olmasaydı istibdadında daha erken ortadan kalkacağı görüşleri yer almaktadır. Cavit Bey'de her ne olursa olsun ülkenin mali menfaatini Avrupa ülkelerine terk etmemek ve olabildiğince az zararlı borç almaya çalışması açısından da olumlu eleştirilmiş ve takdir edilmiştir.

Sonrasında yazar, ülkenin mali bağımsızlığını sorgulamış ve buna karşılık Duyun-ı Umumiye'yi göstermiş ve bir an önce mali bağımsızlık yolunda ilerlenmesi isteğinde bulunmuştur. Fransa ile istikraz akdi açısından bozulan ilişkilere etki eden etmenlerden bahsedilmekle beraber, Jön Türklerin gazeteleri eleştirilmiş ve Fransa'nın Tunus meselesiyle ilgili kullandığı dile karşı çıkmıştır.

Almanya'nın teminatsız borç para vermeyeceği fikri ortaya atılmakla beraber bir güvensizlik olduğu da gazeteye yansımakla birlikte, geçen yıllarda Alman sarraflarıyla yapılan

²²⁷“Maliye Nazırı Cavid Beğ'in Beyanati”, *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.

²²⁸“İstikraz Hakkında Almanya'da Efkâr-ı Umumiye”, *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.

²²⁹“İstikraza Dair Londra'da Efkâr-ı Umumiye”, *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.

Bağdat şimendifer istikrazları örnek gösterilmiş ve bu durumdan zararla çıktığına değinilmiştir. Buradan dem vurularak, Almanya ile şartsız bir anlaşma olmayacağı, olsa dahi borç açıkları kapatılamadığı için maliyeye daha fazla yük olacağı uyarısında bulunulmuştur²³⁰.

Almanlarla Osmanlı hükümeti arasındaki istikraz akdi farklı gazetelerce de eleştirilmiş ve bu anlaşmada birçok blöfün bulunduğu dikkat çekilmiştir. Osmanlı'nın böyle bir anlaşma yapmasının ileride doğacak sorunları beraberinde getireceği ve İstanbul'un tedbir alması gerektiği haberlerine sıklıkla yer verilmiştir²³¹.

En nihayetinde Almanya ile yapılan istikraz görüşmeleri hızlanmış ve 1 Kasım 1910 tarihinde Alman bankalarının temsilcileri İstanbul'a gelip istikrazın kat'i suretle çözülmesi için görüşmeye başladılar²³². Gazetenin 31 Ekim 1910 tarihli sayısında bu görüşmeden bir gün önce yaşanan gelişmelerden haber verilmiş ve iki Alman bankasının Osmanlı hükümetine borç vermekte istekli olduklarından söz edilmiş ve bankaların 1910 yılı içinde avans verip gelecek yıl ise bu parayı ikraz yoluyla 11.000.000'a çıkarmak arzusunda bulundukları bilgisi verilmiştir. İkraz ve avans hususunda karşılık olarak bir şey beklemedikleri, çünkü Harbiye Nezareti'nin mühimmat ihtiyacını Alman fabrikalarından sağladığını dile getirmişlerdir. Aynı zamanda verilecek paranın faiz oranını %5 şeklinde olacağını beyan edip, bunun makul oluşunu da İngiliz bankalarının fiyatlarının pahalı olmasına dayandırarak yapmışlardır²³³. Zaten Cavit Bey istikraz hususunda Deyun-u Umumiye' nin fazla etki içinde olmasını istememekteydi²³⁴. Gazetenin aynı nüshasında bu borç şartları da eleştirilmekle birlikte, Alman bankalarının % 5 iskonto ile % 5 faizli istikrazı nasıl tedavüle sokacaklarını sorgulamış ve bunun zor olacağı fikrine yer vermiştir. Siyasi anlamda eğer bu istikraz başka yerlere giderse Avusturya ve Almanya Osmanlı Devleti'ni ittifaka dâhil etmek için her şeyi yapacakları da dile getirilmiştir.²³⁵ Basına yansıyan haberlere nazaran Alman Bankası Doyçe Bank direktörü *Halfring* istikraz hakkında görüşmeler için İstanbul'a geldi. Aynı şekilde Alman ve Avusturya heyet üyeleri de Osmanlı hükümeti ile anlaşarak istikrazın 10.000.000 lira olmasına karar

²³⁰“İstikraz Meselesi: Türkiye ve Fransa”, *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910.

²³¹“İngiliz Sermayedarlarının Teklifi”, *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910. Not: Bu sıralarda İngiliz sermayedarları da istikraz teklifinde bulunmakla birlikte, Osmanlı hükümetinin bunu Alman istikrazı yanında ayrı bir şekilde değerlendireceği de basına yansımıştır. bk. “İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 29.10.1910.

²³²Ahmad, 2016: 122.

²³³“Almanya Rical-i Maliyesinden Birinin Beyanâtı”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.

²³⁴“İstikraz”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.

İstikraz hususunda gazetelerde Almanya ile yapılacak görüşmeler başarısız olursa yeniden Fransa ile müzakereler yapılacağı haberleri verilmektedir. Yine aynı şekilde Avrupa gazetelerinde, Türkiye'nin istikraz alma amacının Yunanistan ve Bulgaristan ile muharebeye girişmek olduğu görüşleri yer almıştır. Fransa'nın ise istikrazla ilgili çekincelerinden biride daha önce vermiş olduğu Macar istikrazının deniz kuvvetleri alanında uygulandığı ve aynı şeyin Osmanlı Devleti'nde de olabileceği gayesiyle kendince bir geri adım attığı belirtilmiştir. bk. “Haftalık İcmal-i Siyasi-i Dâhili: İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.

²³⁵ “Haftalık İcmal-i Siyasi-i Dâhili: İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.

vermişlerdir. Basında verilen rivayetlere göre, bu para, 1 veya 2 yıl tedavüle verilmeyip gelecek martta ihraç edileceği bilgisi ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda bu istikrazın bir kısmı avans olarak verilecek olup, faizi Fransa'dan alınacak istikrazdan daha yüksektir²³⁶. Almanya'nın bu istikraza karşılık Anadolu'da şimendifer imtiyazı talep ettiği hususu öne çıkmakla birlikte, verilen bilgilere göre eğer bu anlaşma geçersiz olursa, Avusturya sendikalarıyla da anlaşma yapılabileceği öngörülmekteydi²³⁷.

Mahmut Tahir, 3 Kasım 1910 tarihli nüshada, açıklamada bulunarak, maliye nezaretinin bütçe açıklarını kapatması konusuna değinmiş ve ümitli olmalarına rağmen kabinenin başarısız olduğunu ve bu kötü gidişat karşısında Avrupa'dan hiçbir kredi alınamayacağını, hükümetin kendi başına bir demiryolu bile yapamayıp şirketlere teslim ettiği ve böyle gidildiği takdir de açıkların hiçbir vakit kapanmayacağından söz ederek hükümeti eleştirmiştir²³⁸.

Almanya ile Osmanlı hükümeti arasında devam eden istikraz görüşmeleri aynı zamanda dünya basınında da büyük etki yapmakla birlikte, daha öncede bahsedildiği üzere Paris ve Londra gazeteleri yine istikraz mukavelesi hakkında aleyhtar yazılarda bulunarak, Almanya'nın istikraz karşılığında Anadolu'da birçok imtiyaz elde etmekte olduğundan anlaşmanın feshedilebileceği iddiasını ortaya atmışlardır. Ancak bu haber asılsız olmakla beraber istikrazın ileriki günlerde gerçekleşeceği bilgisi nüshada yer almaktadır. Zaten Alman bankası direktörü Halfring ve Maliye Nazırı Cavit Bey'in görüşmesi basında sıklıkla dile getirilen haber niteliği taşımaktadır²³⁹. Zaten Cavit Bey'de anlaşma hususunda artık görüşmelerin sonuca yakın olduğunu ve her şeyin yolunda devam ettiğinden hareketle ihtiyaç ne kadar ise o kadar para alacağını beyan etmişlerdir²⁴⁰.

Borç meselesi açısından yazar, Osmanlı ekonomisini anlattığı yazısında paranın önemine işaret ederek bir devletin parası yoksa o devletin ne askeri ne donanması ne de düzgün bir siyaseti olacağından söz ederek Osmanlı Devleti'nin her zaman paraya muhtaç durumda olduğunu ve ağlanacak halde bulunduğu kanısına varmıştır. Sonrasında Avrupa ülkelerini eleştirerek kendi aralarındaki düşmanca ilişkilerin, mesele doğu olduğu zaman değiştiğini ve İran ve Osmanlı ülkesi de dâhil olmak üzere borç para verme konusunda geri çekildiklerini

²³⁶“İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.

²³⁷“Alman Heyet-i Mukrezasının Şeraiti”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910. Not: Viyana bankaları, Türkiye'ye 150 milyonluk bir avans teklif ederek faizi de %4,5 şeklinde belirlemişlerdir. bk. “Avusturya Maliyesi ve Osmanlı İstikrazı”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.

²³⁸“Ticaret ve Nafia Nezareti”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.

²³⁹“İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.

²⁴⁰“İstikraz Meselesi: Mahmut Şevket Paşa ve Cavid Beğ”, *Türkiye Gazetesi*, 04.11.1910.

23 Teşrinievvel tarihli nüshada en nihayetinde Fransa ile istikraz akdi imzalanacağı haberleri çıksa da bunlar asılsız görünmekle birlikte ileride gerçekleşeceği ihtimali verilmektedir. bk. “İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.

beyan etmiştir. Çünkü Avrupa devletleri, kendi imtiyazları doğrultusunda birtakım şartlar ortaya sürerek, bunların kabul edilmesi şartıyla istikrazda bulunacaklarını şart koşmuşlardı. Osmanlı Devleti'nin bu esnada Fransa ile yaptığı başarısız istikraz anlaşmasını örnek göstererek, borç kabul edildiği takdirde ülkenin 2-3 yıl içinde daha kötü mali duruma gelebileceğini ve biçare duruma düşeceğini söylemiştir. Ardından Almanya hususunda şimdilik durumun düzeldiğini ancak Almanya'nın da her zaman aynı şekilde davranmayacağını ve zamanı geldiğinde istediklerini elde edemezse onunda çekileceğini kesin bir dille söylemiştir. Buradan anlaşılan Avrupa devletleri sadece paranın peşindedir. Bunun yanı sıra borç paralarla kendini düzeltmiş bir Osmanlı Devleti'nin de varlığını kabul etmeyeceklerdir. Bu yüzden birtakım imtiyaz bahaneleriyle bu emellerini gerçekleştirmeye koyulmuşlardır. Yazar ekonominin iki şekilde düzeleceğini savunmuştur. Buna göre ilki ekonomik hassaslıktır. Yani Avrupa veya başka bir yerden borç almamaktır. Çünkü ülkenin kendisini kurtarması ve kuvvetli olması için kayıtsız şartsız fazla borcunun olmaması gerekir. Bununla beraber dâhili siyasette memurlara verilen maaşların azaltılması ve tasarrufa gidilmesi tavsiyesinde bulunulmakla, İsviçre meclisindeki bir mebusun daha az maaş aldığını ileri sürmüştür. Aynı şekilde bayındırlık alanında da gereksiz masraflar yapılmamasını söylemiş ve bu bağlamda ülkenin kendini Avrupa'ya beğendirme çabası içine girmemesi gerektiğini beyan etmiştir. Alınan borçların dış ticareti de etkilediğinden bahsetmiş ve kapitülasyonların ülkeyi her an yıkım aşamasına getireceğini ve dış borçların ülkenin geleceğinden götürdüğünü dile getirmiştir. İkinci olarak ise hassas bir konuya temas ederek müzelerin devlet ekonomisine fazla bir gelir sağlamadığını ve dış ülkelerin bunlara milyarlar vereceğini ve muhafaza edilmemesi gerektiğini savunmuş ve bunların müzayede de dış ülkelere satılmasıyla büyük gelir elde edileceği fikrine varmıştır²⁴¹.

En nihayetinde Osmanlı ve Almanya arasındaki istikraz akdi son aşamaya gelmiş olmakla beraber, daha önceki görüşmeler ve gazete nüshalarında verildiği üzere Almanya'ya Anadolu şimendiferleri imtiyazının verilmesi iddiası gündemde yerini korurken Osmanlı hükümetinin de bu haberi hiçbir şekilde reddetmediği görülmektedir. Bununla beraber Almanya'dan alınacak borcun faizinin %5 olması ve istikraz karşılığında da Avusturya ve Almanya fabrikalarına sipariş verme zorunluluğu gazete tarafından sert bir şekilde eleştirilmiş ve ülkenin istikbaline gölge düşüreceği fikrine varılmıştır²⁴².

²⁴¹“Makale-i Mahsusa: Maliyemiz Nasıl Düzelebilir”, *Türkiye Gazetesi*, 07.11.1910. Not: Gazetede aynı zamanda liberal ekonomi politikası savunulmakla beraber, üretime, özel girişime ve yabancı sermayeye ülke bağımsızlığını etkilememesi şartıyla destek verilir ve hükümetin israf politikasını terk etmesi beklenmektedir. bk. Özdiilli, 2013: 452.

²⁴²“İstikraz Daima İstikraz”, *Türkiye Gazetesi*, 07.11.1910.

7 Kasım 1910 tarihinde istikraz görüşmeleri sonuçlanmış ve Cavit Bey bu konuda beyanatta bulunarak istikrazın şeklini açıklamıştır. Buna göre, *İstikraz 11.000.000 Osmanlı lirası üzerine %6 faizle akdedilerek 6.000.000'u avans olarak 1910 yılı içinde, 5.000.000'u gelecek sene teslim edilecektir. Alman heyet-i sarrafiyesi 6 ay zarfında %5 faizle hükümete istediği parayı verecektir. İstikraz Doyçe Bank tarafında tedavüle ihraç edilecektir*²⁴³. Ancak 9 Kasım'da yapılan değişiklikle 1910 içinde verilecek miktar, 7.000.000, 1911 yılı için verilecek olan kısım da 4.000.000 lira olarak belirlenip imzalanmıştır²⁴⁴. Sonuç olarak denilebilir ki Osmanlı hükümeti basında yer alan haberlere nazaran, istikraz karşısında Almanya'ya Anadolu şimendifer imtiyaz hakkı ve Alman fabrikalardan sipariş taahhüdü gibi iki büyük ayrıcalık tanımış ve bu haklar çerçevesinde borç alabilmiştir. Cavit Bey, istikraz sonrası açıklama yapmış ve Almanya'nın Osmanlıyı zor duruma sokacak, gururunu kırarak şartlar ileri sürmediği ve bu tavrını Türk hükümetinin şükranla karşıladığından söz etmiştir²⁴⁵.

Cavit Bey'in ve aynı zamanda ittihatçıların, Almanya ile istikrazdan sonra, İngiltere'ye karşı herhangi bir düşmanlık durumu olmamakla beraber, dostça ilişkilerin devam ettiği görülmektedir. Bu bilgi ise o zaman Türk dostu olarak tanınan Noel-Buxton'a yazdığı mektuptan anlaşılabilir. Buna göre Cavit Bey, borç alınmaması hususundan dolayı üzüntü içerisinde olduğunu belirtse de iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin devam ettiğini beyan etmiştir²⁴⁶.

Paris gazetelerinde, sonuçlanan Osmanlı istikrazı hakkında yorumlar yapılmış ve buna göre, Fransa'nın İstanbul'da yapacağı ekonomik etkiye Almanların sahip olduğu ve birçok imtiyaz kazandığına atıfta bulunulmuştur²⁴⁷. Yine, Fransa'nın Lyon şehrinin belediye reisinin verdiği beyanatta ise bu istikrazı eleştirerek şöyle bir beyanatta bulunmuştur: "*Osmanlı Devleti için İstikraz meselesinde Fransa, daha fazla samimiyet göstermeliydi. Almanya'nın dostluğu gösteriştiren ibarettir*" demiştir²⁴⁸.

Fransa ile Osmanlı arasında istikrazın gerçekleşmemesi ve Türk hükümetinin Almanya'ya yaklaşmasının nedeni, Muahede gazetesinde de daha ayrıntılı olarak verilmekle birlikte, Fransa'nın Osmanlı devleti üzerinde başta mali kontrol mekanizması olmak istemesi, aynı şekilde, Tunus ve Cezayir vatandaşlarının Fransız tebaası olarak tanınması²⁴⁹ ve Maliye nezaretine iki Fransız memurun atanması gibi sebepler, Osmanlı Devleti'nin istikraz hakkında

²⁴³"İstikraz Meselesi", *Türkiye Gazetesi*, 07.11.1910.

²⁴⁴"Havadis-i Dâhiliye: İstikraz Müzakeremesi", *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910.

Feroz Ahmad'ın kitabında bu değişiklik tarihi 7 Kasım olarak verilmiş ve faizi ise % 4 şeklinde vurgulanmıştır. Faizin %4 yapılması hususu, gazete nüshasında geçmemektedir. bk. Ahmad, 2016: 122.

²⁴⁵Ahmad, 2016: 123.

²⁴⁶Ahmad, 2016: 123.

²⁴⁷"İstikraz Meselesi", *Türkiye Gazetesi*, 16.11.1910.

²⁴⁸"İstikraz-ı Osmanî ve Mösyö Pişon", *Türkiye Gazetesi*, 18.11.1910.

²⁴⁹"İstikraz Meselesi", *Muahede Gazetesi*, 23.10.1910.

olumsuz düşünmesine neden olmuş aynı şekilde Fransa'da bunun karşılığında borç akdi yapmaktan vazgeçmiştir²⁵⁰.

Sonuç itibariyle Osmanlı Devleti, 1910 yılındaki ekonomik ıslahat amacını Alman desteğiyle sağlamıştır. Bu istikraz girişimleri 1911 yılında da devam etmiştir.

3.4. 1911-1914 Yılları Arasında Yapılan İstikrazlar

1911 yılında Osmanlı Devleti'nin tekrar istikraz girişimi olmuştur. Hudeyde-Sana Demiryolunun yapımı ve işletme hakkına sahip olan şirketle yapılan anlaşma gereğince 1.090.000 altın borçlanılmıştır. Bu istikraz % 4 faizli ve 95 yıl vadeli olmak birlikte hükümetin eline sadece 840.000 lira geçmiştir. Bu borçlanmaya karşılık bazı yerlerin gümrük gelirleri gösterilmiştir²⁵¹. 1913 yılında iki istikraz akdi olup bunlardan ilkinde, Konya ovasını sulama projesinden doğan borçları kapatmak için Duyun-ı Umumiye bünyesindeki aşardan geri kalanlar ve satılan arazilerden elde edilen gelir gösterilmiştir²⁵². Sonrasında Osmanlı hükümeti, 1913 yılının sonlarına doğru, tersanenin ıslahı için bir şirket teşkil etmiş ve 1.485.000 liralık sermaye için %5 faizle tahviller çıkarılmış ve Sivas aşarı karşılık olarak gösterilmiştir²⁵³.

Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı'na girmeden önce aldığı son istikrazda bu yıllarda ülkeyi zayıflatan Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nın masraflarını karşılamak ve ortaya çıkan kısa vadeli borçları yapılandırmak amacıyla yapılmıştır. Çünkü bu savaşlar sırasında Osmanlı hükümetinin aldığı borç ve avanslar 1914 yılında 33.000.000 lirayı bulmuştu. İşte istikrazın da aslında amacı bu borcu daha muntazam hale getirmektir. Böylelikle hükümet, 26 Nisan 1914'de Osmanlı Bankası ile imzaladığı bu mukavelede, biri 500.000.000 milyon diğeri 300.000.000 franklık bir anlaşma düşünülse de ikincisinden vazgeçildi. Buna göre faiz %5 olacaktı. Karşılık olarak ise İzmir sancağı ve Sivas vilayetindeki başka istikrazlara tahsis edilen gelirlerin arta kalanları, Trabzon vilayeti gümrük gelirinden 150.000 lira ve diğer kısmı aşar gelirleri bu istikraza bırakıldı²⁵⁴.

Genel olarak Osmanlı Devleti, 19.Yüzyılda aldığı ilk borç itibariyle Avrupa sermayesinin ve bankalarının ekonomik bağımlısı haline gelmiş ve ülke gelirlerine Duyun-ı Umumiye ile el konulmuştur. Günden güne alınan istikrazlar ülke ekonomisini daha da aşağı çekmiş ve iktisadi anlamda devlet, dışa bağımlı hale gelmiştir. Demiryolu yapımı bile yabancı sermaye destekli hale geldiği görülür. Borcu borçla kapatan bir sistem işlemeye başlamıştır. II.

²⁵⁰“Havadis-i Hariciye: İstikraz Meselesi”, *Muahede Gazetesi*, 25.10.1910.

²⁵¹Yılmaz, 2010: 81.

²⁵²Kıray, 1995: 220.

²⁵³Yeniay, 1964: 107.

²⁵⁴Yeniay, 1964: 107.

Meşrutiyet'in ilanı ile İttihat ve Terakki Cemiyeti, her ne kadar kontrollü bir şekilde milli ekonomi modeli getirme çabasına girse ve liberal politikalar yapılmak istense de Balkan Savaşları'nda alınan yenilgiler neticesinde bu politika terk edildi²⁵⁵.

Özellikle, 1910 yılına gelindiğinde Osmanlı iktisadi durumunun eski borçların faiz ve anapara ödemelerinin ancak dış borçlarla karşılandığı aşamaya gelmişti. Dış borcun yanında yabancı sermaye yatırımlarının da devlet borçlarında ve demiryollarında yoğunlaşması da Osmanlı maliyesinin tam bir çöküşte olduğu gerçeğini ortaya çıkartır²⁵⁶.

1910 yılı içinde ittihatçı Cavit Bey'in izlediği istikraz politikası yukarıda bahsedilen Osmanlı maliyesinin durumunu doğrular niteliktedir. Çünkü borç para bağlamında ülke Büyük devletlerin kapısına dayanmış ve hatta bu girişimi siyasi emellerini korumak ve hiçbir devletle ters düşmemek şartıyla yapmıştır. Duyun-ı Umumiye' nin Osmanlı Devleti içinde memur gibi çalışması, geçmişten gelen borçlar ve yeni yapılacak demiryolları ve diğer girişimler, devlet için tamamen ağır bir yük olmuş ve bunların neticesinde yeniden borç aşamasına gelinmiştir.

Bu kötü gidişat hakkında muhalefet basını, özellikle demokrat gazeteleri, yayınlarında ülke harcamalarına da dikkat çekerek aslında bir anlamda önlem alma fikrini ortaya koymuşlardır. Borçlanmanın sadece savaşlarla değil, devletin kendi içinde de israf politikası izlemesi neticesinde bu duruma düşebileceğine de dikkat çekmişlerdir. Demokrat basını, Osmanlı ülkesinin bu durumdan ancak üreterek ve borçlanma yapmayarak kurtulabileceğini savunur aynı şekilde iktisadi gelişim için özel girişimi de desteklemiştir.

İşte Osmanlı Devleti, II. Meşrutiyet yıllarında izlediği iç ve dış ekonomik politikalar ışığında büyük borç yükü ile iktisadi ve siyasi anlamda Almanya'ya yaklaşmış ve I. Dünya Savaşı'na bu şartlarda girmiştir.

²⁵⁵Pamuk, 2014: 144.

²⁵⁶Pamuk, 2005: 70-76.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DÜNYADA MEYDANA GELEN DİĞER SİYASAL GELİŞMELER

4.1. İran Ahvali

4.1.1. 19.Yüzyılda İran'ın Genel Durumu

Tarihin en eski medeniyetlerinden biri olan İran, geçmişten beri gerek Persler, Sasaniler ve Safeviler gibi büyük imparatorluklara ev sahipliği yapmış ve zengin bir kültür yelpazesi oluşturmuştur. Bu köklü geçmişin izlerini taşıyan İran, 18.yüzyıl sonu ve 19.yüzyılın başlarında Kaçarlar Hanedanlığı'nın başa geçmesiyle yeni bir döneme girmiştir. Kaçarlar Hanedanlığı ile birlikte İran, 19.yüzyılda yeni bir siyasi kimliğe bürünmüştür. Kaçarlar'ın kurucusu olan Ağa Muhammed Han, Tahran'ı başkent yaparak ilk kez güçlü bir idari mekanizma meydana getirmiştir. Muhammed Han'ın 1797 yılında suikast sonucu öldürülmesinden sonra Feth Ali Şah döneminde İran, dış politikada rol almakla beraber, aynı zamanda dış güçlerin de çekişme alanı haline gelmeye başlamıştı²⁵⁷.

Rusya bu dönemde, Napolyon savaşları esnasında Kafkaslarda etkin bir siyaset izlemeye başlamış ve Gürcistan'ı bu sıralarda İran'dan kopartmayı başarmıştır²⁵⁸. İlk başlarda Feth Ali Şah, Fransa ile 1807 yılında Rusya'ya karşı bir antlaşma imzalamışsa da Napolyon ile Rus çarının Tilsit'te buluşarak barış anlaşması yapması sonucu, İran'ın Gürcistan'ı alma gayesi boşa çıktı. Rus-Fransız anlaşmasının amacı ise İngiltere'nin doğu sömürgelerindeki etkisini azaltma amacı gütmektedir. Bunu gören İngiltere İran'a yakınlaşarak, Rusya ile harbe girmesi durumunda yardım edeceği vaadinde bulundu. İran bunun üzerine Rusya'nın koruduğu Ermeni ve Gürcü prensliklerine karşı cihat ilan ederek kısa süreli de olsa başarılar elde etmiştir.

Bahsedildiği üzere Tilsit Barışı ile oluşan Rus-Fransız dostluğu, 1812 yılına doğru bozulmaya başlamış ve Napolyon, Rusya seferine hazırlanmaya başladığı sıralarda da Ruslar İran ile ilişkileri dondurma kararı aldılar. Nitekim Rusya, Napolyon tehlikesini atlattıktan sonra yeniden İran üzerine yürüdü. 1813 yılında Rusya'ya yenilen İran, şartları ağır Gülistan anlaşmasını imzalamak durumunda kaldı. 1826 yılında İran, yeterince güçlü olmadığı halde yeniden mücadeleye girişti. Ancak yenilerek, 1828 yılında Ruslarla Gülistan Antlaşması'ndan daha ağır şartlar taşıyan Türkmençay Antlaşması'nı imzaladı. Böylelikle İran, kendi idaresi altında bulunan Kafkasya'yı Ruslara bırakarak ağır bir savaş tazminatı ödemek durumunda kalmıştı²⁵⁹. 1834 yılında vefat eden Feth Ali Şah'ın yerine torunu Muhammed Şah geçmişti.

²⁵⁷Üstün, 2000: 401.

²⁵⁸Üstün, 2000: 401.

²⁵⁹Saray, 1999: 77-78.

Şah, bu dönemde Afganlılara kaptırılmış olan Herat şehrini almaya çalışsa da İngiltere'nin tepkisiyle karşılaştı ve başarısız oldu. Çünkü İngiltere burayı, Hindistan'ı kontrol etme açısından tampon bölge olarak görmektedir²⁶⁰. Bu dönemde hem Rusya hem de İngiltere, İran üzerinde kendi emellerini gerçekleştirebilmek için rekabete girmeye başladılar. İran'ın bu rekabet karşısında zayıfta olsa güçlü olmaya çalıştığı dönem ise Nasireddin Şah'ın uzun saltanatı devrinde (1848-1897) olmuştur. İngiltere ve Rusya bu dönemde İran üzerinde nüfuz politikaları izlerken, Osmanlı ile İran münasebetleri de son derece hassas durumdaydı. Özellikle Feth Ali Şah döneminde Rusya'ya karşı Osmanlı ve İran devletleri birbirleriyle ittifak kurmamışlardır. Aynı şekilde iki ülke arasında yaşanan hudut sorunları ve sürtüşmeler kalıcı bir barışı sağlayamamış ve imzalanan anlaşmalar da geçici bir dostluk havasından öteye geçememiştir²⁶¹.

Kırım Savaşı'na gidildiği vakitlerde, Osmanlı ve İran arasında hudut sorunları ve aşiretlerin keyfi hareketleri, hala çözümlenmemiş ve bununla beraber İngiltere ve Rusya'nın müdahalesine neden olmuştur. Özellikle İngiltere'nin Herat meselesinden ötürü dolaylı olarak İran'a karşı Osmanlı Devleti'ni desteklemesi ve İran'ın da bunun karşılığında Osmanlı ve İngilizlere karşı Rusya'ya meyletmesi, Hudut sorununu bu dönemde daha da çıkılmaz bir hale sokmuştur²⁶².

İran Şahı Nasireddin'in sonraki yıllarda Kerbela, Necef illeri ve ardından İstanbul'a yaptığı ziyaret, iki ülke ilişkileri açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Şah, Osmanlı hükümetinden izin alarak Şiiler için kutsal olarak kabul edilen Necef ve Kerbela illerini 1870 yılında ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında cenaze anlaşmazlıkları ve hudut meseleleriyle ilgili 1871 yılında bir anlaşma imzalanmıştır. Şah, bu ziyaretinden iki yıl sonra İstanbul'a uğrayarak Osmanlı padişahı ve devlet erkânıyla görüşmelerde bulunmuştur. Bu ziyaret, Osmanlı ve İran devletlerinin ikili ilişkilerinin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Bu durum 93 Harbi yıllarında Rusya'nın propagandası neticesinde yerini tekrar gergin bir havaya bırakmıştır.

Nasireddin Şah, zamanında sonraki yıllarda Türk-İran ilişkilerinde etkin rol oynayan unsurlar ise Şeyh Ubeydullah hadisesi ve Sultan II. Abdülhamit'in İslam Birliği siyasetidir. Özellikle Nakşibendî Tarikatı şeyhleri, Bu dönemde Osmanlı-İran ilişkilerinin bozulmasında önemli rol oynadılar. Ardından siyasi anlamda Osmanlı Devleti'nin İslamcılık politikası da İran tarafından hoş karşılanmamıştır²⁶³. Çünkü İran devleti Şii mezhebine bağlıydı ve bu bağlamda

²⁶⁰Üstün, 2000: 401. Not: Muhammed Şah dönemindeki diğer önemli olayda Babilik ve Bahailik adı altında meydana gelen dini ve siyasi hareketlenmelerdir. Ayrıntılı bilgi için bk. Üstün, 2000: 402.

²⁶¹Saray, 1999: 78-83.

²⁶²Saray, 1999: 82-84.

²⁶³Saray, 1999: 86-102. Not: Şeyh Ubeydullah Hadisesi ve İran'ın İslamcılık politikasına bakışı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Saray, 1999: 90-102.

Osmanlı hükümetinin üstleneceği dini anlamda kurulan bir birlik, onlar için karşıt bir tutum olmuştur.

Nasireddin Şah devrinde İran'ın siyasi ve ekonomik durumuna bakılacak olunursa İran, siyasi anlamda Rusya ve İngiltere'nin sıkıştırma politikasına maruz kalmaya başlamış ve bu durum 19.yüzyılın sonuna kadar devam etmiş, 20.yüzyılın başlarında da iki nüfuz bölgesine ayrılmaya kadar gitmiştir. Ekonomik anlamda da İran, Nasireddin Şah zamanından itibaren çöküş dönemine girmeye başladı. Şah, ülkeyi ekonomik refah düzeyine ulaştırmak adına Avrupalı devletlere imtiyazlar vermiş ve bunu, devlet politikası haline getirmeye başlamıştır.²⁶⁴ Bu imtiyazlar halkın büyük tepkisine neden olmuştur. Aynı şekilde devlet idaresindeki keyfi harcamalar ve Şah'ın yurt dışı ziyaretlerindeki masraflarda ekonomiyi kötü bir hale getirmiştir. Bütün bu siyasi ve ekonomik durumlar ve özellikle 1876 yılında Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkan meşrutiyet sisteminden doğan hürriyetçi fikirler, 1906 yılında İran'da ortaya çıkacak devrimin de nedenlerini oluşturmaktadır²⁶⁵. 1896 yılında Nasireddin Şah'ın ölümünden sonra yerine oğlu Muzaffereddin Şah geçmiştir. Daha önceden bahsedildiği üzere Nasireddin Şah tüm olumsuzluklara rağmen ülkeyi dengede tutmayı başarmış bir hükümdardır. Ancak oğlu Muzaffereddin Şah, iyi bir insan olmasına karşın zayıf bir iradeye sahipti. Onun döneminde vilayetlerde çözümler başlamış²⁶⁶ ve ülke, borçlar yüzünden iflasın eşiğine gelmiş durumdaydı²⁶⁷. Devlet harcamalarını karşılayamayan Şah, aldığı borçların üstüne yeni krediler almak için İngiltere ve Rusya'ya başvurmuştu. İran'ın bu isteği, *Naus* yönetimindeki Belçikalı idarecilerin elinde bir gümrük sistemi oluşturulması karşılığında kabul edildi ve eski borçların ödenmesi anlaşmasına gidildi²⁶⁸. 1903-1904 yıllarında da devam eden ekonomik bunalım, enflasyonun yanında idaredeki kötü sistem ve yönetim tarzı, adaletsizlikleri de beraberinde getirince, 1905 yılında hürriyetçi fikirlerinde etkisiyle halk tarafından mevcut rejime karşı çıkarılan ve ileride büyük etkileri olacak olan ilk isyan, böylece patlak vermiş oldu²⁶⁹.

4.1.2. İran'da 1906 Meşrutiyet Devrimi ve Sonrasındaki Gelişmeler

İran'da meydana gelen devrimin ekonomik çöküntü ve kötü yönetim gibi iç nedenleri yanında 1905-1906 yıllarında meydana gelen dış gelişmelerde bu olayda etkili olmuştur. Bunlar kısaca açıklanacak olunursa, ilki, Rusların 1905 yılında Japonya'ya yenilmesi ve bu bağlamda

²⁶⁴Üstün, 2000: 402.

²⁶⁵Kılıç, 2002: 146. Not: Özellikle Nasireddin Şah'ın bütün işletmelerini 1890 senesinde İngilizlere vermesi işi çığırından çıkarmıştır.

²⁶⁶Dilek, 2007: 53-54.

²⁶⁷Kılıç, 2002: 147.

²⁶⁸Abrahamian, 2017: 56.

²⁶⁹Kılıç, 2002: 148.

İran halkının Rusya gibi bir devletin küçük bir Uzakdoğu ülkesi olan Japonya'ya yenilmesini yadırgamaları mevcut İran rejiminin Rusya'ya boyun eğmemesi gerektiğini söylemesi isyanın nedenlerinden olmuştur. Ayrıca aynı yıl Rusya'da devrimin gerçekleşmesi, özgürlükçü fikirlerin İran halkını etkilemesine neden olmuştur²⁷⁰.

Böylece iç ve dış siyasal gelişmelerin etkisiyle Tahran'da halk tarafından geniş çaplı isyan hareketi başlatılmıştır. Muzaffereddin Şah, bu dönemde son derece hasta olmakla beraber yönetimi veziri Aynüddeve'ye bırakmıştır. Bu kişi son derece hürriyet düşmanı olmakla beraber halka sert tutumları olan bir idareciydi. O zamanda Tahran'da sefir bulunan Şemseddin Bey devrimin gelişimini ve sıcak olayları görmüş ve II. Abdülhamit'e arıza şeklinde sunmuştur. Devrimin gelişimi esnasında İran'ın hatiplerinden Seyyid Cemaleddin İsfahani ve aydınlardan Ağa Seyyid Müctehit gibi kişilerin hapse atılması ve sürgün edilmesi, Tahran'da Hürriyetperverlerin ayaklanmasına ve ordu ile halk arasında çatışmalar yaşanmasına neden oldu. Tahran sokakları anarşi havasına bürünmekle birlikte, 15 kadar milliyetperver öldürüldü. Halk isyan hareketine devam ederek vezir Aynüddeve'nin azlini istediler. Bu isyana sonradan ulema da katıldı ve Şah'a bir mektup göndererek isteklerini sıraladılar. Aynı zamanda çarşı pazar esnafı da kepenk kapatarak, Ulema ile birlikte Kum şehrine doğru yola çıktılar. Aynüddeve, kepenk kapatan esnafın hapse atılacağı hususunda emir verdi. Bunu duyan esnaf güruhu İngiliz sefaretine iltica ettiler ve anayasanın uygulamaya konulmasını istediler. Zaten fazla gücü olmayan Muzaffereddin Şah halkın isteğini kabul etmek zorunda kaldı. Aynüddeve'yi azletti ve yerine Mirza Nasıruallah Han-ı Müşiriddevle'yi vezir yaptı. Sonrasında da kanun-ı esasinin ilanına izin vererek 5 Ağustos 1906 yılında Meşrutiyet'i ilan ederek meclisin açılması emretti²⁷¹.

Meşrutiyet, İngiliz elçiliği binasının önünde okunarak ilan edilmiştir. Ardından halk elçiliği terk etmiş ve ulema Kum şehrinden geriye dönmüştür²⁷². Meşrutiyetin ilan edilmesinden sonra Tahran'da apar topar seçim ve meclis çalışmaları başlamıştır²⁷³. Meclisin delegeleri genellikle tüccarlar, ruhaniler (din adamları) ve Tahran esnaflarının başkanlarından oluşuyordu. Meclisin açılmasından kısa bir süre sonra Şah vefat etti ve yerine Muhammed Ali Şah tahta çıktı.²⁷⁴ İran'daki karmaşıklık, Meşrutiyet'in ilan edilmesine rağmen bu dönemde de dinmek bilmemiş ve Muhammed Ali Şah zamanında da devam etmiştir. Şah aynı babası gibi,

²⁷⁰Tabriz, 2004: 93.

²⁷¹Kılıç, 2002: 148-149. Not: Devrim hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Abrahamian, 2017: 56-61. ve Cezani, 2014: 89-106.

²⁷²Tabriz, 2004: 98-99.

²⁷³Abrahamian, 2017: 61. Not: Meclisin kurulması ve seçim çalışmaları hakkında bk. aynı eser.

²⁷⁴Tabriz, 2004: 99-100.

meşrutî sisteme her zaman olumsuz bakmış²⁷⁵ve 1907 yılının ocak ayında tahta çıktığında mecburen parlamenter idareye boyun eğmek durumunda kalmıştır²⁷⁶. Aynı yıl dış siyasette önemli bir anlaşma imzalanmakla beraber İngiltere ve Rusya'nın kendi aralarında İran'ı nüfuz bölgelerine ayırması meselesi, İran için siyasi anlamda kritik bir dönem olmuştur. İki ülke burada imtiyaz elde etme çabasına girişmişlerdi. 31 Ağustos 1907 tarihinde açıklanan anlaşmaya nazaran İran şu şekilde taksim edilmişti:

- 1- *İran'ın Güneydoğu kısmı İngiltere'ye tahsis edilecektir.*
- 2- *Kuzey kısmı ve Azerbaycan, Ruslara verilecek, Orta kısım ise tarafsız bölge olarak bırakılacaktır*²⁷⁷.

1907 İngiliz-Rus anlaşmasıyla birlikte İngilizler, İran'ın güney bölgelerinde; Ruslar kuzey topraklarında süratle nüfuzlarını geliştirmeye başladılar²⁷⁸. Zaten Ruslar İran'daki milli hareketten endişe duymaktaydı. Bu da bir bakıma Şah'ın işine gelmekteydi. Şah her daim meclisi kapatmak gayretinde olmuştur²⁷⁹. Önceleri anayasayı destekleyen ulema, mecliste bazı laik reformlar ortaya atılınca geri adım atmıştır. Bu durum büyük tepkilere neden oldu. Böylece İran ülkesi içindeki asayişsizlik, devamlı bir hal almaya başladı. Şah hem kendi isteği ve Rusya'nın da desteği neticesinde, bu sorunu çözmek için Haziran 1908'de sıkıyönetim ilan ederek meclisi kapattı. Meclis yanlıları bu sıralarda Tebriz'i işgal eden Ruslara direnmeye devam ettiler. Sonraki yılda yaşanan mücadeleler, Temmuz 1909'da ki ihtilalle Şah'ın tahttan indirilmesiyle sonuçlandı²⁸⁰. Şah, kaçarak Rusya'ya sığınmış ve yerine oğlu Ahmed, 1909'da tahta çıkmıştır. Muhammed Ali Şah, iki yıl sonra Rus desteğiyle tahtı yeniden ele geçirme teşebbüsünde bulunacaktır²⁸¹.

Sonuç olarak söylenebilir ki 1906 Meşrutiyeti'nden sonra İran, iç siyasette Şahlık rejimi ve meclis taraftarları arasındaki mücadelelerle çalkalanmakla birlikte bir kaosa sürüklenmiştir. Aynı şekilde İngiltere ve Rusya'nın İran'ı paylaşma tasarısı da, İran'ın durumunun ne kadar kötü olduğunu gözler önüne sermektedir. Bundan sonraki süreçte özellikle 1910 yılı ve sonrasında da İran coğrafyasında, iç karışıklıklar ve yabancı devletlerin nüfuz çatışmaları devam etmiştir.

²⁷⁵Kılıç, 2002: 150-154.

²⁷⁶Abrahamian, 2017: 66.

²⁷⁷Kılıç, 2002: 151-153.

²⁷⁸Kurat, 2014: 428. Not: İngiliz-Rus anlaşmasının uluslararası anlamda nedeni Almanya'nın giderek ekonomik ve siyasi anlamda güçlenmesiydi.

²⁷⁹Kılıç, 2002: 154.

²⁸⁰Üstün, 2000: 402. Not: Haziran 1908'de ki sıkıyönetimden, Temmuz 1909 ihtilaline kadarki iç savaş hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Abrahamian, 2017: 66-71.

²⁸¹Kurat, 2014: 429.

4.1.3. 1910 Yılında İran'da Yaşanan Gelişmeler

1906 devriminin ardından İran'da bitmek bilmeyen iç karışıklıklar ve yabancı müdahalesi, 1910 yılında da devam etmekle beraber, gerek İngiltere'nin gerekse Rusya'nın İran topraklarında cirit atması ve yerli aşiret ve kabilelerin birbirleriyle mücadeleleri bu döneme damgasını vurmuştur. Özellikle bu dönemde demokrat basını İran meselesi üzerinde şiddetle durmuş ve hassasiyetlerini dile getirmişlerdir. Fırka, altı bin yıllık İran medeniyetinin İngiltere ve Rusya tarafından bölüşülmesini son derece tepkiyle karşılamış ve bu konuda tüm Osmanlı vatandaşlarını duyarlı olmaya çağırmıştır²⁸². Rusya ve İngiltere'nin İran'daki faaliyetleri bu dönemde Türkiye gazetesine ayrıntılı bir şekilde yansımıştır. 12 Temmuz tarihli nüshada, Rusya'nın Rüşt, Kazvin, Azerbaycan ve Tebriz gibi İran'ın kuzey şehirlerinde asker bulundurduğu ve gücünü sürdürdüğü haber verilmektedir²⁸³.

İngiltere özellikle, İran'ın güney topraklarında nüfuz kurmaya çalıştığı esnada yayınladığı nota son derece dikkat çekmektedir. Bu konuda İngiliz sefiri, Hariciye Nazırı Rıfat Paşa'yı ziyaret ederek bu notanın, İngiltere'nin işgaline hizmet etmediğini, gazetelerin yanlış bilgilendirme yaptığını ve işgale dair söylentilerin doğruluk ifade etmediğini beyan etmiştir. Bu notanın karışıklık çıkan bölgelerde İngiliz ticaretini sekteye uğrattığı için verildiğini savunmuştur. Bu konuda zabıta memuru tayin edileceğini bildirmiştir. Aynı şekilde bu toprakların asayiş için Basra Körfezi limanlarının gümrük vergilerine el konulacağı bilgisi de yer almıştır. Buna göre İngiltere, İran'ın güney topraklarında gücünü artırabilmek adına her türlü politikayı uygulamaya koyabilecek güce sahiptir²⁸⁴.

Osmanlı ve İran arasındaki sınır güvenliği görüşmesi de gazeteye yansımakla beraber, Osmanlı Konsoloshanesi'nde 15 asker bulundurulması teklif edilmiştir²⁸⁵.

Gazetede yer alan haberlerde yine İngiltere ve İran arasındaki münasebetler çerçevesinde vuku bulacak meselelerden biri de istikraz anlaşmasıydı. İngiltere'nin amacına nazaran bu istikraz, İran'ın güney topraklarında nüfuz kurduğu yerde hem asayiş temin edecek hem de ticareti sekteye uğratmamış olacaktı. Çünkü İran'ın bu dönemde hazinesi çok kötü durumda olmakla beraber kendi içindeki karışıklığı dahi bastıracak gücü olmadığından dolayı İngiltere'nin istikraz teklifi ile karşı karşıya kalmıştır. İstikraz akdi hakkında iki ülke açısından görüşmeler bu sıralarda devam etmiştir²⁸⁶. Gazetenin ilerleyen nüshalarında da İngiltere'nin İran'a verdiği nota ve istikraz meselesi üzerinde durulmuştur. İngiltere genel anlamda İran'daki

²⁸²Özdilli, 2012: 184.

²⁸³"İran", *Türkiye Gazetesi*, 12.07.1910.

²⁸⁴"İran Ahvali", *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.

²⁸⁵"Türkiye ve İran", *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.

²⁸⁶"İngiltere ve İran", *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910. Not: Bu sıralarda Vâsi'i Saltanat Nasrûlmelik'in Avrupa seyahatine çıkacağı bilgisi verilmiştir. bk. "İran Ahvali", *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910.

hâkimiyetini korumak adına borç para verme gayesindeydi. Yazar bununla ilgili olarak istikraz çözüldüğü halde başka hangi sorun olacağını sormuş ve bunu eleştirmiştir. Sonrasında Rusya'nın Tahran istikameti üzerine güneye doğru bir şimendifer hattı inşa etme amacına değinilmiş ve bunun nedeni olarak da İran ile Rusya arasında 1889 yılında akd edilen anlaşmanın son bulması gerekçe olduğu için Rusya'nın bu anlamda girişimde bulunacağı yorumu yapılmıştır. Çünkü Rusya bu bölgelerde başka bir devletin nüfuzunu ve imtiyazını kabul etmeyecektir. Aynı şekilde Almanya'da şimendifer imtiyazı için İran'da aktif rol oynama niyetindeydi. Bu açıdan İstanbul'da İran ve Almanya lehine duyurular yapıldığı ve bu bağlamda yazar, bunun inandırıcı bir politika olmadığını beyan etmiştir. İran'daki asayiş hususunda gazetede verilen görüşte düzenin sağlanmasının Rus askerinin çekilmesi ile olacağını belirten yazar, İran'ın böyle bir şeyi yapacak gücü olmadığını da sıklıkla belirtmiştir²⁸⁷.

Osmanlı Devleti ile İran arasındaki hudut meselesi ise dostane bir şekilde çözümlenmeye çalışıldığı ve gelecek yıl mart ayında toplanacak komisyon ile iki ülke arasındaki ilişkilerin ilerleyeceği belirtilir²⁸⁸.

30 Ekim 1910 tarihli sayıda, Tahrandaki bulunan İngiliz siyasiyesinin beyanatı ilgi çekici olmakla beraber, İran'ın dâhili durumunun çok kötü olduğu, İranlıların ülkelerini yönetebilmek için istikrazı kabul etmeleri ve yabancılara karşı düşmanca tavırları bırakmaları gerektiğini belirtmiştir. Aslında burada düşünülen İran'ın hâkimiyeti değil, İngilizlerin hâkimiyeti idi. İngilizler burada İran'ın içinde bulunduğu durumu kullanarak kendi menfaatlerini öne almaktaydı²⁸⁹.

Gazetede öne çıkan diğer bir hususta Osmanlı-İran münasebeti idi. Yazar, bu dönemdeki Tahran sefirini eleştirerek Osmanlıların İran'da bir imtiyaz isteğinde bulunduğunu beyan etmiş ve bunun doğru bir söz olmadığını, Osmanlı'nın İran'da sadece mal ve canını koruma hukukunu muhafaza etme gayesi güttüğünü söylemiş ve Osmanlı sefirinin de bu hukuku müdafaa etmekle mükellef olduğunu ve bu konuda da başarısız olduğunu belirtmiştir. Aslında burada sefirin bir imtiyaz düşüncesi olduğu görülebilir. Yazarda buna karşılık olarak İran'a art niyetle yaklaşılmasını beyan etmiştir²⁹⁰.

Şirvanizade Mahmut Tahir, 1 Kasım 1910 tarihli sayıda İran'ın ve Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumu çok iyi açıklayarak, Şark meselesinin tehlikeli bir hal aldığını Osmanlı ve İran ülkelerinin kaderlerinin Avrupalı devletler nezdinde aynı olduğunu belirtmiş, İran'ın Meşrutiyet'i ilan etmesine rağmen meclislerinin topa tutulmuş ve Avrupalıların kendi

²⁸⁷“Havadis-i Hariciye: İran Ahvali”, *Türkiye Gazetesi*, 29.10.1910.

²⁸⁸“Türkiye ve İran”, *Türkiye Gazetesi*, 29.10.1910.

²⁸⁹“İngiliz Siyasiyesinin Beyanatı”, *Türkiye Gazetesi*, 30.10.1910.

²⁹⁰“İran'da Mukim Osmanlılar”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.

gelecekleri için bu olaylar karşısında kayıtsız görünmelerini eleştirmiştir. Zaten bu olaylar gazetede sıkça işlenmiş meseleler olmakla beraber, İran'ın siyasi durumu, demokratların çok önem verdiği bir dış mesele haline gelmiş ve gazetede de sıkça işlenmiştir. Yine İran'ın memurlarına maaş veremez durumda olduğunu bu durumdan da istibdatçıların ve büyük devletlerin pek güzel faydalandığını söylemiş ve İran'ın can çekişen bir memleket haline geldiğine yer vermiştir. Ardından doğuda İngiltere ve Rusya yanında Almanya'nın ortaya atıldığı ve İran'a, aynısını Osmanlı Devleti'ne yaptığı gibi istikraz vereceği haberini vermiş ve bu bağlamda Alman menfaatlerinin devreye girdiğini, İngiltere ve Rusya'nın İstikraz hakkında çekinceleriyle birlikte Almanya'nın meydanı boş bulduğu fikrine yer vermiştir. Bu Alman yardımına daha öncede Osmanlı istikrazı bölümünde değinildiği üzere, İran açısından da güvenilmemesi gerektiği hususu belirtilmiştir. Çünkü neticede Almanya'da doymak bilmeyen bir taraf konumundadır. Bu iktisadi meselelerde hem Osmanlı, hem de İran'ın kendilerini eleştirmesi gerektiğinden söz edilmiştir. Aynı şekilde ilerlemenin ancak hürriyet ve namusun muhafaza edilmesi ile olacağını savunmuştur²⁹¹.

İran meselesinde demokratlara göre önemli bir aktör olan Rusya, son derece müdahil bir devlet olmakla beraber, daha önceki kısımlarda değinildiği üzere, hem Meşrutiyet devrimine karşıtlığıyla hem de sonrasında 1908 darbesi ve Şah taraftarlarıyla işbirliği yapması açısından İran üzerinde en büyük nüfuza sahip olduğu savunulmuştur. Aslında bunda pek de haksız sayılmadıkları kabul edilebilir. Çünkü Şahlık rejimi, 19.Yüzyıldan beri süregelen politikalar neticesinde Osmanlı Devleti ve İngiltere'ye karşı Rusya'nın tarafını tutmuş ve bir bakıma olası bir iç veya dış müdahalede Rusya'ya yanaşacaktır.

Bu politik geçmiş ve siyasi taraflılık Rusya'nın bu dönemde işine gelmiş ve İran inkılâbına rahatça müdahale edip yönetimdekileri kontrol altına almıştır. Bu dönemde de Ruslara ve onların desteklediği Şah taraftarlarına karşı mücadele veren hürriyetperverler demokratlar tarafından övülmüştür. Zaten gazetede de belirtildiği üzere hürriyetin her daim savunulması ve muhafaza edilmesi ilerlemenin yegâne kaynağı olarak kabul edilmektedir²⁹². Demokratlar, aynı şekilde Osmanlı hükümetinin bu dönemde başında bulunan Hakkı Paşa'yı da İran'daki bu gelişmeler karşısında sessizlikle suçlamışlardır. Çünkü Osmanlı ve İran'ın Meşrutiyet sistemine geçişlerinde benzerliklerine dikkat çekmişler ve bu bağlamda kayıtsız kalmamayı tercih etmişlerdir²⁹³.

²⁹¹“Siyasiyat”, *Türkiye Gazetesi*, 01.11.1910.

²⁹²Özdiilli, 2012: 185-186.

²⁹³Kaya, 2009: 145.

Gazetenin ilerleyen nüshalarında da İran gibi parlak bir medeniyetin bugün düştüğü duruma ve bahtsızlığına dem vurularak eleştiriler dile getirilmiştir. İngiltere'nin asayişin iadesi için koyduğu notaya karşı tepki verilmekle beraber, İran'ın zaten asayışı çözecek gücü olmadığını ülkenin zaten ihtilalden geçtiğini ve İngiltere bunu kullanarak, İran'ın ekonomik buhranını da bilerek İstikrazı meydana çıkardığı sert dille yazılan haberler arasındadır. Aslında genel anlamda Şark meselesi bu yıllarda İran ülkesinin mali ve siyasi çöküş ortamı çerçevesinde büyük devletlerin nüfuz mücadeleleri ile şekillenmiştir. Yukarıda bahsedilen birçok husus gazetenin ilerleyen nüshalarında da sıkça bahsedilmiştir. İngiltere, ülkenin güney bölgelerindeki nüfuz alanını Hindistan sömürgecini koruma altına almak ve oranın ticaretini yürütmek amacıyla düzenlemiş ve bu bağlamda da Rusya ile hem toprak taksimine oturmuş hem de bir bakıma ona bir rakip durumuna geçmiştir. Bu ikili siyasi meseleler de gazetede sıkça dile getirilmiştir. İranlılara bu karışıklıklardan kurtulmaları için çareler düşünmeleri öğütlenmiştir²⁹⁴.

İran üzerinde büyük devletler arasındaki nüfuz mücadelesinde Almanya'nın önemi büyük olmakla beraber, Rusya ile Almanya arasında vuku bulan *Potsdam Mülakatı* karşılıklı ilişkilerde büyük rol oynar. Bu mülakata göre Almanya, Bağdat şimendiferi üzerindeki haklarının Rusya tarafından tanınması karşılığında, Rusya'nın güney bölgesini işgal niyetine karşı çıkmayacaktır. Aslında gazetede daha önce bahsi geçen Almanya'ya karşı güven hususunun bir nedenide budur. Almanya, bir yandan Osmanlı ve İran'a yaklaşırken diğer yandan Osmanlı ülkesinin ve İran'da ki hürriyetçilerin düşmanı Rusya ile anlaşmaya oturması iki yüzlülük siyasetidir²⁹⁵. Bu mülakatın, menfi anlamda bir Alman –Rus yakınlaşması olduğu söylenebilir.

Gazetede yer alan diğer önemli bir olay ise İran'ın Şiraz kentinde Kaşkar aşireti tarafından meydana getirilen ihtilal olayı idi. Bu durum küçük çaplı bir gerginlik düzeyindedir. Bununla birlikte Osmanlı-İran sınırında meydana gelen hudut çatışmaları verilen haberler arasındadır²⁹⁶.

İran'ın kuzey bölgelerinden gelen haberlere nazaran, asiler ele geçirdikleri yerlerde Rus bayrakları dalgalandırmışlar ve taciz amaçlı birtakım girişimler sergilemişlerdir. Bu genel görüntüye bakılacak olunursa Rusya, kuzey bölgeleri iyice eline almış bulunmakta idi. İngiltere'nin de bu hareketlere karşı tedbir almaması üzerinde durulan haberler arasındadır²⁹⁷.

²⁹⁴“Haftalık İcmal-i Siyasi-i Dâhili”, *Türkiye Gazetesi*, 01.11.1910.

²⁹⁵Özdilli, 2013: 446.

²⁹⁶“Şiraz'da İhtilal”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.

²⁹⁷“Rus Entrikası”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.

Bu tarihlerde İran’da yeni bir kabine teşkil etmekle birlikte, ikinci meclis döneminde iç siyasette bir düzelme umudu aranmıştır. Ancak gerek ülkenin gidişatı gerekse, yoksulluk ve dış ülkelere bağımlılık meclisi ve onun atadığı bakanları gölgede bıraktı²⁹⁸. Çünkü ülke, iflasın eşiğinde olmakla beraber Ülkenin kuzeyindeki Rus askerinin nüfuzu, İsfahan ve Şiraz kentlerindeki asayişsizlik gibi meseleler parlamenter sistemin çalışmasına engel olmaktaydı. Aynı şekilde bu sıralarda İngilizlerin de vapurla 100 askerini Lince şehrine çıkarması, İran halkında heyecana neden olmuş ve acaba İngiltere bir çatışma niyetinde mi yoksa bir istila amacı mı güdüyor? Sorusuna neden olmuştur. Çünkü bu yer Basra Körfezi’nde bulunmakla beraber önemli limanlara sahipti ve büyük bir ticaret merkezi konumundaydı. Tüm bu çetrefilli ortamda vâsi’i saltanat Nasrûlmelik asayişin teminine çalışacağını beyan etmiş ve Rus askerinin ihraç çarelerinin düşünülmesini istemiş, aynı şekilde halkı zor duruma düşüren yağmakar asilerin bertaraf edilmesi için çalışacağını belirtmiştir. Gazetede demokrat yazarı, Nasrûlmelik’in böylesine anarşiye saplanmış bir ülkede hiç bir şey yapamayacağını belirtmiştir²⁹⁹.

Tahttan indirilen Şah Muhammed’in maaşının tasfiyesi, 3 Kasım 1910 tarihli nüshada konu olan haberler arasında olmakla beraber, İran hükümetinin bu kararından sonra İngiltere ve Fransa İran Hariciye Nazırının tasfiye sürecine kadar iki hademenin takibine verilmesi nazır tarafından tepkiyle karşılanmıştır³⁰⁰.

Sonraki sayfalarda ise İngilizlerin karaya asker çıkarmasından dolayı İran’ın verdiği tepkiden bahsedilmiş, İngilizlerin ticaretinin ve hukukunun sekteye uğraması halinde İran’ın mesul olacağı notada bildirilmiştir³⁰¹. Diğer bir haber ise İran’da önemli grup olan ve parlamenter yönetimi destekleyen *Bahtiyarilerin* bir tabur askerle eşkıya reisini firara zorlamaları idi³⁰². Her ne kadar İngiltere ve Rusya bu dönemde ülkede hâkim güç olsalar da şah taraftarları ve eşkıyalar karşısında, hürriyetperver ve parlamento yanlıları da farklı kaynaklardan sürekli destek görmüşlerdir. Aynı şekilde şahlık rejimini savunan *Şahsevenler* gibi karşıt aşiret grupları da mevcuttur³⁰³.

²⁹⁸Abrahamian, 2017: 73.

²⁹⁹“Havadis-i Hariciye: İran Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.

Petersburg’dan alınan habere göre Rusya ülkenin kuzeyinden bir müddet daha Kazak askerini çekmeyeceğini bildirmiştir. bk. “İran ve Rusya”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.

³⁰⁰“Mahlu Muhammed Ali Şah”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.

³⁰¹“İran’ın Şikâyeti”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.

³⁰²“İran’da Müsademe”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.

³⁰³1908 darbesi ve sonraki yıllarda Meclis yanlıları 3 büyük kaynaktan beslendiler. Bunlar: Fedailer ve Mücahitler adı verilen gönüllüler, İran’ın önemli iş adamları arasında gösterilen Muhammed Veli Sipahdar ve Bahtiyariler’dir. Bk. Abrahamian, 2017: 69-71.

İlerleyen sayfalarda İran sınırında bulunan Osmanlı askerinin geri çekilmeyeceği haberi verilmiş ve önceden belirtildiği üzere, devam eden çatışmaların çözümü için çalışılacağı haberleri verilmiştir³⁰⁴. Bununla ilgili olarak da Osmanlı ve Almanya arasında bir itilaf söz konusu olmakla beraber, habere göre, Osmanlı Devleti'nin Berlin sefirinin yaptığı görüşmeler neticesinde, Rusya'nın İran'ın kuzeyinden askerini çekmesi ve Osmanlı konsoloslarına teminat sözü verdiği takdirde Osmanlı askerinin geri çekileceği kararı alınmıştır³⁰⁵. İran'ın kuzeyindeki Rus askerinin varlığı, İngiltere'deki Müslümanlar arasında da tepkiyle karşılanmış ve Rusların bölgeden çıkarılması için tedbiri talep edecekleri belirtilmiştir³⁰⁶. Nitekim 5 Kasım 1910 tarihli sayıda, Petersburg'dan alınan telgrafnameye göre Rusya, İran'da bulunan Rus askerinin çekilmesine karar vermiştir³⁰⁷.

İran'ın dâhili siyasetine dönülecek olunursa, aynı nüshada, Tahran'dan yazılıp, Osmanîşer Loyd gazetesinden alıntı yapılarak verilen habere göre, İran'da kısa süreli de olsa bir asayiş olduğu ancak bunun neyi getireceğinin bilinmediği, söylenmekle birlikte, Avrupa seyahatine çıkan Nasrûlmelik'in daha dönmediğinden ve kabinenin meclisin işlerine sürekli karıştığı belirtilmiş, Dâhiliye ve Hariciye nezaretleri için uygun kişinin bulunmadığı ve meclis-i mebusan içinde gerekli olan 60 azanın oluşmadığı sıkıntısı dile getirilmiştir. Sonrasında meclis-i ayan sorunu ile birlikte İran'ın ekonomik durumuna girilerek hazinenin boş olması ve mebusan meclisinin vasıfsız bir karakterde vücut bulduğuna dikkat çekilmiştir. Ardından verilen beyana göre, tahttan indirilen Muhammed Ali Şah'ın kışkırtmalarıyla Türkmenler isyan etmiş ve ihtilal ve karmaşa ortamı yaratmaya çalışmışlardır. Aynı şekilde Şahsevenler de bulundukları bölgede harekete kalkışmışlardır. Yazar, gelen bu haberleri dehşet verici bulmuş ve durumun ciddiyetine dikkat çekmiştir. Merkezi hükümet ise bu ayaklanmaları bastırmak yerine yönetim merkezini korumayı tercih etmiştir. Çünkü İran'ın askeri gücü zayıf olduğu için isyanları bastırmakta yetersiz kalacaktır. Asker için hazine gerekli olduğundan ekonomik anlamda da maliye nezaretinin 2-3.000 bin markı bile elde edemediği beyan edilir. Bununla ilgili olarak seyahatte bulunan Nasrûlmelik'in İngiltere'de dostları olduğu ve onlar sayesinde birkaç milyon frank elde edileceği ve böylelikle asayişin tekrar sağlanacağı bilgisi verilmiştir. İran'ın geleceğinin bir avuç paraya bırakılması da son derece üzücü bir durumdur³⁰⁸.

³⁰⁴“Türkiye ve Rusya”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.

³⁰⁵“Türkiye ve Almanya”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910. Not: Bu sıralarda Çin'de halkın Meşrutiyet'in ilan edilmesi ve Kanun-u esasinin hazırlanması için İmparator'dan istekte bulundukları haberi verilmiştir. bk. “Çin'de Meşrutiyet”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.

³⁰⁶“İran'da İngiltere ve Rusya”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.

³⁰⁷“İran Ahvali”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.

³⁰⁸“İran Ahvali”, *Türkiye Gazetesi*, 06.11.1910.

Rusya'nın Kuzey İran'daki askerini çekmesi hususunu inandırıcı bulmamakla beraber, Rusların bu bölgeden çıkmayacağı ve burayı asla bırakmayacakları söylenmiştir³⁰⁹. Bu olayların yanında İran'dan gelen diğer bir haberde kolera salgını idi. İran'ın birçok eyaletine sirayet eden bu hastalığın önünün alınması için paraya ihtiyaç olduğu beyan edilmiş ve İran'ın gelecek yılının sefalet devri olacağı benzetmesinde bulunulmuştur³¹⁰.

Gazetenin 10 Kasım 1910 tarihli sayısında, Noiroma gazetesinden alıntı yapılarak verilen haberlere nazaran, İngiltere ve Rusya'nın İran coğrafyasında sadece asayiş sağladıkları ve başka bir çıkarları olmadığından söz edilmekle birlikte Rus-İngiliz anlaşmasının kimseye zarar vermeyeceği söylenmiştir. Aynı şekilde İranlıların Rusya ile işbirliği yapma mecburiyeti olduğu düşüncesine yer verilmekle birlikte, aksi takdirde Rusların kuvvet uygulama gücüne muktedir oldukları belirtilmiştir. Bu beyanat açıkça gösteriyorki Rus yanlısı bir matbuatın ürünüdür. Bu açıklamadan sonra da Osmanlı Devleti'nin Rusya ve civarına asker sevk etmesi hususunda Türkiye'nin kara bir siyaset yürüttüğü ve kendisinin hayrına hareketlerde bulunması gerektiği bilgisi verilmektedir. Sonuç olarak Rusya, Osmanlı Devleti'ni de İran meselesi açısından kendisine düşman ilan etmiştir. Zaten demokrat yazarlarda bahsedildiği üzere Ruslara bu konuda tepkili olmuşlardır³¹¹.

Sonraki sayfalarda Tebriz ve Azerbaycan eyaletlerindeki İran halkı, Osmanlı şebkenderlerine müracaatla Osmanlı tabiiyetine kayıt edilmesini talep etmişlerdir. Bu konuda da görüşmelerin devam edeceği bildirilmekteydi³¹². Aynı şekilde Şiraz havalisinde de asayişin sağlanması için örfi idare ilan edildiği verilen haberler arasındadır³¹³.

Gazetede verilen bilgiye nazaran, Rusya bu dönemde Türklerin İran topraklarında halka zalimce davrandıklarını söylemiştir. Yazara göre, bu iftiradan ibaret olmakla birlikte Rusya'nın kendi emellerini gerçekleştirebilmek adına yalan dolan haberler yaptıklarını beyan etmiştir. Aslında Rusya'nın bu hareketi, aynı şekilde Osmanlı-İran ilişkilerini de zedeleyici niteliktedir³¹⁴.

İran istikrazı hakkında yeni haberler basına yansımakla birlikte, İngiliz Bankası heyeti ile İran arasında bir görüşme gerçekleşmesi beklenmekle birlikte, banka %5 faizle 25.000.000 markın ikrazını teklif etmiş ve buna karşılık güney İran'daki limanların gümrük vergisini istemiştir. Hariciye Nazırının ise bu teklifi meclise sunmasının beklendiği bildirilmektedir³¹⁵.

³⁰⁹“İran Ahvali”, *Türkiye Gazetesi*, 06.11.1910.

³¹⁰“İran Ahvali”, *Türkiye Gazetesi*, 06.11.1910.

³¹¹“Rusya ve İran”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.

³¹²“Türkiye ve İranlılar”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.

³¹³“İran'da İdare-i Örfiye”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.

³¹⁴“Rusya'nın Hareketi”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.

³¹⁵“İran İstikrazı”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910. Not: Londra'daki telgraf ajansının beyanına göre geçen yıl Rusya ve İngiltere hükümetleri İran'a 400 bin sterlin avans teklif etmişse de İran bunu kabul etmemiştir. Bu mesele

Aynı nüshada Potsdam Mülakatı hususunda Almanya İmparatoru ve Rus Çarının Hariciye Nazırlarıyla karşılıklı görüşmeleri durumuna değinilmiş ve Rus basının görüşüne göre, Almanya İran'daki Rus-İngiliz menfaatini kendisi için açık kapı bırakılması şartıyla İran'daki İngiliz-Rus menfaatini tanıyacağını söylemiş, ancak yine de Almanya'nın diğer hükümetler gibi İran'ın taksim edilmesini de asla istemeyeceğini beyan etmiştir. Potsdam mülakatı netice itibarıyla her ne kadar Almanya ve Rusya açısından önemli olsa da İngiltere'de dâhil olmak üzere İran ve şark meselesi açısından önemli bir aşama olarak görülür³¹⁶. Gazetenin 14 Kasım 1910 tarihli sayısında *Bir Kürd* mahlasını kullanan birisinin Almanya'nın Osmanlı ve İran politikasının gerçekte neyi ifade ettiğini belirterek dikkat çekici bilgiler vermiştir. Buna göre yazan kişi önceki nüshalarda da tekrar edildiği üzere Osmanlı ve İran'ın kaderlerinin birbirlerine bağlı olduğunu ve İran'a zarar gelmesi durumunda Osmanlı Devleti'ne de hâlele geleceğini belirtmiş ve hem İran hem de Osmanlı halkına, İngiliz-Rus işbirliğine karşı Almanya'dan medet umulmaması konusunda uyarılarda bulunmuştur. Çünkü Osmanlı ve İran'ın toprakları komşudur ve herhangi bir musibet karşısında ancak birbirlerinden fayda göreceklerini belirtmiştir. Almanya'nın bir fabrika imparatorluğu olması hasebiyle çıkarlarını İran ve Osmanlı gibi Müslüman ülkelere bağlaması tamamen maddi politika gereğidir. Almanya'nın kendi işini yürütebilmesi için bu geri kalmış milletlere ihtiyacı vardır. Bu yüzden Almanya Müslümanları himaye edici bir kimlikte görünmektedir. Yazar bu görüşünü söyledikten sonra ekleyerek, Almanya'nın kendi menfaatini sağladıktan sonra İran'ın taksimi hususunda hiçbir ziyanı olmayacağını da söylemiştir. Bu konuda bahsedildiği üzere demokrat yazarları da aynı fikri savunurlar. Yazının son kısmında yazar, İran'ın Osmanlı için Girit'ten bir farkı olmadığını gerekirse İran için Osmanlı'nın müdahaleye hazır bulunması gerektiğini beyan etmiştir³¹⁷.

İlerleyen sayfalarda yine eşkıyaların Osmanlı hududuna saldırıları haberi verilmiştir. Bu gelişmeler gazetede sıklıkla verilen haberler arasındadır³¹⁸. Bu gelişmelerin bir benzeri ise İran askerinin Osmanlı hududuna saldıran eşkıyaya destek olmasıyla ortaya çıkmıştır. Yapılan çatışma 3 gün sürmüş, Osmanlı askeri eşkıyayı geri çekilmeye zorlamış, bunun yanı sıra

yeniden görüşmeye başlanmış olmakla beraber Rusya bu paranın tedavülü için girişimde bulunacaktır. bk. "Fransa ve İran", *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.

Berlin'den gelen haberlere göre İran meselesinde ileride Fransa'nın da rol oynayacağı bilgisi yer almıştır. bk. "Fransa ve İran", *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.

³¹⁶"Potsdam Mülakatı", *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910. Not: Almanya'nın Rusya'dan istediği diğer şart ise İran'da inşa edilecek şimendiferlerin Bağdat şimendiferlerine bağlanmasıydı. Aynı şekilde Rusya Hariciye Nazırı Sozonof, Almanya'nın Türkiye'yi Rusya aleyhine kışkırttığı haberlerini de reddetmiştir. bk. "Almanya ve İran", *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.

³¹⁷"Siyasiyat: İran Viran", *Türkiye Gazetesi*, 14.11.1910.

³¹⁸"Türkiye-İran", *Türkiye Gazetesi*, 14.11.1910.

bölgedeki Kürtler de eşkıyayı takip etmişlerdir. İran'ın Salmas şehrinin halkı, Kürtlerin hücumundan korkarak Osmanlı Konsoloshanesi'ne müracaat ederek mal ve can taahhüdü talep etmişlerdir. Sonrasında Kürtler, Salmas konsolosunun gayretiyle geri püskürtülmüştür. Bu çatışma olayları hakkında Hariciye Nazırı Refet Paşa, Tahran Sefarethanesi'ne telgraf çekerek bu olayların önünün alınması için gerekli olan tedbirlerin düşünülmesi gerektiğini bildirmiştir³¹⁹.

Rusya Hariciye Nazırı Sozonof ile yapılan mülakat basında bu dönemde yer almıştır. Almanya başvekili ile nazır arasındaki görüşmeler bu mülakatın ana konusunu oluşturmuştur. Buna göre Almanya ile Rusya arasındaki münasebetlerin yolunda olduğu belirtilmiş ve Almanya'nın İran üzerindeki menfaatlerinin göz önünde tutulacağı ve Bağdat şimendifer hattını göz önünde bulundurarak İran üzerinde planlar yapılacağı beyan edilmiştir. İki hükümetinde bu kararlarda birbirlerinin müttefiki olduğu bilgisi verilmiştir. Sosyalist organların bu konuda yalan haber yaptıkları söylenmiş ve bu konuda tepki ileri sürülmüştür³²⁰.

Osmanlı ve İran arasındaki çatışmalar hakkında yeni bir haber basına yansımıştır. İran'ın Reşd kentindeki Osmanlı Konsoloshanesi'nden Osmanlı bayrağının indirilmesi Osmanlı askeri ile İranlılar arasında çatışmaya neden olmuş ve Osmanlı askerleri Reşd Konsoloshanesi'ni muhasara etmiştir³²¹. İran ile Rusya arasında iplerin gerilmesine neden olan münferit olay ise Rus konsolosunun dağa kaçırılmasıydı³²². Rusya hükümeti İran'a bir nota göndermiş ve İran'dan, bu olay üzerine tazminat talebinde bulunduğu bilgisi verilmiştir³²³.

20 Kasım 1910 tarihli nüshada, Times gazetesinin İran şimendifer hatları hakkındaki yazısında, yeni projeden bahsedilmiş ve şimendiferin Afganistan'dan geçmek şartıyla yapılması üzerinde durmuş ancak İran'ın bu bahaneyle gelişiminin İngiliz ve Rus rekabetini artıracak noktası üzerinde durulmuştur³²⁴.

İran'daki yabancı karşıtı eylemler devam etmekle beraber, bu konuda çok fazla nutuklar verilmiş, yabancı askerlerin ülkeden çıkarılmasını talep eden bildiriler yayınlanmıştır. Özellikle

³¹⁹“Havadis-i Hariciye: İran Hududunda”, *Türkiye Gazetesi*, 16.11.1910. Not: Gerçekleşen çatışma olayları hakkında Sadrazam Hakkı Paşa, Dâhiliye ve Hariciye Nazırları müzakeratta bulundukları haberi verilmiştir. bk. “Türkiye ve İran”, *Türkiye Gazetesi*, 18.11.1910.

16 Kasım tarihli nüshada verilen telgrafta Kafkasya'dan başlayıp İran'dan Belucistan'a kadar bir demiryolu hattı inşa etmek için 35 milyon İngiliz Lirası ile bir Rus sendikası teşkil edildiği ve bunun kabulü için Rusların Duma Meclisi azalarının Londra'ya gidecekleri bilgisi verilmiştir. bk. “İran'da Hatvet-i Hadidiye”, *Türkiye Gazetesi*, 16.11.1910.

³²⁰“Mösyö Sozonof ile Mülakat”, *Türkiye Gazetesi*, 17.11.1910.

³²¹“Reşd Osmanlı Konsoloshanesine Hücum”, *Türkiye Gazetesi*, 19.11.1910. Not: Avrupa şimendifer hattının bu dönemde İran ve Hindistan yoluna bağlanması için yeni bir sendika teşkil edildiği verilen haberler arasındadır. bk. “Reşd Osmanlı Konsoloshanesine Hücum”, *Türkiye Gazetesi*, 19.11.1910.

³²²“Bir Rus Konsolosunun Dağa Kaçırılması”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.

³²³“İran ve Rusya”, *Türkiye Gazetesi*, 19.11.1910.

³²⁴“İran'da Şimendifer Hatları”, *Türkiye Gazetesi*, 20.11.1910.

dikkat çeken kısım İran'ın bu konuda Osmanlı Devleti ve Almanya'nın himayesini istemesi hususunda alınan karar olmuştur. Buradan anlaşılan özgürlük yanlıları Almanya'yı bir çıkış kapısı olarak görmekteydi³²⁵.

22 Kasım 1910 tarihli sayıda, Tahran'dan gelen istikraz haberine göre, İran bankası hükümete %5 faizli 1.250.000 İngiliz lirasını ikraza karar vermiştir. Diğer taraftan da banka, avans olarak İran'ın güneyinde asayişin temin etmek amacıyla 100.000 tümen vereceği bilgisi yer almaktadır³²⁶.

Muahede gazetesinde İran meselesi, Türkiye gazetesindeki benzer görüşler ileri sürülerek işlenmiştir. Gazetenin 21 Ekim 1910 nüshasında Türkiye'nin İran'la özdeşleştiği ancak Türkiye'nin İran'a nazaran Avrupalı devletlere bir nebze olsun mukavemet edebildiğinden söz edilmiştir. Yine İngiltere ve Rusya'nın İran'ı taksim meselesi içinde İngiltere'nin Hindistan sömürgesini güvence altına almak maksadıyla Basra Körfezi'ni de içine almak şartıyla İran'ın güney bölgelerini nüfuz altına alma emeline değinilmiştir. İran'ın paraya ihtiyacı olduğu ve bu bağlamda büyük devletlere muhtaç duruma düştüğü bilgisi yer alır. Yine İran da ki asayişin kurulabilmesi için büyük devletlerin tedbir alacağı hususuyla ilgili haberlere yer verilmiştir³²⁷.

Aynı nüshada yazar, Türkiye gazetesinde de geçen, İngilizlerin asayişin sağlamak adına zabıtlar tutması ve karşılık olarak gümrük rüsumuna el koyması hususu, Muahede gazetesinde de eleştirilmiştir. İngiltere'nin bu tavrının aslında Rusya ile müttefik olsa dahi onları güney bölgelerinden uzak tutmak için yaptığı savunulmuştur. Neticede her iki ülke aynı çıkarı paylaşırsa da nihayetinde rakip durumundadırlar. Sonraki satırlarda yazar, Rusya'nın İran'ın kuzey bölgelerini işgal girişiminin İran'a hudut olan Osmanlı ülkesi için de tehlikeli olacağına dikkat çekmiştir. Bu konuda Osmanlı hükümetinin Petersburg ve Tahran sefarethanelerinden umumi durum hakkında bilgi almaya çalıştığı haberi verilmiştir³²⁸.

Demokrat yazarı gazetede, İngilizlerin ve Rusların İran'a gönderdikleri memurların ihtilali hazırladıklarını ve bu anlamda İran'ı karıştırma entrikalarının başarıya ulaştığını bildirmiştir. Sonrasında Rusya'nın kuzey bölgelerini işgalinin İran açısından ilerleme olduğu düşünülse de bunun yalan olduğu beyan edilmiştir. Çünkü büyük devletler nüfuzlarını İran'ın gelişimi ve asayişin için yaptıklarını belirtse de amaçları bu coğrafyayı paylaşmaktır. Yazar, Rus yayılcılığı ve entrikasına da Osmanlı'nın hedef olmayacağını dile getirmiştir³²⁹.

³²⁵“İran Ahvali”, *Türkiye Gazetesi*, 20.11.1910.

³²⁶“Havadis-i Hariciye: İran İstikrazı”, *Türkiye Gazetesi*, 22.11.1910.

³²⁷“İran'da İngiltere ve Rusya”, *Muahede Gazetesi*, 21.10.1910.

³²⁸“Hükümet-i Osmaniye ve İran Meselesi”, *Muahede Gazetesi*, 21.10.1910.

³²⁹“İran Ahvali”, *Muahede Gazetesi*, 22.10.1910.

Pertev Tevfik, makalesinde 1906 Meşrutiyeti'nin İran'ın gelişimi için büyük bir devrim olduğunu beyan etmiş ve bu anlamda Muzaffereddin Şah'ı bu durumdan ötürü tebrik etmiştir. Sonrasında Şah Muhammed Ali'yi Meşrutiyet karşıtı uygulamalarından dolayı sertçe eleştirmiştir. Bu yönden yazarın Meşrutiyet yanlısı ve özgürlükçü bir kişilik taşıdığı anlaşılabilmektedir. Yazar, İran'ın genel anlamda iki kutup arasında sıkıştığından bahsetmektedir. Bunlar, İran'ı geriye götüren cahil kesim ve İran'ın istikbaline çalışır görünüp aslında zararına faaliyet yürüten büyük devletlerdir. Aynı şekilde Osmanlı ve İran'ın bu yayılmacı politikalara karşı kaderlerinin ve menfaatlerinin bir olduğunu dile getiren yazar, bu durumun derin bir şekilde düşünülmesi gerektiğini beyan etmektedir³³⁰.

Aynı nüshada İran'ın iç karışıklıkları bahsi geçmekle beraber, çetelerin ülkenin dört bir yanına yayıldığı haberi verilmiş, bunlardan biriye Rahim Han adındaki asinin isyan hareketi idi. Kumandan tarafından yapılan karşı saldırıda Rahim Han geri çekilmiş ve Rusya'ya firar etmiştir. Kumandan Efram daha sonra Şahlık taraftarı olan Şahsevenler aşireti üzerine yürümüş ve esir almıştır. Gazetede genel anlamda bu isyanların İran'ın kanını emen bir güç olduğu belirtilir. Şahsevenlerin halka karşı yağmacı hareketleri, Rusya'nın işine gelmekte ve yazara göre Rusya, sözde askerini halka, Şahsevenlere karşı temin için gönderdiğini söyleyerek siyasi hile yaptığını beyan etmiştir. Bununla birlikte askerini de İran'dan çıkarmama gayesinde olduğuna da yer vermiştir. İran'ın bu isyanlarla zavallı duruma düştüğünü belirten yazar, İran'a imdada yetişilmesi hususunda hassasiyetini dile getirmiştir.

Urmiya havalisinde de aşiretlerin dermansız köylere hücum ettiği ve halkın mallarını gasp ettikleri bilgisi yer almakla birlikte, Valinin de bu yağmayı kışkırtmasıyla halk, telgraf çekerek bu durumun çözülmesini talep etmiş ve bunun sonucunda vali görevden alınmış, Tahran'dan 100 kadar asker buraya gönderilerek asi aşiretleri firara mecbur etmiştir. Azerbaycan havalisi de aynı şekilde ihtilal ve yağma hareketinden kurtulamamıştır. Osmanişer Loyd gazetesinin Petersburg muhabiri, Urmiya ve çevresinde artan Rus propagandacıların faaliyetlerinden bahsederken de Türk askerinin İran köylere hücumlarda bulundukları ve Osmanlı hâkimiyetini zorla kabul ettirdikleri yalanını söylemiş ve bu yalan haber, yazar tarafından şiddetle reddedilmiştir. Çünkü Petersburg telgraf ajansı, Urmiya'daki Osmanlı konsolosunun halka karşı kötü davrandığını söyleyerek, mahalli idareyi kendi safına çekmeye çalışmıştır. Yazar bu olayı bayağılık olarak yorumlamıştır. Yapılan iddialara nazaran Urmiya valisine Osmanlı hükümeti hakkında görüşü sorulmuş, vali ise iyi ilişkiler içinde bulunmak istediklerini beyan etmiştir.

³³⁰“Siyasiyat: İran ve Biz”, *Muahede Gazetesi*, 23.10.1910.

Yazar, Rusya'yı hem İran'da yaptığı her türlü zararın yanında, İran'ı Osmanlı'ya karşı savunmasının son derece sahte bir davranış olduğu görüşünü ileri sürmüş ve İran için bu durumun ileride pahalıya mal olacağını da eklemiştir. Zaten Urmiya ahalisinin Ruslardan çok çektiği de bir gerçek olmakla beraber, gazetede insanların elbiselerinden eşyalarına kadar soyuldukları haberi verilmiş ve halk, merkez hükümetin Rus yanlısı tutumu yüzünden Osmanlı yerine Ruslara mecbur kaldıkları bilgisi verilmiştir.

Neticede İran'daki bu isyanların ve Rusların propagandasının, tamamen İran'ı Osmanlı aleyhine kışkırtmaktan başka bir şey olmadığı şiddetle vurgulanmıştır³³¹. Ruslarda zaten kendi tebaalarının emniyetini bahane edip bu politikalara kalkışarak İran halkı ve coğrafyası üzerinde nüfuz girişimine kalkışmıştı. İran'a da bir şekilde tehditlerde bulunarak kendini kabul ettirmeğe çalıştığı da aşîkârdır. Bunun en büyük örneği ise Rusya hükümetinin İran'a verdiği notada "*İran hükümeti kendisine uzanan eli kabul etmezse o zaman bu asırlık memleket, Asya haritasından silinecektir.*" beyanında bulunmuştur³³².

6 Aralık 1910 tarihli sayıda, İranlı Halil İbrahim adlı kişinin yazdığı makale son derece dikkat çekicidir. Makalede İranlıların ve Osmanlı halkının büyük devletlere karşı dik durması gerektiğini ve hudut sorunları da dâhil olmak üzere kendi husumetlerini bir köşeye bırakıp, ittifak yapmaları lazım geldiğini kişisel duygularıyla ifade etmiştir. Gelecekte hür bir şekilde yaşamının buna bağlı olduğunu da belirtmiştir. Neticede bu kişinin demokrat yazarları ile aynı düşüncede olduğu söylenebilir³³³.

Osmanlı-İran ilişkilerini gerginleştirici nitelikteki konsolos vakaları da bu sıralarda gazetenin nüshalarına yansımıştır. Bunlardan birisi de İran'daki polis memurlarının Osmanlı Konsoloshanesi kuvvetlerine karşı başlattığı saldırı olayıdır. Verilen haberlere nazaran, polis memurları, ansızın konsolosluk kuvvetlerine saldırmışlar ve bunun yanında da Osmanlı tebaası olan kadın ve çocuklara gasp ve darp girişiminde bulunmuşlardır. Konsolosluk ise bir yandan saldırıları karşılayıp bir yandan da Osmanlı tebaasından olan insanları binaya getirerek onları muhafazaya almışlardır. Neyseki polisler binanın içlerine fazla girmeyip sonrasında oradan ayrılmaya muvaffak olmuşlardır. Bu olaydan sonra hem konsolos hem de Osmanlı tebaasına

³³¹"İran'ın Ahval-i Hazare-i Dâhiliyesine Bir Nazar", *Muahede Gazetesi*, 23.10.1910.

Deyli Nivaz-? Telgraf gazeteleri İran'da İngiltere'nin takip etmekte olduğu politikaları tenkit ederek, İngiltere'nin güney İran'ı işgal etmesinin, Rusya'yı cesaretlendireceği ve aslında İngiltere'nin burada Ruslara karşı politika yürütmesi gerektiğini savunmuş ve olası bir sıkıntı durumunda buranın asayişine önem vermesi önerilmiştir. bk. "İngiltere Notası ve İran", *Muahede Gazetesi*, 24.10.1910.

³³²"İran Buhranı ve Rusya Hükümeti", *Muahede Gazetesi*, 26.10.1910.

³³³"Hudut Meselesi Münasebetiyle", *Muahede Gazetesi*, 06.12.1910. Not: Yazar, bu makalesini Türkiye gazetesinde yayınlanan *İran Viran* başlıklı makaleyi desteklemek amacıyla yazmıştır. Söz konusu makale için bk. "Siyasiyat: İran Viran", *Türkiye Gazetesi*, 14.11.1910.

Bu sıralarda Osmanlı askeri ile İranlılar arasında yeniden hudut çatışması meydana geldiği verilen haberler arasındadır. bk. "Osmanlı-İran Hududunda Müsademe", *Muahede Gazetesi*, 06.12.1910.

mensup birçok tüccar Tahran Sefarethanesi'ne telgraf çekerek durumun çözülmesini istemiştir. Sefarethaneden gelen yanıt ise Osmanlı tebaasının polislerin cezalandırılması için mahalli idareye başvurmaları gerektiği yönündeydi. Yazar bu önerilerin hep kâğıt üstünde kaldığını belirtmiş ve bunların cezalandırılmasında hep gevşek davranıldığını vurgulamış ve Osmanlı tebaasının mal ve can güvenliğinin sağlanması için Osmanlı hükümetinin bir an evvel tedbir yoluna gitmesi gerektiğini beyan etmiştir.³³⁴ Neticede İran ile Osmanlı arasındaki konsolosluk veya hudut çatışmaları bu dönemde olağan bir duruma gelmiş olmakla birlikte demokrat yazarları da sorunlar karşısında, iki ülke için her zaman dostluk ilişkileri oluşturulması ve kader birliği kurulması fikrini benimsemişler ve bu yolu savunmuşlardır.

17 Aralık 1910 tarihli sayıda yazar, İran'daki irtica olayına değinmiş, İran için tehlikeli olan bazı saltanat mensuplarına Şiraz'da mevkiler verildiğinden bahsedip duruma dikkat çekerek bu konuda Dâhiliye Nazırını eleştirmiştir. İrticanın yaklaştığını belirten yazar, kabinenin halkın güvenini kaybettiğini belirten beyannameler yayınladığını belirtir. Terakkiperver Fırkası'nın ise verdiği beyanatta ecnebi istilası görmektense muhafazakar bir kabinenin kurulmasını tercih ettiği görülür. Mutaassıp sınıfın kabinede bulunmasında Rusya'nın parmağı olabileceği ihtimalini belirten yazar, Rusların Türkler ile İranlıları düşman duruma düşürmek adına din meselesini ortaya atabileceğine kesin gözle bakmasa dahi olanların hepsinin Rus siyasetine hizmet ettiğini kesin bir dille beyan etmiştir³³⁵. Buradan Rusya'nın İran'ın iç siyasetinde güç bulundurduğu ve ipleri ele geçirdiği sonucu anlaşılmaktadır.

18 Aralık 1910 tarihli sayıda, Rusya'nın İran'daki karışıklıktan çok iyi faydalandığı belirtilmekle birlikte, bu sıralarda Petersburg sermaye sahiplerinin Kuzey İran'da otomobil işletme imtiyazı almayı talep ettikleri bilgisi verilmiş ancak İran hükümetinin bunu kendi ticaretine mani olacağını beyan ederek reddettiği haberi basında yer almıştır. Sonrasında Rusya'da bunun üzerine girişimlerde bulunarak bu talebini zorla kabul ettirmeğe muvaffak olmuştur. Aynı şekilde eşkıya çetelerinin kuzey bölgelerindeki faaliyetleri, İran hükümetini tedbire yöneltse de Rusya, bu bölgenin kendisine ait olduğunu söylemesiyle buraya birkaç tabur daha asker sevk etmiştir. İran Hariciye Nazırı, Rusya'nın gönderdiği bu askerlerin İran topraklarından çıkmasını talep etse de Rus konsolosluğu bu talebi geri çevirerek şöyle demiştir “*Biz artık bu gibi boş kâğıtları okumaktan usandık*” şeklinde bir beyanatta bulunmuştur. Sonuç olarak İran hükümeti ve bakanlarının kendi topraklarında Rus nüfuzu karşısında son derece

³³⁴“Havadis-i Hariciye: Osmanlı Konsoloshanesi Tahkir Olunuyor”, *Muahede Gazetesi*, 15.12.1910.

Nasrûlmelik bu sıralarda Paris'ten Tahran'a avdet ettiği gazete haberleri arasında yer alır. bk. “Nasrûlmelik'in Tahrana Avdeti”, *Muahede Gazetesi*, 17.12.1910.

³³⁵“İran Ahvali: Yine Kâbus İrtica”, *Muahede Gazetesi*, 17.12.1910.

zayıf ve güçsüz bir karakter sergiledikleri görülmektedir. İran'daki bu karışıklıklar ve yabancı müdahalesi sonraki yıllarda da devam etmiştir³³⁶.

4.1.4. I. Dünya Savaşı ve Öncesinde İran'daki Dahili Gelişmeler (1911-1914)

1911 yılı içerisinde İran'daki karışıklıklar devam etmekle birlikte, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik kriz hat safhadaydı. Gelirler giderleri karşılayamadığından hükümet Londra ve Petersburg'dan borç alarak yıllık çözümler getirmeye çalıştı. Bu durum ikinci meclis döneminin en sıkıntılı zamanlarında da devam etmişti³³⁷. İç siyasette çözümsüzlük zamanları olmakla birlikte ikinci mecliste, *Ilımlılar* ve *Demokratlardan* oluşan iki grubun sürekli çekişmesine sahne olmuştur. Bu yarış üçüncü meclis döneminde (1914-1915) de devam etmiştir. Demokrat üyeler, mecliste 24 ile 27 arasında mebus çıkarmıştı. İstedikleri toprak reformu, sanayileşme, demiryolu inşaatı, kapitülasyonların kaldırılması, merkezi devletin oluşturulmasıydı. Aynı şekilde başlarında Sipahdar, Fermanferma, Behbehani gibi önemli kişilerin bulunduğu Ilımlılar grubu vardı. Bunlar mecliste 53 mebusla temsil edilmekteydiler. Bünyesinde din adamı, toprak ağası, devlet memuru gibi toplumun farklı kesimlerinden kişiyi barındırmaktaydı. Demokratlarda aynı şekilde örgütlenmişlerdir. İkinci meclis üyelerinin neredeyse yarısını toprak ağaları oluşturmakta idi. Erkeklere genel oy kullanma hakkının tanınması bu durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur³³⁸.

Bu iki grup daha çok laiklikle, azınlık hakları ve kadının toplumdaki yerinde şeriatın rolü üzerine karşı karşıya gelmişlerdir. Ilımlılar mecliste daha muhafazakar bir yapıda görünmüşlerdir. Her iki tarafta kabinede söz sahibi olmak için şiddete başvurdular. Bu kurumsal sıkıntı, iç anlaşmazlıkla birlikte ülkenin şartları, hem de dış devletlerin siyasi baskılarıyla artarak devam etti³³⁹. Bu dönemde tahttan indirilen Muhammed Ali Şah, Ahmet Şah'ın yerine tahtı ele geçirme girişiminde bulunmuş bu da doğrudan Rusların müdahalesine yol açmıştı. Böylelikle bu çatışmalar altında meclis, Aralık 1911'de tekrar kapatıldı³⁴⁰. Bu karışıklıklar 1914 yılına kadar sürmüştür.

İran, I. Dünya Savaşı'na tarafsız olarak girmiş olmasına rağmen büyük güçlerin nüfuz alanı olmaktan kurtulamadı. Bu dönemde Demokratlarla Ilımlılar koalisyonu meydana gelmiş ve 1914 yılında üçüncü meclis dönemi zamanında seçimleri savaşın sonuna kadar ertelenme kararı alınmıştır³⁴¹. İran toprakları, bu dönemde Osmanlı-Rus ve İngilizlerin çekişme alanı

³³⁶“İran Ahvali: Rusya'nın Entrikaları”, *Muahede Gazetesi*, 18.12.1910.

³³⁷Abrahamian, 2017: 73.

³³⁸Abrahamian, 2017: 77-78.

³³⁹Abrahamian, 2017: 78.

³⁴⁰Üstün, 2000: 402.

³⁴¹Abrahamian, 2017: 79.

olmuştur³⁴². En sonunda da İran, devrimin getirdiği bu siyasi çalkantılar ve büyük devletlerin baskısı altında kalmakla beraber, I. Dünya Savaşı'nın bitişi ile Rus etkisinden kurtulmuş ve ardından İngilizlerin kontrolünden sonra İranlı bir general olan Rıza Han'ın darbe girişimi ile yeni bir döneme başlamıştır³⁴³.

Neticede İran, 19.Yüzyıldan itibaren, kötüleşen ekonomi ve dünyayı takip edememe durumundan ötürü yavaş yavaş büyük devletlerin etkisi altına girmiş ve 19.Yüzyıl sonlarına doğru nüfuz alanı olarak görülmeye başlanmıştır. Özellikle İngiltere ve Rusya'nın doğu sorunu çerçevesinde Hindistan, Afganistan ve Basra Körfezi gibi yerleri kilit nokta olarak görmeleri ve bu bağlamda İran'ı doğunun kavşağı konumuna getirmeleri açısından önem arz etmektedir. Bu yüzden 1907 anlaşması büyük önem arz etmiş ve İran iki ülke arasında nüfuz bölgelerine ayrılmıştır. İran'da gerçekleşen devrim ise yüzyıllardır süregelen Şahlık rejimini zayıflatmış ve halk, ilk kez özgürlükçü ve hürriyetçi bir sistemle tanışmıştı. Bu sistem kurumsal çözümsüzlük şeklinde kalmış ve ancak gerek ülkenin geri kalmışlığı ve kaynak yoksunluğu ve gerekse büyük devletlerin nüfuz baskıları ve İran'daki aşiretlerin ayaklanmaları ve isyanlar devrimin amacına ulaşmasını engellemiştir. Buradan varılacak sonuç, İran'ın şartlarının ve durumunun bu sistemi kaldıracak güçte olmamasıdır. Zaten büyük devletler de İran'ın bu durumdan faydalanarak kendi hakimiyet bölgelerini korumakla yetindiler. Bu ülkelere başlarda barışçıl görünüp aslında gizli bir siyaset yürüten Almanya'da dahil edilebilir³⁴⁴.

İran'ın içinde bulunduğu bu kötü zamanlar, dönemin Osmanlı muhalefet basını aracılığıyla özellikle demokratlar tarafından çok sık şekilde değerlendirildiği görülür. Türkiye ve Muahede gazetelerinin fikirlerine nazaran İran, Osmanlı ülkesinin komşusu ve kader ortağıydı. Her ne kadar İran ile Osmanlı Devleti arasında hudut çatışmaları yaşansa da bu olayların basın tarafından kötü algılanmadığı görülür. Çünkü yayınlarında, orada yaşayan Müslümanlar olası bir işgale maruz kaldığında, Osmanlı'nın gözünü kırpmadan yardım etmesi gerektiğine inandıklarını ve İran halkının da İngiltere ve Rusya'ya karşı kendilerini savunması gerektiğini her daim dile getirip nüshalarında yer vererek İran hakkında hassasiyetlerini ortaya koydukları anlaşılmaktadır.

³⁴²Üstün, 2000: 402.

³⁴³Üstün, 2000: 402.

³⁴⁴Büyük Devletlerin İran üzerindeki siyasetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Cezani, 2014: 211-248.

4.2. Potsdam Mülakatı

1910 yılı içinde daha önceden de bahsedildiği üzere Osmanlı basınında geniş yer bulan ve özellikle İran meselesi ve bütününde şark sorununu da kapsayan Almanya ile Rusya'nın çıkar anlaşması olarak nitelendirilen Potsdam Mülakatı, bu dönemde demokrat basınının gündeminde sıkça işlenmiştir.

Türkiye gazetesinde Alman İmparatoru II. Wilhelm ve Rus Çarı II. Nikolay'ın görüşmesi ve Hariciye nazırlarının mülakat öncesi ziyaretleri de yer almıştır. 28 Ekim 1910 tarihli sayıda Çar Nikolay'ın 17 Kasım'da Potsdam'a gideceği ve İmparator Wilhelm ile görüşeceği bilgisi verilmiştir³⁴⁵. Aynı şekilde Rusya'nın Hariciye Nazırı Sozonof'ta bu görüşmenin devamlılığı açısından Berlin'e seyahat haberleri de basında yer almıştır³⁴⁶.

Çar Nikolay'ın en nihayetinde Potsdam'da İmparator Wilhelm tarafından karşılanmasıyla birlikte hususi ziyafet yapılması ve bu ziyafet esnasında iki hükümdarın mülakatı, karşılıklı nişan takdimleri basın tarafından takip edilmiştir³⁴⁷. Ayrıca her iki ülkenin Hariciye Nazırları da karşılıklı mülakat yapma fırsatı bulmuşlardır³⁴⁸.

Paris basınının bu mülakatı pek önemsemediği görülmekle beraber, Tan gazetesi buna karşı çıkmış ve bunun Türkiye'nin menfaatleri üzerinde oynanan bir oyun olabileceğini durumuna dikkat çekerek inanmak istemediğini ortaya koymuştur³⁴⁹.

İmparator II. Wilhelm'in Çar'a iade-i ziyaret yapacağı ve 1911 yılının Nisan ayında Petersburg'a gideceği verilen haberler arasındadır³⁵⁰. Bu mülakatın şekli ve amacı itibariyle ileride çıkacak herhangi bir sorunda iki ülkenin çözüm için her türlü çalışmayı yapacağı bilgisi de önemli hususlar arasındadır³⁵¹.

Almanya ve Rusya arasında gerçekleşen bu görüşmenin nedeni açısından dünya basını farklı fikirler öne sürmüştür. Kimileri bu görüşmenin Almanya-Rusya siyasi anlaşması olduğunu belirtirken, kimileri çıkacak savaşın engellenmesi açısından yapıldığını, bazıları da herhangi bir siyasi anlaşma amacı gütmeyi, iki hükümdarlık ailesinin dostluklarını pekiştirme amacı güttüğünü ileri sürerler. Paris gazeteleri ise bu durumun Balkan meselesinin çözümü ile ilgili olduğu kanısı üzerinde dururlar. Berlin basını ise bu görüşmenin hiçbir siyasi sonucu olmayacağı fikrindedir. Çünkü Alman yazarları görüşmenin itilaf ile ittifak grubu

³⁴⁵“Çar Nikolay”, *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910.

³⁴⁶“Rusya Hariciye Nazırı Mösyö Sozonof'un Berlin Seyahati”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.

³⁴⁷“Çar Nikolay”, *Türkiye Gazetesi*, 06.11.1910.

³⁴⁸“Mösyö Sozonof ve Almanya Başvekili”, *Türkiye Gazetesi*, 08.11.1910.

³⁴⁹“Havadis-i Hariciye: Potsdam Mülakatı”, *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910.

Paris basını, Bu mülakatın Avusturya-Rusya münasebetine ve özellikle Balkanlarda büyük tesiri olacağına inandıkları görülür. bk. “Potsdam Mülakatı”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.

³⁵⁰“İmparator Wilhelm”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.

³⁵¹“Potsdam Mülakatı”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.

arasındaki hisse ilişkilerini düzenleme amacı gütmeyi beyan ederler. İngiliz basını da bu durumun İran ahvali neticesinde Rusya ile İngiltere arasında gerginliğin olacağını iddia edip dolaylı olarak bu sonuca varıldığını ileri sürer³⁵².

Rusya Hariciye Nazırı Sozonof'un, İngiltere'deki Times gazetesine verdiği mülakattan alıntı yapılarak verilen bilgilere nazaran, Potsdam görüşmelerinin itilaf grubunun idamesine yönelik olduğunu beyan etmiştir. Ancak Almanya'nın İran meselesi üzerinde hak iddia etmesi ve Bağdat şimendifer hattına önem vermesi bu sahnede de rol almak istemesi zaten görüşmelerde İran'ın büyük rol oynadığını gösterir³⁵³. Zira Alman gazeteleri de görüşmenin ittifak ve itilaf ilişkileriyle değil, İran'la alakadar olduğunu belirtirler. Zaten Türkiye gazetesinde de belirtildiği üzere bu görüşmenin hiçbir şekilde keyfi bir amaç taşımadığı görüşü savunulur. Çünkü mülakat olduktan sonra dünya basının heyecan ve telaş içine düşüp birçok fikir ileri sürmeleri de buradan anlaşılabilir. Ayrıca bu görüşmeye benzer olarak geçmişte Bismarck'ın Korçakof'u davet etmesi ve o devirdeki dünya siyaseti bu konuda örnek gösterilerek keyfi durumun olmayacağı tekrar desteklenmiştir. İlerleyen satırlarda Çarın Tahran yolunun tamiri için çalıştığı ve buna da Potsdam'dan başlama arzusunda olduğu belirtilir. Zaten İngiltere'nin daha önceki bölümde bahsedildiği üzere nota yayınlaması ve Basra Körfezi'nde ki Linga limanını işgal etmesi ve asker çıkarması mülakatla aynı zamana denk gelir. İngiltere, bu siyasi ortama etki etme amacı ile böyle bir girişimde bulunmuştur³⁵⁴.

13 Kasım 1910 tarihli sayıda, Figaro gazetesinden alıntı yapılarak verilen bilgide, bu mülakatta iki ülke arasındaki ilişkilerin düzene oturtulması yanında gündem başlıklarının iktisadi konular ve İran olduğu haberi verilmiştir. Aynı şekilde Rusların İran'ın kuzeyindeki askeri varlığının tamamen oradaki Rusların tehlikeden korunması için olduğu beyan edilmiştir. Nitekim demokrat yazarlar, önceden de verildiği üzere Rusların iyi niyetli olmadığını ve İran'ı kendi nüfuzu altına aldıkları fikrini taşırlar. Dış basında bu durum, mülakatın bir gereği gibi lanse edilmiştir. Rusya Hariciye Nazırı Sozonof'un iki ülke arasındaki menfaat ilişkilerinin ilerlemesi ve herhangi bir durumda çıkacak sorun karşısında bunu süratle defetme fikri durumun gerçekliğini kanıtlar niteliktedir³⁵⁵.

Avrupa'nın hâkim güçlerinden biri olan Fransa'nın ise bu mülakattan pek haz etmediği görülür. Çünkü Fransız gazeteleri, Alman-Rus anlaşmasının Fransız-Rus dostluğunu tehlikeye

³⁵²“Potsdam Mülakatı”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.

³⁵³“Potsdam Mülakatı”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.

³⁵⁴“Siyasiyat: Rusya, Avusturya ve Türkiye”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.

³⁵⁵“Mösyö Sozonof'un Beyanatı”, *Türkiye Gazetesi*, 13.11.1910.

atacağını³⁵⁶ ve aynı şekilde İtalyanca gazeteler de bu mülakattan Fransa hakkında bir karar çıkmayacağını da belirterek buna paralel bir görüş ortaya koyarlar³⁵⁷.

Muahede gazetesinde ise Türkiye gazetesi ile benzer haberler verilmekle beraber, gazetenin son sayısında verilen bilgiye nazaran, Almanya başvekili, Reichtag meclisinde verdiği beyanatta, bu mülakatın neticesinde Almanya'nın Bağdat hattı üzerindeki menfaatinin korunacağını aynı şekilde Almanya'nın şarktaki iktisadi durumu için Rusya'dan teminat aldığından bahsederek, İngiltere ve Rusya'nın İran'ın kuzey ve güney bölgelerinde takip ettikleri politikada Almanya'nın göz ardı edilmemesi sözünü aldıklarını belirtmiştir. Görülüyor ki aralarında tam bir itilaf olduğu söylenebilir. Mülakattan Almanya'nın daha çok yarar sağladığı açık olmakla birlikte gazete nüshasında İranlıların Rusya ve İngiltere karşısında Almanya'yı kurtarıcı olarak görebilecekleri belirtilir.³⁵⁸ Her ne kadar bu sözleşme Rusya ve Almanya'yı kısa bir süre için anlaşmazlıktan uzak tutsa da I. Dünya Savaşı'nda iki devlet birbirinin rakibi konumuna geçmişlerdir³⁵⁹.

Neticede demokrat yazarları yayınlarında ve gazetede yayınlanan diğer yazılarda bu mülakatı, İran üzerinde oynanan bir oyun olarak nitelendirmişler ve Almanya'nın şarkta iktisadi emelde olduğunu ve bir bakıma *itilaf grubunun siyasetini takip etme* amacı³⁶⁰ taşıdığını ve bu yüzden Rusya ile anlaştığını belirterek, ayrıca Osmanlı hükümetine ve Müslümanlara da destek vermesinin sömürge amacının bir parçası olduğunu ve güven duyulmaması gerektiğini savunarak aynı duruma Osmanlı'nın da düşebileceği öngörüsünde bulunmuşlar ve görüşmenin analizini yapmışlardır. Buradan anlaşıldığı üzere demokrat basını yayınlarında Alman karşıtı bir dış siyaset izlemişlerdir³⁶¹.

4.3. Avusturya ile Rusya'nın Osmanlı ve Balkan Politikası

Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Balkanlarda önemli münasebetler kurduğu diğer ezeli ülke de Avusturya idi. Türkiye gazetesinde, Avusturya'nın Balkanlarda toprak kazanma peşinde olduğu ve bu bağlamda özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Bosna-Hersek'i ilhak etmesi ve sonrasında bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan'a yüzünü

³⁵⁶“Siyasiyat: Rusya, Avusturya ve Türkiye”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910. Not: Bulgaristan ise Potsdam Mülakatının en çok Balkan Meselesiyle ilgili olduğunu savunur.

³⁵⁷“Potsdam Mülakatı”, *Türkiye Gazetesi*, 13.11.1910.

³⁵⁸“Potsdam Mülakatı ve Almanya Başvekilinin Nutku”, *Muahede Gazetesi*, 19.12.1910. Not: Potsdam Mülakatı'nda alınan kararlar hakkında genel bilgi için bk. Cezani, 2014: 234-237.

³⁵⁹Cezani, 2014: 236.

³⁶⁰“Siyasiyat: İttifak ve İtilaf-ı Meslis”, *Türkiye Gazetesi*, 17.11.1910.

³⁶¹“Siyasiyat: İran Viran”, *Türkiye Gazetesi*, 14.11.1910.

çevirmiş olması ve Sırbistan'la münasebetler kurmaya çalışması gibi haberler önemli yer tutar³⁶².

Muahede gazetesinde üzerinde durulan ve Avusturya'nın Osmanlı politikası açısından önemli yer arzeden Avusturya Hariciye Nazırı *Kont Ernetal'in Beyanatı*, iki ülke ilişkilerinin ne durumda olduğunun en büyük kanıtıdır. Avusturya Delegasyon Meclisi'nde her sene okunan bu nutuk, Avusturya'nın genel dış politikasını yansıtmakla birlikte, bu beyanatta öncelikle Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nin ilerlemesi ve gelişmesi taraftarı olduğu ve dostlukların ilerleyeceği belirtilmiştir. Ancak demokratlar, bu fikrin önceki Avusturya Hariciye Nazırı tarafından da söylendiğini ve bu bağlamda halef ve selefin birbirini devam ettirdiği beyanında bulunmuşlardır. Kont Ernetal'in beyanatının Osmanlı, Girit ve Balkan bölümünde, Bulgaristan ve Karadağ'daki krallıklardan son derece memnun olduğunu belirten Hariciye Nazırı, Balkanlarda meydana gelen olayları desteklediğini belirtmiş, Girit kısmında ise Osmanlı Hükümeti'nin Girit'te hukuki anlamda üstün olmasını istemiştir. İşte demokrat yazarları, Avusturya'nın bu ikircikli davranışlarını eleştirerek Avusturya'nın ikiyüzlü ve sahte bir dostluğu olduğunu dile getirirler. Hakkı Paşa'nın bu dönemlerde yaptığı seyahatin bile bir anlamı olmadığını söyleyen demokratlar, Avusturya'nın Balkan politikasında menfaatperest olduğu ve Osmanlı için parmağını yukarı bile kaldırmaya lüzum hissetmeyeceklerini vurgulamışlardır. Aynı şekilde Rusya'nın da Balkan politikasında emellerinin olduğunu ve her iki devletinde Osmanlı Devleti'nin gelişip ilerlemesini istemeyeceklerini belirtmişlerdir³⁶³.

Avusturya'nın Balkan emelleri ve yayılmacılığı yanında, Osmanlı hükümetiyle ilişkilerini belirleyen en önemli olay Bosna-Hersek meselesi olmuştur. Bu konuyla ilgili Muahede gazetesinde *Kırmızı Kitap* adı verilen bölümde, Marki Pallaviçi tarafından yazılan kitapta, Bosna-Hersek'in Osmanlı Devleti tarafından Avusturya himayesinde olduğunun kabul edilmesi önerisinde bulunulduğu belirtilmiş ve bu kitabın 1908 yılında Osmanlı hükümetine takdim edildiği bilgisi verilmiştir. Aynı şekilde Yenipazar (Novipazar) sancağının durumu da bu kitapta geçmiş, Yenipazar şimendiferinin Osmanlı'ya imtiyaz verildiği bu kitapta yer almış ve Avusturya'nın Yenipazar sancağını işgal niyeti olmadığını, işgal ettiği iki sancakta ıslahat icrası niyetinde olduğu belirtilmiştir. Ancak Bosna-Hersek'in ilhakı meselesinin Avrupa'da büyük yankı uyandırdığı bilgisi verilerek özellikle İngiltere'nin Sırbistan ve Rusya'nın bu duruma olumsuz yaklaştığı haberi verilir. Özellikle İngiltere Dışişleri Bakanı *Charles Zilk* Avusturya'nın bu isteğinin kabul edilemeyeceğini açıklamıştır. Sırbistan'da özellikle Avusturya'ya nota göndermesi ve karşılığını alamaması sorunun büyümeye başladığını

³⁶²“Siyasiyat: İtilaf ve İttifak-ı Meslis”, *Türkiye Gazetesi*, 17.11.1910.

³⁶³“Ahval-i Umumiye-i Siyasiye: Kont Ernetal'in Beyanatı”, *Muahede Gazetesi*, 18.10.1910.

göstermekle birlikte Kont Ernetal buna karşılık kuvvet kullanılacağını da belirtmiştir. Rusyada ilhakın önüne geçmek için girişimlerde bulunmayı denemiştir. Bosna Hersek meselesi açısından Osmanlı Devleti, boykot girişiminde bulunmuş ancak Avusturya'ya birtakım tavizler verdiği gazetede yer almış ve en sonunda Avrupa'nın bu meseleyi çözmeye çalışmak için konferans önermesi beklenmeden Avusturya ve Osmanlı Devleti aralarında bir anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşmaya göre Osmanlı tarafından 4.000.000 lira istenmesine karşılık Avusturya 2.500.000 lira vermiş ve 11 Mart 1909 tarihinde anlaşma imzalanmıştır. Bu protokol neticesinde Avusturya, Rusya'nın da etkisiyle Berlin Antlaşması'nın 25. ve Karadağ'a ait 29. maddenin feshini kabul etti. Bu haberler doğrultusunda gazetede, Osmanlı-Avusturya ve diğer Avrupa devletleri arasında problem olan Bosna-Hersek bunalımının çözüme kavuşmuş olduğu görüntüsü verilmektedir³⁶⁴.

Pertev Tevfik, Kont Ernetal'in beyanatını eleştirerek aynı şekilde Avusturya'nın dostluğunun yalandan ibaret olduğunu ileri sürmüş ve Avusturya'nın Balkanlarda tuttuğu yolu terk etmeyeceğini söylemiştir³⁶⁵.

Kont Ernetal'in Muahede gazetesinin 20 Ekim 1910 tarihli sayısında verilen yeni nutkunda ise Osmanlı Devleti'ni de ilgilendiren Makedonya sorunundan bahsetmiş ve ıslahat yapılması hususuna değinmiştir. Kont Ernetal, Rusya ile siyasi ilişkilerde yapılacak bir itilaflın Makedonya ıslahatının icrası ile mümkün olduğunu belirtmiş ve ardından Rusya ile münasebetlerin yolunda olduğunu söylemiştir. Çünkü genel duruma bakıldığı zaman Avusturya ve Rusya, Balkan meselesi ve siyaseti açısından benzer politikalar yürütmektedirler. Kont Ernetal, beyanatında bu görüşü vurgulayarak mevcut siyasetlerinin Rusya ile mutabık olduğuna yer vermiştir.

Kont Ernetal, nutkunda Türkiye ile Romanya arasındaki askeri anlaşma konusuna değinmiş ve Romanya hükümetinin bu haberleri reddettiğini de açıklamıştır. Avusturya, iddiayı ileride kurulacak bir itilaftan menfaat sağlamayı düşünenlerin ortaya attığını belirterek amaçlarının Türkiye ve Fransa arasındaki istikraz görüşmelerini baltalamak olduğunu da eklemiştir. Türkiye ve Romanya arasında ilişkilerin iyi olduğunun bilgisini veren Ernetal, Bulgaristan ile Osmanlı'nın aralarında anlaşmazlık olsa da bunun zamanla çözüleceği fikrini söylemiş ve hem İstanbul hem de Sofya kabinelerine nasihat verme fırsatı bulacaklarını belirtmiştir. Nutkun ilerleyen kısımlarında Osmanlı'nın ittifak grubuna gireceği meselesinde ise bu durumu Osmanlı'nın maksadını endişe olarak tabir eden Kont Ernetal, Osmanlı hükümetiyle ilişkilerinin parlak olduğunu ve her daim gelişmesini ve ilerlemesini temenni

³⁶⁴“Kırmızı Kitap”, *Muahede Gazetesi*, 18.10.1910.

³⁶⁵“Siyasiyat: Kont Ernetal'in Nutku Karşısında”, *Muahede Gazetesi*, 19.10.1910.

ettiğini beyan ederek, bu fikrinin diğer müttefik olan ülkelerin de arzusu olduğunu ifade etmiştir³⁶⁶.

Görüldüğü üzere Kont Ernetal, her iki nutkunda benzer açıklamalarda bulunmuş, bir yandan Osmanlı'nın menfaatini isteme, bir yandan da Bosna-Hersek'i oldubitti ile kendine ilhak etmenin yanında Balkan politikasında Bulgaristan'ı desteklemekle birlikte Makedonya konusunda ıslahat düşüncesi için Rusya ile birlikte hareket etme niyetini belirterek aslında Osmanlı aleyhine gelişen Balkan meselesini daha da zor bir hale sokmuştur. Demokrat yazarlarının da belirttiği üzere Avusturya'nın II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı Devleti karşısındaki bu tavırları ikiyüzlü ve yalan bir siyasetin sonucudur.

Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet'in ilanından sonra izlediği dış siyasetine karşı duran diğer bir devlet ise Rusya olmakla birlikte önceki bölümlerde değinildiği üzere Rusya Girit meselesinde Yunan tarafını desteklemiş, İran meselesinde aynı şekilde kendi nüfuzunu artırabilmek için İran'ın kuzeyinde Osmanlı hükümetine karşı siyaset yürütmüştür.

Osmanlı ile İran arasında meydana gelen hudut çatışmaları da Rusya'nın politikasıdır. Bunların dışında Rus Çarlığı'nın 1910 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı izlediği siyaset, bu dönemde ikiye ayrılır. Bunlar; Karadeniz hâkimiyeti ve Balkan hükümetlerini destekleyip sonrasında bir Slav Birliği kurma düşüncesidir.

Muahede gazetesinin 21 Ekim 1910 tarihli sayısında, Rusya'da *General İspiridoviç*'in Sırp ve Bulgar siyaseti ile bir itilaf hâsıl ettiği gibi, ayrıca 3 saat süre ile yaptığı nutkunda, Türkiye ile ilgili görüşlerini açıklamıştır. Buna göre İspiridoviç, Osmanlı'nın II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gelişmeye başladığını söylemiş ve bu durumun Rusya'nın çıkarlarına ters düştüğünü de belirtmiştir. General, Türklerin Kafkasya'da gözü olduğu ve ayrıca Rusya bünyesinde 30.000.000 Müslüman'ın yaşadığını ve Türklerin böyle bir niyete kalkışması durumunda Osmanlı'nın güçlü bir rakip olacağını vurgulamıştır. Osmanlı vatani içinde yaşayan diğer dini ve etnik gruplara yardım edilmesini isteyen İspiridoviç, böylelikle Osmanlı'nın durdurabileceğini düşünmekteydi. Rusya, Slav ittifakının kurulması için öncelikle Osmanlı'dan ayrı olarak ve onun enkazı üzerine Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'dan müteşekkil bir Balkan Birliği kurmayı planlamıştır. Bunun sonucunda da Girit ve Rodos gibi önemli yerlerin limanlarının Yunanistan'a ilhakı kolaylaşacak ve Osmanlı'nın da Karadeniz'deki gücü kendiliğinden zayıflayacaktır. Rusya, burada apaçık İslam anasını ve Osmanlı'yı bir tehlike olarak görmüştür. Bu yüzdendirki Osmanlı Devleti'nin gelişmesini ve

³⁶⁶“Kont Ernetal'in Yeni Bir Nutku”, *Muahede Gazetesi*, 20.10.1910.

Avusturya Harbiye Nazırı Baron Von Osisnah, Bosna-Hersek'in ilhakının yarattığı tepkileri bertaraf etmek için askeri ve politik tedbirler alınacağını belirtmiştir. bk.“Avusturya-Macaristan Harbiye Nazırının Beyanatı”, *Muahede Gazetesi*, 20.10.1910.

ilerlemesini istemez. Bunun en büyük kanıtı da istikraz meselesinde Fransa ile Osmanlı hükümeti arasındaki görüşmelerin sonlandırılması ve yardım yapılmaması için İspiridoviç tarafından gönderilmek istenen şikâyet telgrafnamesidir. Buradan istikraz akdine Rusya'nın karşı tavır aldığı anlaşılabılır. Gazete, İspiridoviç'in bu görüşlerini şiddetle tenkit etmiş ve küstahlıkla suçlamıştır. Ayrıca Rusya'nın bu dönemde askeri anlamda zayıf olduğu bilgisi verilerek müttefiki görünen Fransa'nın da Rusya'ya milyonlar harcadığını belirtilmiştir³⁶⁷.

Bu yıllarda Rusya ile Osmanlı ilişkilerini büyük düzeyde etkileyen diğer bir konu ise Karadeniz (*Bahr-ı Siyah*) meselesiydi. Osmanîşer Loyd gazetesinin Petersburg muhabirinden alınan bilgiye nazaran, Rusya Bahriye Nazırının Rusya donanmasını geliştirme isteğine değinmiş ve bu düşüncenin layiha şeklinde Duma Meclisi'ne tanzim edilmesi hususuna yer verilmekle beraber, bu projeye göre Rusya donanması, Baltık, Karadeniz ve şark donanması olmak üzere üç kısma ayrılacaktı. Bu haberler doğrultusunda gazetede, Bahriye Nazırlığının özellikle Karadeniz donanmasına büyük önem verdiği yorumu yapılmakla beraber 23.000 zırhlı ve 9 kıta Kruvazör, 36 torpido askeri takviye üretileceği bilgisi verilmiştir. Bahriye alanında etkin bir isim olan Mihaylofisky adlı önde gelen bir kişinin yayınladığı makalede Karadeniz'de Osmanlı Devleti'ne karşı üstün olunabilmesi adına Karadeniz donanmasının geliştirilmesine ehemmiyet verilmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Çünkü Karadeniz'e sahip olan kuvvet aynı şekilde şarkı da kontrol edebilir duruma gelebilirdi. Böylelikle Rusya bu hâkimiyeti sağladığı takdirde Türkiye'ye karşı giriştiği bir muharebede hem Kuzey Asya'yı kontrol edebilecek hem de Türkleri Erzurum'da dâhil öteye geçiremeyecekti. Bunun yanı sıra tam tersi olarak eğer Osmanlı, Karadeniz'e hâkim olursa Kafkasya'yı geçeceğini ve Rusya'da yaşayan Müslümanlar arasında bir ihtilal olacağını ve Kafkas ordusunun Rusya'nın desteğinden mahrum kalacağı fikri verilmiştir. Ayrıca, Bahr-i Siyah meselesinin Rusya'nın lehine çözülmesi durumunda Balkan hükümetleri ve İslavların hukuklarını müdafaa etmek adına daha rahat hareket edilebileceğini de eklemiştir. Rusya, olası bir Osmanlı-Bulgar muharebesinde Karadeniz avantajından dolayı Bulgar sahillerine asker takviyesi yapabilecekti. İşte bu olası gelişmeler ve tahminlerden yola çıkarak Rusya, Karadeniz'de Osmanlı'dan daha kuvvetli bir donanma yaratma sonucunu çıkartmakla birlikte Türkleri saf dışı bırakma gayretindedir. Ancak Rusya'nın bu teorileri gazete tarafından eleştirilmekle beraber, Bu kadar zırhlı ve torpidonun nasıl temin edileceğini ve Osmanlı'nın da zaten Almanya'dan zırhlı iştirak ettiğini ve kısa zaman içinde Rusya ile Osmanlı donanmalarının eşit düzeye geleceğinden söz edilmekle beraber, Rusya'nın bu amacını gerçekleştirmesi için 130.000.000 Ruble gibi bir masrafa

³⁶⁷“Havadis-i Hariciye: General İspiridoviç'in Türkiye Hakkında Beyanâtı”, *Muahede Gazetesi*, 21.10.1910.

girmesi gerektiği söylenmiştir. Bu duruma ulaşması halinde de yöneticiler olan Jön Türklerin siyaset arzularının mahvolacağını söyleyerek barışın temin edileceği beyan edilmiştir³⁶⁸.

1 Kasım 1910 tarihli sayıda, General İspiridoviç'in Osmanlı'nın üzerine kurulacak bir Slav Birliği düşüncesi, gazete tarafından çok sert bir üslupla eleştirilmiştir. Bu söylenenler, son derece gülünç bulunmakla birlikte, demokratlara göre Rusya'nın bu ruh hali, II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinin de etkisiyle git gide çoğalmış ayrıca Osmanlı'nın Karadeniz'e hâkim olma emelinde olduğu ve Osmanlı'nın ilerlemesinden korktuğu için yapılan istikrazlara da el altından muhalefet ettiği düşüncesindedirler. Rusya'nın Karadeniz rüyasının Büyük Petro zamanına dayandığını bugünde aynı siyasetin devam ettiğini belirten gazete, Rusya'nın bu amacının hülyadan ibaret olduğunu söyleyerek, yakın zamanda Japonya'dan aldığı büyük yenilginin Rus ekonomisi ve askeriyesinin belini kırdığına işaret etmiştir. Bunun yanında Çin'in dahi terakki içinde olduğunu belirtip, Osmanlı'nın da Nafia Nezareti'nin inşa edilecek yolların programını tatbik ederse, Rusya'nın Şark'taki hedeflerinin çürütüleceği görüşüne yer verilmiştir.

Demokratlar, Balkan hükümetlerinin Rusya'nın propagandası altında olduğuna da dikkat çekmişlerdir³⁶⁹. Zaten Avusturya ve Rusya'nın, Balkan hükümetlerini desteklemeleri ve onların üzerindeki siyasetleri paralel olmakla beraber, hali hazırda kanayan bir yara olan Makedonya meselesini de körükler bir politika içinde oldukları sonucuna varılabilmektedir.

3 Kasım 1910 tarihli sayıda, Osmanişer Loyd gazetesinin Kazan muhabirinin Panislamizm ve Panslavizm siyasetleri hakkındaki fikirleri üzerinde durulmakla beraber, yaptığı beyanatta İngiltere, Rusya ve Fransa gibi büyük devletlerin İran'da, Fas'ta ve Mısır'da sert ve menfaatkar siyaset izlediklerinden bahsederek, bunların hepsinin alem-islamiyeye karşı yapıldığına ve İslam âleminin bu kuvvetlere karşı koyamayacağına dikkat çekmektedir. Osmanlı Devleti'nin ise kendi işiyle meşgul olduğundan ötürü bu dönemde özellikle Rus ve İngiliz etkisi altındaki İran'ı kurtaramayacağını vurgular. Sonrasında Rusya'nın Panslavizm politikasına da değinen muhabir, Panislamizm'in Panslavizm ile bir tutulmaması gerektiğini söylemiş ve ikisi Panislamizm'in bütün Müslümanların ittifak ve ittifakı emelini taşıdığı, Panslavizm'in ise siyasi bir amaç güttüğü ve bu amacında kan dökmek mahiyetine haiz olduğunu açıklamıştır. Çünkü Panislamizm'den bahsedenlerin hiçbir vakit savaştan söz etmediğini belirten muhabir, İslam ve medeniyetin Müslümanlar arasındaki birlik ve

³⁶⁸“Bahr-ı Sefidde Rusya Donanması”, *Türkiye Gazetesi*, 30.10.1910.

³⁶⁹“Hükümet-i Osmaniye ve Rusya Münasebeti”, *Türkiye Gazetesi*, 01.11.1910.

maneviyata işaret ettiğini söylemiştir. Sonuç olarak muhabir, Panislamizm'in amacının barış, Panslavizm'in hedefinin savaş olduğu düşüncesine varmış olduğu görülmektedir³⁷⁰.

Şirvanizade Mahmut Tahir, 18 Kasım 1910 tarihli sayıda, Rusya'nın donanmasını geliştirme emelinden bahsederek Osmanlı'nın bu konuda zayıflığına dikkat çekmiş ve nasıl düzeltileceğine dair endişelerini dile getirmiştir. Çünkü yazar, donanma meselesinde hükümetin kendi zırhlılarını yapacağını dünyaya ilan ettiğini ancak buna rağmen bir şey yapılmadığına dikkat çekerek yapılmayacak şeylerin sözünün edilmemesinden yakınmaktadır. Bu konuda Japonların örnek alınması gerektiğini belirten yazar, ülkenin kendi kendine düşünüp çalışması gerektiği yanında iç olaylardan, karışıklıklardan ne zaman kurtulursa ve devlet ne zaman kendini toplar, herkese karşı muvafık olduğunu gösterirse işte o zaman amaca ulaşılacağını vurgulamıştır. Yukarıdaki düşüncelerle bağlantı kuran yazar, ülke yöneticilerinin de liyakatsizliğine dikkat çekerek oturdukları koltuklardan ayrılmadıklarını ve basiretsiz olduklarını bile bile o makamları işgal ettiklerinden şikâyet etmiş ve milletin ve memleketin garip ve kötü durumda olduğunu belirterek hassasiyetini göstermiştir. Sonuç itibarıyla burada yazarın, devletin askeri ve siyasi konulardaki başarısızlığını yönetimdeki eksik ve kusurlara bağladığı açıkça meydana çıkmaktadır³⁷¹.

Rusya'nın Balkanlarda Osmanlı Devleti'ne karşı uygulamak istediği Slav Birliği ve politikasıyla ilgili olarak, Petersburg'dan Osmanişer Loyd gazetesine yazılan malumatta, Slav Birliği taraftarlarının Osmanlı ile dost görünme düşüncesine yer verilmiştir. Ancak buna karşılık gazete nüshasında, onların arkadan her türlü tedbiri almaktan geri kalmadıklarına dikkat çekilmiştir. Çünkü onlara göre Slav (İslav) Birliği ancak Balkan hükümetleri ve İslav kulüplerinin desteği ile kurulacak Balkan ittifakıyla mümkün olabilecektir. Bu sayede de Osmanlı ile Rusya'nın yüzyıllardan beri süre gelen husumeti son bulacağı gibi İslav ve İslam milletleri arasındaki barışda kalıcı olacaktır. Zaten Rusya'nın Slav politikasına Osmanlı hükümetini de davet etmesi hususu ve dost görünme bahaneleri, ayrıca bu ittifak teklifinin merkezi olarak da İstanbul'un gösterilmesi büyük tepkilere neden olmuştur. Bununla beraber Bahr-i Siyah meselesinin ortaya çıkması, Rusya'nın İran'daki faaliyetleri, Makedonya meselesinin gittikçe parlaması ve Rus basınının kullandığı dil İstanbul'da karşı bir cereyana meydan vermiştir.

Sonuç olarak Rusya'nın Balkan politikasının Osmanlı Devleti aleyhine geliştiğini savunan demokratlar, Rus Çarlığı'nın Slav politikası hususunda Osmanlı hükümetine dostane yaklaşımını aldatmaca olarak değerlendirmişlerdir. Çünkü II. Meşrutiyet'in ilanından sonra iki

³⁷⁰“Panislamizm, Panslavizm”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.

³⁷¹“Makale-i Mahsusa: İki Şey”, *Türkiye Gazetesi*, 18.11.1910.

sene içinde Rusya'nın hem Balkanlarda hem Karadeniz'de hem de doğuda İran coğrafyasında izlediği politika bu aldatmacayı doğrular niteliktedir. Onlara göre Rusya ve Slavlar sadece kendi ittifaklarını düşünür, güçlü ve kuvvetli bir Osmanlı hükümetinin ortaya çıkmasını istemezler³⁷².

4.4. Bloklama Meselesi

Demokrat yazarları, yayınlarında II. Meşrutiyet'in ilanından sonraki yıllarda Avrupalı devletlerde meydana gelen itilaf ve ittifak gruplaşmasına dikkat çekmişler ve Osmanlı hükümetinin bu siyasi kutuplar arasındaki rolü hakkında da fikir beyanında bulunmuşlardır. Türkiye gazetesinde demokrat yazarları önceki bölümlerde değinildiği üzere bu siyasi ve askeri gruplaşmaya karşı çıktıkları ve Osmanlı hükümetinin böyle bir duruma henüz hazır olmadığı ve erken olduğu kanaatine varmışlardır³⁷³. Mevcut dış siyaset ve yabancı devletlerle olan münasebetlerle beraber Osmanlı Devleti'nin ittifak grubuna doğru kaydığını belirterek durumun önemine dikkat çekmişlerdir. Bunun nedeni olarak 1910 yılı içinde Fransa ile olan başarısız istikraz anlaşması ve ardından İngiltere'nin de yüz çevirmesi neticesinde Almanya'dan borç alınması ve mevcut iktidarın Alman yanlısı politika izlemesi yanında Almanya'nın bu dönemde İran üzerinde etkin bir devlet olma çabasıyla şark meselesi açısından Osmanlı ve İran'ı diğer devletlere kendi çıkarı doğrultusunda koruma emeli de hem Osmanlı hükümetini hem de Almanya'yı birbirine yakınlaştırmıştır. Bu ilişkiler demokrat basını tarafından hiçbir vakit tasvip edilmemiştir.

İttifak grubunun ortaya çıkmasında Alman lideri Bismarck'ın rolünün büyük olduğuna dikkat çeken gazete, Almanya'nın müttefikleri ile pek güven içinde olmadığını beyan ederek özellikle Avusturya'da bu bloklaşmaya karşı sert görüşler olduğu Macar Delegasyon Meclisi'nde bunun örneklerinin olduğu belirtilir. Aynı durumda İtalya'nın da olduğu bilgisi verilmiş ve İtalya'nın daha çok itilaf bloğunda olma arzusu olduğuna dikkat çekilmiştir. Gazetede ittifak grubunun amacının askeri olduğu ve bu bağlamda da Bismarck'ın İtalya'yı kaybetmek istememesi olgusuna değinilmiştir. Çünkü Almanya ve Avusturya her daim kendilerine meyil gösteren hükümetlerin öncelikle askeri durumlarına bakmışlar ve onları kendi saflarına çekmeye çalışmışlardır. Bu yüzden ki İttihat ve Terakki hükümetinin Almanya'dan ekonomik anlamda yardım umması hem de yönetimde askerle iş birliği yapması ve orduda reform hareketine girişmesi, doğrudan doğruya Almanların dikkatini çekmiş ve Osmanlı'yı ittifak bloğuna sokmaya çalışmışlardır. Ancak demokrat yazarları, ittifak grubunun ileri

³⁷²“İttihat-ı İslav Erkânı ve Türkiye”, *Türkiye Gazetesi*, 20.11.1910.

³⁷³“İstikraz Hakkında Almanya'da Efkâr-ı Umumiye”, *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.

meyanda fazla ömürlü olmayacağını ileri sürmüşler ve sonuçta İngiltere'nin başını çektiği Fransa ve Rusya'nın dâhil olduğu itilaf bloğunun siyasetinin izleneceği fikrini savunmuşlardır. Bunun nedeni olarak itilaf grubunun iktisadi ve ticari anlamda çok gelişmiş oldukları ve ittifak grubunun bir yerden sonra bu alanlarda değişiklik yapma mecburiyeti olarak görmüşlerdir. Aslında muhalif demokratların dış siyasette itilaf bloğuna daha ılımlı oldukları sonucu çıkarılabilmektedir. Ayrıca Avrupa'da bu bloklaşmanın genel bir savaşa neden olmayacağı fikri öne sürülmüştür. Çünkü itilaf grubu daha üstün görülmekle birlikte bunu Almanya'nın da bildiği varsayılmış ve bu yüzden savaşın olmayacağı sonucuna gidilmiştir. Demokratlar, her ne kadar Avrupa medeniyeti içinde bloklaşma olsa da Avrupa'nın kendini zarara sokmayacağını, şark meselesinde askerini kullanmayıp iktisadi anlamda müdahale edeceği ve bu yolla bir rekabet olacağı değerlendirmesini yapmıştır. Bu fikirlerini ise, Almanya'nın da İran'da iktisadi anlamda güç elde etmeye çalışmasına ve Potsdam Mülakatı'ndaki emelleriyle desteklemişlerdir³⁷⁴.

4.5. Avrupa'da ve Uzak Batı'da İhtilal Olayları

4.5.1. Portekiz İhtilali

20.yüzyılın başlarında Osmanlı ve İran'da meydana gelen Meşrutiyet devrimi'nin bir benzeri de 1910 yılının sonlarına doğru Portekiz'de meydana gelmiştir. Portekiz Kralı II. Manuel, yapılan ihtilal ile tahttan çekilmiş ve monarşi yönetimi ortadan kaldırılmıştır. Portekiz'de gerçekleşen bu devrim, Osmanlı demokrat basını tarafından da yakından takip edilmiştir. Muahede gazetesinin 18 Ekim 1910 tarihli ilk sayısında Kral Manuel'in istifa ettiği ve sonrasında validesi ile birlikte İngiltere'ye azimet edecekleri haberler arasında yer almaktadır³⁷⁵. Gazetede, Portekiz ihtilali'nin Avrupa'da büyük tesiri olacağı belirtilirken özellikle İspanya'nın, Fransa'daki grevlerin, anarşistlerin, Almanya ve Belçika'daki sosyalistlerin bu devrimden etkileneceği vurgulanır. Hatta verilen haberlere nazaran Portekiz'de cumhuriyetin ilanının ilk etkisi Avrupa'nın önde gelen seçkinlerine göre İspanya'da olacak ve cumhuriyet nümayişlerine ilk tepkide Barcelona'da çıkacaktır. Aynı şekilde ihtilalden etkilenen Bulgaristan'da dehşete düşmüştür. Bulgaristan'da sosyalistlerin belediye dairesini basması ve kraliyet bayrağını indirip kırmızı sancak asmaları ve gösteride bulunmaları zaten ihtilale meyilli bir kitle olduğunun en büyük kanıtıdır. Portekiz devriminden etkilenen Bulgar kralı, Portekiz hanedanından söz edilmemesi emrini vermiştir.

³⁷⁴“Siyasiyat: İtilaf ve İttifak-ı Meslis”, *Türkiye Gazetesi*, 17.11.1910.

³⁷⁵“Portekiz Ahvali”, *Muahede Gazetesi*, 18.10.1910.

Devrimin etkisi batıdan doğuya her tarafa yayılmakla beraber, Fransa’da bu etki kendini grev şeklinde göstermiştir. Sosyalist grupların tahrikiyle ortaya çıkan grevler, sonrasında anarşistlerin de katılmasıyla silahlanmaya kadar gitmiştir. Bu nümayişler, şehrin zenginlerine kötü tesir etmiştir. Bunun yanında Almanya ve Belçika’daki sosyalistlerde mevcut düzene karşı nutuklarında ateşli sözler sarfetmişler ve protesto gösterilerinde bulunmuşlardır. Demokratlar, Avrupa’da meydana gelen bu karışıklıkları Portekiz İhtilali’nin bir eseri olarak yorumlamışlar ve Avrupa’da büyük bir fırtınanın kopacağını beyan edip sonrasında sükûnete erişileceğini belirtmişlerdir³⁷⁶.

İngiltere, bütün Avrupa hükümetlerine nota gönderip Portekiz Cumhuriyeti’ni tasdik etmelerini tavsiye etmiştir³⁷⁷.

Portekiz’de ihtilal zaferinin sürdüğü günlerde, önemli bir doktorun ve amiralin cenaze merasimi gazeteye yansımakla beraber, bu iki önemli zat, devrimde yer alan kalabalığın ve askerin refakatiyle Lizbon’un büyük caddesinden geçerek nümayişlerin yapıldığı Ustard Meydanı’na nakil edilmiştir. Törenler sırasında matem sözleri söylenmiş ve nameler okunmuştur. Demokratlar, bu törenin yapılışı esnasında ihtilal gruplarının hiçbir şekilde bozgunluk yapmadıklarını överek medeniyet yolunda ilerleme içinde olduklarını beyan etmişlerdir.

Cumhuriyet idaresiyle birlikte hükümet, bu sıralarda bir dizi kararlar almıştır. Asilzade unvanlarının kaldırılması, meclis-i kebir ve şura-yı devlet hayatının lağvı ilan edilmiştir. Portekiz’deki papalık makamı tanınmayacaktır. Ülkede önemli bir kuvvet gösteren bir oluşum olan Radikal Fırkası’nın papalık ile münasebeti desteklemesi ve halkın kiliseler ile bağı kesme taraftarı olmaması bu karara engeldir. Gazetede bu konuyla ilgili Montesque’nun “*Fazilet ve vicdan esaslarından yoksun olan hükümet payidar olmaz*” sözü örnek gösterilmiş ve Portekiz hükümetinin bu esaslara riayet edeceği bilgisi verilmiştir³⁷⁸.

Demokratlar, Portekiz’de meydana gelen bu devrime olumlu tepki vermeleriyle birlikte kralın millet hâkimiyetinden korkarak kaçtığını ve ülkenin asayişinin sağlandığını beyan etmişlerdir³⁷⁹. Çünkü önceden de belirtildiği üzere demokratlar her zaman hürriyetçi, özgürlükçü ve meşrutiyet yanlısı bir düşünceye sahip olmuşlar ve bunun tüm dünyaya

³⁷⁶“Bir Hafta-i Vukuat-ı Âlem”, *Muahede Gazetesi*, 18.10.1910.

Not: Portekiz’de ihtilale katılmayan sosyalistler, cumhuriyet taraftarı olduklarını resmen ilan etmişlerdir. bk. “Portekiz Sosyalistleri”, *Muahede Gazetesi*, 22.10.1910.

³⁷⁷“Portekiz Cumhuriyeti”, *Muahede Gazetesi*, 23.10.1910.

³⁷⁸“Havadis-i Hariciye: Portekiz Ahvali ve Merasim-i Tedfîniye”, *Muahede Gazetesi*, 24.10.1910.

³⁷⁹“Haftalık İcmal-i Siyasi-i Harici”, *Muahede Gazetesi*, 25.10.1910.

Not: Resmi beyannamede Kral Manuel ve 4. Dereceye kadar önemli kişilerin ülkeden ihraçları ilan edilmiştir. Beyanname, 10 Teşrinievvel tarihli Tan Gazetesine yazılmıştır. bk. “Portekiz Ahvali”, *Muahede Gazetesi*, 25.10.1910.

yayılması taraftarı olmuşlardır. Çünkü Portekiz İhtilali'nin gelişiminden önce muhafazakar olan kraliyet yanlıları ile cumhuriyet taraftarları arasında yaşanan mücadeleler, kraliyete karşı yapılan hürriyetçi neşriyatlar desteklenmiş, cumhuriyetçi mebusların küçümsenmeleri nedeniyle ortaya çıkan durumlara tamamen karşı çıkmış ve olaylar sırasında ordunun da devrimci safına geçmesiyle ihtilalin doğru ve düzgün bir şekilde yapıldığına dikkat çekilmiştir. Hürriyetin ve vatanperverliğin devamlı olarak sürdürülmesi fikrinde bulunulmuştur³⁸⁰.

Yeni hükümetin mali durum açısından icraatlarına bakıldığı zaman Maliye Nazırı Revalis'in henüz bütçeyi tanzim etmemiş olması gazetelerin şikâyet feryatları koparmalarına neden olmuştur. Mekteplerde din bilimleri yerine, siyasi ve sosyal bilimlerin ilave edileceği bilgisi alınmıştır. Yine hükümet, tasarrufa gitmek adına bazı sefaretleri lağvederek yerine politika memuriyetlerini kuracaktır. Ayrıca, bazı Cizvit mekteplerinin de hapishaneye dönüştürülmesi, gazete tarafından ilginç bulunmuştur. Bu gidişata göre Portekiz'de memurların ve ihtilalcilerin istekleri günden güne artmaktadır³⁸¹.

3 Kasım 1910 tarihli sayıda, dini müesseselerin baskı altında olduğu ve halk ile asker arasında çıkan olaylar doğrultusunda masumların katledildiği haberleri yer almakla beraber, Portekiz'de ve özellikle Lizbon'da asayişin bozulmaya başladığı bilgisi verilmektedir³⁸². Bu gelişmelerin etkisiyle Macar gazetelerin beyanına nazaran, Portekiz'den kaçan Cizvit rahipler Macaristan'a geldikleri gibi ruhban heyeti için de bir arazi verileceği ve üzerine bir Manastır inşa edip burada yetiyecek ruhbanın da Macaristan'ın her tarafındaki Katolik mekteplerde memuriyet bulacakları haberi verilmiştir. Buradan anlaşıldığı üzere Katolik Macarların, ülkelerinden kaçan Cizvitleri himaye etme politikası içinde oldukları görülmektedir³⁸³.

İngiltere ve Fransa'nın Lizbon sefirlerinin Portekiz Hariciye Nazırı ile yaptığı görüşmede, Portekiz'in Cumhuriyet rejimini kabul ve tasdik ettikleri haberi verişmişse de bu kararın kanun-ı esasının belirginleşmesinden sonra netleşeceği haberi gazeteye yansımaktadır³⁸⁴.

Büyük devletlerin Portekiz'in yeni meşru rejimini tanıma girişimleri sonraki günlerde devam etmekle beraber, Fransa, İngiltere, İtalya ve İspanya'nın Lizbon sefirleri, Portekiz'in Hariciye Nazırına başvurarak resmi temaslarda bulunmak istediklerini beyan etmişlerdir. Hatta Almanya ve Amerika hükümeti sefirlerinin bile aynı beyanatta bulundukları rivayeti verilmekle

³⁸⁰“Portekiz'de Tebdil-i Sultanın Esbab-ı Asliyesi”, *Muahede Gazetesi*, 26.10.1910.

³⁸¹“Portekiz Ahvali”, *Türkiye Gazetesi*, 01.11.1910.

³⁸²“Portekiz Ahvali”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.

³⁸³“Macaristan'da Portekiz Cizvitleri”, *Türkiye Gazetesi*, 08.11.1910. Not: Portekiz'de cumhuriyetin ilanından sonra yabancı ülkelere kaçan Cizvit papazların 50 kişiden oluşan son kısmı, Lizbon zabıtası tarafından vapura bindirilip İtalya'ya gönderilmiştir. bk. “Portekiz Ahvali”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.

³⁸⁴“Portekiz Ahvali”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.

birlikte, Portekiz’de halk, büyük devletlerin sefarethanelerinin önünde toplanarak bu olayı desteklemişlerdir. Yeni Portekiz hükümetinin de çalışmaları dostane bir şekilde icra edeceği bilgisi yer almaktadır³⁸⁵.

4.5.2. İspanya’da Ayaklanmalar

Portekiz İhtilali’nin meydana geldiği zamanlarda İspanya’da da belli başlı hareketlenmeler vücuda gelmiştir. Madrid’de iki nümayiş yaşanmakla beraber, öncelikle katolikler, dini törenlerini yapmışlar, akşamüstü de cumhuriyet taraftarları Portekiz’de yaşanan devrimi kutlamak adına etkinlikler düzenlemişlerdir. Bu grubun önde gelenlerinden bir şahıs, halkı Portekiz’deki ihtilali takip etmeye teşvik etti. Bu gösteriler bir süre sonra bitse de aralarından bazılarının ”*Kahrolsun katolikler*” diye bağırması üzerine iki grup arasında çatışma meydana geldi. Zabitanın araya girmesiyle iki grupta dağıtıldı. Bu olay bütün Madrid gazetelerinde yer almakla beraber, özellikle cumhuriyet yanlısı gazeteler, iki grup arasındaki çatışmada zabıtalara katoliklerin tarafından olduğunu beyan ederek hükümete yüklendiler. Ancak iki grup arasındaki mücadeleler farklı yerlerde de devam etti³⁸⁶.

Türkiye gazetesinin 5 Kasım 1910 tarihli sayısında Madrid’den gelen haberlere nazaran, cumhuriyet taraftarlarının Katalonya’nın Barcelona şehrinde çatışmaya girdikleri ve birkaç kişinin hayatını kaybettiği bilgisi verilmiştir. Aynı şekilde amele cemiyeti de tatil-i eşgal (grev)’e karar vermiştir. Ancak ülke içinde herhangi bir ihtilalin meydana gelmeyeceği yine Madrid’den gelen haberler arasındadır. Görüldüğü üzere Portekiz’de yaşanan karışıklıkların bir benzeri de İspanya’da yaşanmaktaydı³⁸⁷.

Cumhuriyet meclisi taraftarı ve üyelerinin önde gelen isimlerinden biri olan Suryano, İspanya ve Portekiz siyasetleri hakkında bir nutuk ile dikkat çekici açıklamalarda bulunmuştur. Bu nutukta, Portekizlilerin İspanyollardan daha geç uyanmış olduğunu belirtir. İspanya’da ve Barcelona’da cumhuriyet taraftarları, programlarını daha önceden tanzim etmiştir. Portekiz’de böyle bir düşünce yokken hızlı bir değişim ve inkılâpla cumhuriyeti tesis etmiştir. Ayrıca İspanyalıların hayat tarzının Portekizlilerle kıyaslanamayacağını söyleyen Suryano, yapılan nümayişlerin ve tatil-i eşgallerin, istenilen durumu getirmekte yetersiz olacağını ve kuvvetli bir ihtilal ve inkılâp lazım olduğunu beyan etmiştir. Mevcut rejimin önde gelen önemli bir ismi

³⁸⁵“Havadis-i Hariciye: Portekiz Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 19.11.1910. Not: Berlin Matbuatı Portekiz Cumhuriyeti’ni kabul edip istikbalinden emin olduklarını beyan etmişlerdir. Haber için bk. “Portekiz Cumhuriyeti”, *Muahede Gazetesi*, 06.12.1910.

³⁸⁶“İspanya’da Nümayişler”, *Muahede Gazetesi*, 24.10.1910.

³⁸⁷“Barcelona’da İhtilal”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910. Not: Madrid’den gelen resmi telgraf haberlerine göre Katalonya’da asayişin ve düzenin sağlandığı bilgisi verilmiştir. bk. “İspanya Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 08.11.1910.

olan Kanalyas (Kanaliyanis)'in bu ihtilali engelleyeceğini vurgulamış ve esasında o kuvvetin üzerine gidilmesi gerektiğini savunmuştur. Aynı zamanda İspanya'nın geleceğinin cumhuriyetin ilanına bağlı olduğunu beyan ederek bu konuda cumhuriyet yanlılarına ordunun destek olacağı fikrine yer vermiştir³⁸⁸.

Sonuç olarak İspanya'da da Portekiz'deki gibi bir takım ayaklanmalar ve rejim karşıtı cumhuriyet gösterileri yapılsa da genel anlamda köklü bir değişikliğe gidilememiştir. Ülke, I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmış ve sonraki yıllarda ise yönetim mücadeleleri devam etmiştir³⁸⁹.

4.5.3. Meksika ve Brezilya

Portekiz ve İspanya'da hürriyetçi ayaklanmalar meydana gelirken, deniz ötesinde bulunan Brezilya ve Meksika'da da birtakım olaylar patlak vermiştir. Türkiye gazetesinde verilen habere nazaran, Meksika'da halk, Amerikan hükümetine karşı nümayişler icra edip büyük mağazaları tahrip etmişlerdir. Bu çatışmalarda 80'e yakın vatandaş ölmüş ve 200 kişide tutuklanmıştır³⁹⁰. Halk tarafından başlatılan bu gösteriler gitgide artmış ve Meksika'nın bazı şehirleri zapt edilmiş³⁹¹, sonrasında ise tüm Kuzey Meksika ihtilalcilerin işgaline uğramıştır³⁹². Aynı şekilde Brezilya'da, harp gemilerinde bulunan askerlerin ihtilal hareketinde bulundukları haberi verilmekle³⁹³ beraber, sonraki günlerde halk müthiş bir gürültü ile uyanmış ve İskod, Ribo zırhlılarındaki askerlerin isyana devam ettikleri görülmüştür. Sahil kesimlerinde savunma istihkâmları oluşturmak için halk seferber olmuştur. Ele geçirilen isyancılardan bir kısmı firara kalkışsa da çoğu tutuklanmıştır. Meclis örfi idare kararı alarak şehirlerde asayiş ve düzeni sağlamıştır. Ancak alınan haberler doğrultusunda hükümetin aldığı şiddetli tedbirlerin isyanları sona erdirmeye yetersiz olduğu görülmektedir³⁹⁴.

15 Aralık 1910 tarihli sayıda, isyan eden askerlerden 110 asinin kaleye nakledildiği bilgisi yer almakla beraber, önceki gün harekete kalkışan bahriye askerleri de divan-ı örfiyeye teslim edilmiştir. Zırhlılarda bulunan asker ve taifeler kaleye hapsedilmiş ve zırhlıların mürettebatlarında da değişiklikler yapılmıştır. Böylelikle asayiş ve düzenin sağlandığı verilen haberler arasındadır³⁹⁵.

³⁸⁸“İspanya Ahvali”, *Türkiye Gazetesi*, 08.11.1910.

³⁸⁹Temel Britannica, 1993: 105.

³⁹⁰“Meksika'da Nümayişler”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.

³⁹¹“Meksika'da İhtilal”, *Türkiye Gazetesi*, 24.11.1910.

³⁹²“Meksika'da İhtilal”, *Türkiye Gazetesi*, 24.11.1910.

³⁹³“Brezilya'da İhtilal”, *Muahede Gazetesi*, 12.12.1910.

³⁹⁴“Brezilya'da İhtilal”, *Muahede Gazetesi*, 14.12.1910.

³⁹⁵“Brezilya Ahvali”, *Muahede Gazetesi*, 15.12.1910.

Not: Bu dönemde Alman zabitanlarının Brezilya ordusunda istihdam edilmesi emri ve Alman askeri heyetinin Brezilya'yı ziyareti, önemli haberler arasındadır. Burada Brezilya üzerinde bir Alman etkisinden söz

Sonuç itibariyle demokrat gazeteleri, uzak batıdaki bu gelişmeleri yayınlarında kısmen dile getirmiş ayrıntılı şekilde yer vermemiştir.

4.6. Cezayir-Tunus Muhacirleri Meselesi

Fransa ile Osmanlı Devleti arasında, Cezayirli ve Tunusluların statüsü bu yıllarda bir sorun haline gelmekle beraber, gazeteye yansıyan haberlerde, Osmanlı hükümetinin yayınladığı bildiride Cezayirlilerin Osmanlı tebaası olduğu, Fransız Konsoloshanesi'ne riayet edenlere de yabancı gözüyle bakılacağı bilgisi verilmiştir. Tunuslular içinse Osmanlı Devleti'nin Bordo Antlaşması'na riayet etmediği için bunların Osmanlı tabiiyetinde olduğu kabul edilir³⁹⁶. Cezayir-Tunus muhacirlerinin heyet-i merkeziyelerinden Osmanişer Loyd gazetesine gönderilen mektupta ise kendilerinin Osmanlı kitlesi olduklarını belirterek, dersaadette bir Tunus-Cezayir muhacirleri hayır cemiyeti kuracakları beyan edilmiştir³⁹⁷.

Tunus-Cezayir mülteciler meselesinin çözümü için Fransa Sefiri Bompar'ın İstanbul'a gelip müzakeratta bulunacağı verilen haberler arasındadır³⁹⁸.

Neticede iki ülke arasında anlaşmazlığa neden statü meselesinin, bu yıllarda çözüme kavuşturulma aşamasında olduğu, demokrat gazetelerinde verilen bilgiler ışığında anlaşılmaktadır.

4.7. Avrupa'da İşçi Grevleri (Tatil-i Eşgal)

Demokrat gazeteleri, yayınlarının çıktığı dönemde doğu-batı ekseninde meydana gelen tüm siyasi gelişmelere gazetelerinde yer verdiği gibi özellikle Avrupa'da öncelikli olarak siyasi yönetimlere karşı ortaya çıkan ve Avrupa ülkelerinde büyük etkileri olan işçi protestoları ve grevlerini de gazetelerinde işlemişlerdir. 1910 yılının sonbaharında Avrupa'da genel anlamda işçi (amele) olayları sürekli meydana gelmekle beraber, önceden de bahsedildiği üzere bu protestoların bir kısmı Portekiz ve İspanya'da olduğu gibi daha çok ihtilali amaçlayan halka destek olma hedefindeydi. Bununla beraber İngiltere, Fransa, Almanya ve Bulgaristan'da da büyük çaplı ve belli aralıklarla işçi kesiminin harekete geçtiği görülmüştür.

edilebilmektedir. bk. "Brezilya'da Alman Zabitanı", *Türkiye Gazetesi*, 07.11.1910. ve "Brezilya Ordusunda Alman Zabitanı", *Türkiye Gazetesi*, 17.11.1910.

³⁹⁶"Türkiye-Fransa", *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.

³⁹⁷"Cezayir ve Tunus Muhacirleri", *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910.

³⁹⁸"Hükümet-i Osmaniye ve Fransa", *Muahede Gazetesi*, 10.12.1910.

4.7.1. Fransa

Fransa’da bu dönemde meydana gelen işçi ayaklanmalarıyla ilgili olarak *Muahede* gazetesinin 18 Ekim 1910 tarihli ilk sayısında, kuzey şimendiferlerinde meydana gelen olaylar son bulmuş ancak Paris’te bazı kesimlerde işçilerin tahribatta bulundukları ve 20 kişinin de tutuklandığı bilgisi verilmiştir³⁹⁹. Ancak Fransa’da olaylar bu sıralarda dinmemekle beraber, özellikle işçilerin hak ve özgürlüklerini savunan ve eşitlikçi fikri taşıyan *sosyalistler* ve tamamen değişik bir ideolojiye sahip olan ve özellikle *anarşistlerin* çıkardığı kargaşa gündemi meşgul etmiştir. Paris’ten gelen haberlere nazaran, anarşistlerin Hariciye Nezareti yakınlarında bomba patlattıkları ve halk arasında korkuya yol açtıkları görülür. Demokrat gazeteleri, Paris gibi medeni bir yerde meydana gelen bu kargaşayı vahşet olarak yorumlamışlardır. Anarşizm akımını da eleştirmişler ve gayri insani bir tutumu olan, altı çürük bir kavram olarak niteleyip, asıl amaçlarının ise mali, dini ve diğer medeni müesseseleri ortadan kaldırmak ve imha etmek olduğunu belirtmişlerdir. Sosyalizm için farklı olarak tamamen işçinin maddi ve maneviyesini düşünen ve propaganda için meşru yolları kullanan aynı zamanda işçinin grev yapmasının meşru bir hak olduğunu ispatlamaya çalışan, anarşizmin tersi bir dünya görüşü olduğunu vurgularlar. Demokratlar, zaten kendi dünya görüşlerinde, sosyal adalet ve eşitlik gibi kavramlara önem verdiklerinden dolayı Avrupa’da ki bu grevleri doğal ve meşru bir hak olarak görmüşlerdir⁴⁰⁰.

Demokrat yazarları, yine Fransa’daki hareketli havayı garip bir ruh haline benzetmişler ve hukuku muhafaza edenlerin işçi kesimine tahrik ve kışkırtma hareketlerinde bulunduklarını beyan etmişlerdir. Bombaların ve dinamitlerin patladığı bu karışık ortamın milleti, insanların hukukunda bir ıslah düşüncesine yani gelişimine itebileceğini vurgularlar⁴⁰¹.

Türkiye gazetesinin 30 Ekim 1910 tarihli nüshasında, Fransa’da gerçekleşen tatil-i eşgal olayları ile ilgili olarak meclis-i mebusanda hararetli tartışmalar yaşandığı bilgisine yer verilmiştir. Sosyalist bir mebus, hükümetin işçilere karşı askeri kuvvet kullandığı yönünde şikâyetlerini belirtmiştir. İleri gelen kişilerden birisi olan Mr. *Thomas* ise tatil-i eşgalin herhangi bir ihtilal fikri taşımadığını belirtmiştir. Bunun üzerine vekiller reisi *Briyan*, sosyalist azalarının bu iddialarına cevaben, hükümetin işçi sendikaları ile müzakeratta oldukları bilgisini vermiştir. Meclisteki bu tartışmaların sonrada devam edeceği gazetenin haberleri arasındadır⁴⁰².

³⁹⁹“Paris’te Tatil-i Eşgal”, *Muahede Gazetesi*, 18.10.1910. Not: Fransa’da gerçekleşen diğer tatil-i Eşgal haberleri için bk. “Fransa’da Tatil-i Eşgal”, *Muahede Gazetesi*, 19.10.1910.

⁴⁰⁰“Makale-i Mahsusa: Anarşistler”, *Muahede Gazetesi*, 23.10.1910. Not: Yine söz konusu makaleye göre, İtalya’da Napoli, Palermo, İsviçre’de Cenevre şehirleri anarşistlerin merkezi durumundadır. Demokratlara göre, İtalya Kralı, Fransa cumhurbaşkanı, Avusturya İmparatoriçesi, Portekiz Kralı Carlos, Amerikan başkanı William McKinley, cinayetlerinden Anarşistler sorumludur.

⁴⁰¹“Haftalık-İcmal-i Siyasi-i Harici”, *Muahede Gazetesi*, 25.10.1910.

⁴⁰²“Fransa’da Tatil-i Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 30.10.1910.

Paris'ten gelen yeni haberler, tatil-i eşgallerin son bulmadığını, işçilerin isyan boyutunu büyüterek, telefon ve telgraf tellerini kesmek, elektrik istasyonlarına zarar vermek gibi tahripkâr hareketlere kalkıştıkları ve bütün fabrikaları ele geçirdiklerini göstermektedir. Bu sabotaj hareketine katılanların ise idam edileceği beyan edilmektedir⁴⁰³.

İşçilerin tatil-i eşgal ilan etmelerinin altında, genel anlamda çalışma şartları, mevcut yönetimin işçilerin haklarına riayet etmemesi ve diğer zorlaştırmacı uygulamalar yatmaktadır. Sosyalistler de bu noktada işçilerin hukukunun muhafazası için hükümetle karşı karşıya gelmişler ve büyük şehirlerde muhalif gösteriler düzenlemişlerdir⁴⁰⁴.

İşçinin yevmiye ile 10 saat çalışması durumunun hafifletilmesi için bir layiha-ı kanuniyenin mecliste müzakere edilmesine karar verilmiştir. Azalardan bazılarının çalışma saatini 10'dan 8'e indirilmesini talep etmiş ancak bu tartışmalara yol açmıştır. Sonrasında bu teklif oylamaya sunulmuş ve kabul edilmemiştir. Fransa hükümeti, bu düzenleme için diğer devletlere de başvurulacağı ve genel itibarda kabul edileceği takdirde kararın vaki olacağını beyan etmiştir. Fakat sanayi-i nefise işlerinde istihdam edilen kadınların, kızların ve küçük çocukların farklı olarak yevmiye ile 10 saat çalışacakları ve 1848 yılında çıkarılan kanunun kaldırılmasıyla yevmiyelerine de zam yapılacağı kararı verilmektedir⁴⁰⁵.

4.7.2. İngiltere

İngiltere'de de bu dönemde işçi kıpırdanmaları meydana gelmekle beraber, Türkiye gazetesinin 4 Kasım 1910 tarihli sayısında, kömür madenlerinde çalışan işçilerin tatil-i eşgal ilan ettikleri haberi verilmiştir⁴⁰⁶. Sonraki nüshalarda verilen bilgilere nazaran, Gal kömür madenleri işçilerinin grev başlattıkları ve protestonun giderek büyüdüğü ve olaylara gazetecilerinde karıştığı ve işçilerin madenlerin içinde boğulmalarından korkulduğu ifade edilmiştir. Bu karmaşa sırasında birçok polis memuru işçiler tarafından yaralanmıştır. Karışıklığı önleyip, asayiş sağlamaya adına birkaç müfreze asker sevk edilmekle beraber, Dâhiliye Nazırının aracılığı ile maden sahipleri ve işçiler arasında bir müzakereye karar verilmiştir⁴⁰⁷.

Gal eyaletinde sonraları tekrar ilan edilen tatil-i eşgal'in diğer eyaletlere de yayılmasından korkulmakla beraber, Kömür Madenleri Sendikası, tahribatın önünü almak için

⁴⁰³“Paris'te Müthiş Bir Sabotaj”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.

⁴⁰⁴“Fransa'da Sosyalistlerin Mütteyyinağları”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.

Not: Bu sıralarda Belçika'da da sosyalistler, mecliste Kral ve Kraliçe karşıtı söylemlerde bulunmuşlar ve meclis dışında nümayişlere devam etmişlerdir. bk. “Belçikalılar Kralı İstemiyor”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.

⁴⁰⁵“Fransa'da Amele Hayatı”, *Muahede Gazetesi*, 08.12.1910.

⁴⁰⁶“İngiltere Madenlerinde Tatil-i Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 04.11.1910.

⁴⁰⁷“Gal'de Tatil-i Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.

her türlü tedbire müracaat etmiş ve sendika reisi işçilere hitaben beyanname neşrederek bu karmaşaya son verme çağrısında bulunmuştur. Gazetede ise kömür madenleri işçilerinin küçük sendikalarında karışıklıkların fazla olduğu çıkarımı yapılarak genel sendika yöneticilerinin müdahalelerine lüzum hissedildiği belirtilmiştir.⁴⁰⁸

13 Kasım 1910 tarihli sayıda olayların hala devam ettiğinden söz edilmekle beraber, askerin henüz müdahalede bulunmadığından dolayı olayların daha vahim bir hale gelmesi durumunda hükümetin sert askeri tedbirler alacağı bilgisi verilmiştir. Gal'de meydana gelen tatil-i eşgal, bu zamanlarda Londra'da da büyük heyecana neden olmakla beraber, sosyalistler, madenlere gidip işçileri tahrik edip desteklemişlerdir. Times gazetesi ise maden grevini Fransa'daki tatil-i eşgale benzetmiş ve isyan olarak nitelemiştir. Tatil-i eşgal, İngiltere meclisinde gündem olmakla beraber isyana karşı bir nutuk icra edilmiştir. İşçilerin bu şekilde tatil-i eşgal ilan etmelerinin sebebi, iktisadi amaçlıdır. Çünkü gazetede, Fransa'da olduğu gibi İngiltere'de de çalışma süresinin yevmiyeli 10 saatten 8'e çekilmesi mevzuu dile getirilmiştir. Gal eyaletinde henüz böyle bir düzenleme olmadığı ve böyle bir şey olsa dahi madenlerden ihraç edilen kömür miktarının az olmasından ötürü sürenin 10 saat olarak kalacağı belirtilmiştir. İşte gelişmelerden ötürü işçiler arasında huzursuzluk çıkmıştır. Zaten önceden de belirtildiği üzere maden sahipleri ile işçiler arasında gerçekleşecek olan müzakere başarısız olmuştur. Buradan anlaşıldığı üzere Gal eyaletinde vuku bulan bu olaylar, hukuk amaçlı yapılmayıp, genel bir isyan haline gelmiştir. Çünkü madende çalışan işçilerin sosyalistlerin sözlerine uyarak İngiltere'deki bütün işçiler arasında bir ihtilal isteğinde oldukları beyan edilmiştir. Bu duruma işçi sendikaları reisi bile karşı çıkmıştır. Madenlerde kötü durumun sonraki zamanda da sürekli devam ettiği ve bunların üzerine birçok süvari müfrezeleri gönderildiği yine gazete nüshasında haber verilmektedir⁴⁰⁹.

4.7.3. Almanya

Dünya siyasetinin önde gelen ülkelerinden birisi olan Almanya İmparatorluğu'da, 1910 yılı içinde diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi tatil-i eşgal olaylarıyla karşılaşmıştır. Ancak bu olaylar fazla şiddetli olmamakla beraber demokrat gazetelerine de fazla yansımamaktadır. Türkiye gazetesinin 1 Kasım 1910 tarihli nüshasında verilen haberlere nazaran, ilan edilen tatil-

⁴⁰⁸“İngiltere’de Tatil-i Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910. Not: Tatil-i eşgal’in sona erdirilmesinden kısa süre sonra yeniden işçi ile zabıta arasında çatışmalar meydana gelmiş ve 60 işçi yaralanmıştır. Asayişin sağlanması için sevk edilen asker sayısı arttırılmıştır. Haber için bk. “Şimal-i Gal’de Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.

⁴⁰⁹“İngiltere’de Tatil-i Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 13.11.1910. Not: Artan olaylar karşısında sosyalistler, Dâhiliye nezaretine bir telgraf göndererek madenlere sevk edilen zabıtalardan yeterli olduğunu ve asker gönderilmesinin fayda sağlamayacağını beyan etmişlerdir. Verilen haberlere nazaran, madenlerde ki zabıtalardan yeterli kabul edilirse de olası bir uygunsuzlukta askeri birliklerin gönderileceği ve bunun mesuliyeti de işçiyi ihtilale ve şiddete teşvik edenlere tertip edileceği bilgisi verilmektedir. bk. “İngiltere’de Tatil-i Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 19.11.1910.

i eşgalden ötürü Berlin'in kuzeyindeki bölgelerde bulunan sokaklarda halk ile polisler arasında çatışmalar çıkmış ve tutuklamalar yapılmıştır⁴¹⁰.

Ayrıca Tan gazetesine yazılan haberden yapılan alıntıya göre, 25 Eylül ile 1 Aralık tarihleri arasında Berlin'de 17 defa işçi ile zabıta arasında çatışmalar meydana gelmiştir. Berlin'de bulunan büyük bir kasap dükkânında çalışan yüzlerce işçi 3 gün boyunca tatil-i eşgal ilan etmiştir. Türkiye gazetesinde işçilerin hakları için mücadele ettikleri ve bu yolda hiçbir tehdit tanımadıkları yorumu yapılmıştır. Bu süre zarfında işçiler ile zabıta ve polisler arasında kanlı çatışmalar yaşandığı ve olayların başka sokaklarda da devam ettiği bilgisi verilmektedir⁴¹¹.

İşçi ve işçi haklarını savunan sosyalistler, İngiltere ve Fransa'da olduğu gibi Almanya'nın iç siyasetinde de etkin olmalarıyla beraber, Reichtag meclisinde İmparator II. Wilhelm karşıtı fikirlerde bulunmaktaydılar. Muahede gazetesinin 8 Aralık 1910 tarihli sayısında verilen haberde Reichtag meclisinde sosyalist mebuslar, İmparator II. Wilhelm'in iktidarını eleştirerek, Portekiz ve Fransa'da olan krallıkların yıkıldığını örnek göstermişler ve hedeflerinin de cumhuriyet olduğunu beyan etmişlerdir. Tartışmalar esnasında sosyalist mebuslardan birisi mecliste söz alarak: “*İmparator ve başvekil pek ala bilmelidir ki biz reaya değiliz. Biz hür diye tanıdığımız bir memleketin öz evlatlarıyız. Reichtag meclisi kralın tacından pek büyüktür*” diyerek cumhuriyet ve özgürlükçü emellerini sonraki dönemlerde gerçekleştireceklerini belirtmişlerdir⁴¹².

Reichtag meclisinde yaşanan tartışmalardan anlaşıldığı üzere sosyalistler, Almanya'daki monarşiden rahatsızlık duymakla beraber, Portekiz'deki devrimde önemli rol oynadıklarından dolayı aynı fikri Almanya üzerinde uygulamaya çalıştıkları görülmektedir.

12 Aralık 1910 tarihli sayıda, Berlin sokaklarında toplanan gençlerin özgürlüğe müdahale eden zabıtalara karşı nümayişler tertip ettikleri haberi verilmekle birlikte, gençler tarafından büyük nutuklar atılmış ve polis tarafından 18 yaşından büyük olan kişiler tutuklanmıştır. Bunun üzerine taraflar arasında büyük bir gürültü kopmuş ve sonrasında olaylar karakoldan gelen askeri güç ile bastırılmıştır⁴¹³.

⁴¹⁰“Berlin’de Müsademe”, *Türkiye Gazetesi*, 01.11.1910. Not: Aynı şekilde, işçilerle zabıtalara arasında çatışmalar gerçekleşmiş ve zabıtalara eylemi sonlandırmak adına silah kullanmıştır. bk. “Berlin’de Amele Müsademesi”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.

⁴¹¹“Havadis-i Hariciye: Berlin’de Amele Nümayişleri”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.

⁴¹²“Havadis-i Hariciye: İmparator Wilhelm ve Sosyalistler”, *Muahede Gazetesi*, 08.12.1910.

⁴¹³“Almanya’da Sosyalistler”, *Muahede Gazetesi*, 12.12.1910.

Not: Bu dönemde Japonya’daki sosyalistlerin durumu kötü olmakla beraber, hükümet tarafından şiddetli bir baskıya maruz kalmışlardır. Hükümet, sosyalistleri anarşist diye itham edip Kraliyet ailesine suikast girişiminde bulunmak suçuyla tutuklamıştır. Alınan haberler doğrultusunda, şimdiye kadar 100 kişinin tutuklandığı aralarında Japonya’nın en meşhur doktorlarından birisinin olduğu ve 24 kişinin de idama mahkûm edildiği bilgisi verilmiştir. bk. “Japonya Hükümeti ve Sosyalistler”, *Muahede Gazetesi*, 18.12.1910.

4.7.4. Bulgaristan

İngiltere, Fransa ve Almanya'da hukuk-ı muhafaza amacıyla yapılan ve sosyalistlerin desteği ile mevcut yönetime karşı yapılan bu grevler, Balkanlarda Osmanlı Devleti'nden yeni ayrılan Bulgaristan'da da etkili olmuştur. Bulgaristan önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Makedonya sorununun merkezinde olmuş, kendi payına toprak alma ve genişleme peşinde bir siyaset yürütmüş diğer Balkan devletleri olan Sırbistan ve Yunanistan ile Balkan ittifadı ve Slav Birliği kurma düşüncesine girişmiş ve bu fikirde başrol oynayan Rusya ile yakınlık kurmuştur. Her ne kadar Bulgaristan, dış politikada genişleme siyaseti izleyip büyüyen bir devlet görüntüsü çizse de iç siyasette bir takım karmaşalara sahne olmuştur. Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Sosyalistler, Bulgaristan'da önemli bir etkiye sahip olup nümayiş hareketlerinde bulunmuşlardır.

Türkiye Gazetesinin 3 Kasım 1910 tarihli sayısında, Filibe'den alınan haberlere nazaran, sosyalistler işçinin hukuku için vaazlarda bulunarak, çalışma saatlerinin indirilmesi ve yevmiyelerin arttırılması için bir bildiri kaleme alarak meclise göndermişlerdir. Ayrıca bu bildirinin meclis tarafından dikkate alınmaması durumunda umumi bir tatil-i eşgal ilan edileceği bilgisi verilmektedir⁴¹⁴.

Sonraki aylarda, Bulgaristan'da matbaa işçilerinin umumi bir greve gitmeleri ve matbaaların kapısına kepenk kapatmaları gazete haberlerine yansımakla beraber, grevin devam etmesi halinde yevmi gazetelerin tatil edileceği bilgisi verilmiştir. Gazetede, Berlin matbaacılar sendikası umumi kâtibinin Sofya'ya gelip tatil-i eşgali idare ettiği belirtilmiştir. Ayrıca sosyalistlerin Bulgaristan'da mühim olaylara sebep olduklarına atıf yapılarak, şimdiye kadar ilan ettikleri tatil-i eşgaller de amaçlarına ulaştıkları sonucuna varılmıştır.

Buradan anlaşıldığı üzere matbaacıların tatil-i eşgal ilan etmelerinin arkasında Sosyalistlerin büyük etkisinin olduğu görülmektedir⁴¹⁵.

Matbaa işçilerinin çıkardıkları tatil-i eşgalin gitgide büyüdüğü ve greve katılan işçilerin sayısının 274'ü bulunduğu haberi verilmekle beraber, sendika heyetinden oluşan bir komisyonun matbaacılar ile müzakere ederek işçilerin eylemlerine cevap vermeleri için 4 gün süre vermişler ve ayrıca yevmiyeler arttırılmadığı takdirde kendilerinin de tatil-i eşgale katılacaklarını beyan etmişlerdir. Alınan bilgilere nazaran, tatil-i eşgalin kısa süre içinde biteceği öngörülmüştür⁴¹⁶.

Neticede Avrupa'daki sosyal içerikli ancak genelde siyasi iktidarlara yönelik ilan edilen grev olayları, Türkiye ve Muahede gazetelerinde görüldüğü üzere işçilerin çalışma şartları ve

⁴¹⁴“Bulgaristan'da Sosyalist Nümayişleri”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.

⁴¹⁵“Bulgaristan'da Diplomasi Tebdilatı ve Matbaacıların Tatil-i Eşgali”, *Muahede Gazetesi*, 09.12.1910.

⁴¹⁶“Bulgaristan'da Matbaa Amelesinin Tatil-i Eşgali”, *Muahede Gazetesi*, 14.12.1910.

ücretleri bakımından yapılan hukuksuz düzenlemeler nedeniyle yapılmıştır. Özellikle İngiltere, Fransa, Almanya ve Bulgaristan’da meydana gelen işçi ayaklanmaları genelde aynı sebeplerden dolayı patlak vermiş ve hükümetlerin baskılarına maruz kalmıştır. Demokratlar ise önceden de belirtildiği üzere grevin meşru bir hak olduğunu savunarak bu olayları normal olarak karşılamışlardır. Ancak Şirvanizade Mahmut Tahir, Avrupa’dan ayrı olarak Osmanlı Devleti’nde grev hakkının kullanılacağı bir ortam olmadığını belirterek, ülkenin idari ve adli bağımsızlığının kapitülasyon belası sebebiyle gerçekleşmediğinden yakınmıştır. Çünkü grev yapan işçinin yerine dışarıdan yenisi getirilmekle beraber, greve giden işçinin de ancak anlayış ve fikri düzeyi yüksek halk tarafından desteklenmesi ve yardım kuruluşlarının açılması gerektiğini beyan ederek bu ortam olmadan greve teşvik edilen işçilerin işsiz kalacağı ve yardım görmeyip sefaletle düşeceğini vurgulayarak işçi ve işçi hakları konusunda hassasiyetlerini dile getirmiştir⁴¹⁷.

⁴¹⁷“Makale-i Mahsusa: Bizde Tatil-i Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 13.11.1910.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin 19.Yüzyıldan itibaren Avrupalı devletler karşısında geri kalması siyasi ve iktisadi anlamda çöküntüye uğraması, 20. yüzyılda gerçekleşen olayların zeminini hazırlamıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin kötü gidişatını engellemek adına ülkede hürriyetçi gruplar meydana gelmiş ve I. Meşrutiyet'in ilanı ile özgürlük, hak, eşitlik gibi kavramlar daha sık kullanılmaya başlanmıştır. Bu ortamın etkisi ile basın güçlenmiş ve fikir çoğulculuğu artmaya başlamıştır. Özellikle İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin II. Meşrutiyet'in ilanında söz sahibi olmasıyla ülkede bir özgürlük havası esmişti Bu görüntü geçici bir yansımadan ibaret olmuş ve zamanla yerini baskıya bırakmıştır. Bu ortamda muhalefet grupları, devletin dış politikasının gidişatına ve iktisadi durumuna devamlı yayınlarında yer verdiler. Özellikle eski ittihatçıların kurduğu Osmanlı Demokrat Fırkası ve kendi bünyesinde çıkan yayın organlarından olan Türkiye ve Muahede gazetelerinin görüldüğü üzere dış siyasette tenkit edici yayınlar yaptıkları, dünya siyasetinde rol oynayan İran, Girit ve Makedonya ve istikraz meseleleri hakkında milli bir görüş savundukları ve aynı şekilde hükümeti de eksiklerinden dolayı eleştirdikleri görülmüştür. Çünkü demokrat yayın organları, her daim dış siyasette ülke menfaatlerini savunmuş ve bu konuda yeri geldiği vakit İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne bile destek vermiştir. Onların bu tutumları da tarafsızlığa verdikleri önemi göstermektedir.

Türkiye ve Muahede gazetelerinde yazarlar, yayınlarında Girit meselesini çok yönlü ele alarak bu sorunun milli bir dava olduğuna değinerek hükümetin dış siyasette daha etkili olması gerektiğini ve özellikle Yunanistan'ın Avrupa devletlerini yanına alarak meseleyi meşrulaştırma tehlikesine ve kirli oyunlarına karşı uyarılmış aynı şekilde sabırlı ve savaş karşıtı bir politika izlenmesi açısından fikirler beyan etmişlerdir. Bunun yanında basın Girit'teki Osmanlı hukukunun üstünlüğünü savunarak böyle bir durumda Avrupa devletlerine dahi güvenilmeyeceğini yayınlarında açıkça belirtmişlerdir. Yazarlar bu görüşlerini belirtirken de her daim halkı harekete geçirici söylemlerde bulunmuşlar ve aynı zamanda halkın tepkisini de gazetelerine taşımışlardır. Böylelikle Girit'in dış siyasette Osmanlı Devleti için ne kadar önemli ve vazgeçilmez olduğunu fikirleriyle birçok kez göstermişlerdir.

Makedonya sorunu çerçevesinde söz konusu gazeteler, dış siyasette Bulgaristan'ın emellerine dikkat çekerek Osmanlı hükümetinin Makedonya sorunu üzerine izlediği politikayı takdir etmişler ancak sistematik ve düzenli olmadığından yakınmışlardır. Yayınlarında çetecilik faaliyetleri ve suikast olaylarına bolca yer veren gazeteler, bu olayların Bulgaristan tarafından büyük devletlerin Makedonya sorununu meşrulaştırmak istenilmesi amacıyla yapıldığından

bahsederek bu karmaşıklığa karşı olduklarını açıkça belirttikleri görülmüştür. Aynı şekilde ayrılıkçı siyasetin önüne geçilmesi gerektiği hususunda da fikir öne sürmüşlerdir. Yazarlar, Osmanlı hükümetinin dış siyasette Makedonya’da uyguladığı siyasi, askeri ve sosyal tedbirlerin hepsinin ülke bütünlüğü amacıyla yapıldığı sonucuna vararak bu durumda Rusya’nın Bulgaristan’ı desteklediğine dikkat çeken gazeteler, Makedonya sorununda Avrupalı devletlere de güvenilmeyeceğinin üzerine basmışlardır.

Osmanlı Devleti’nin geçmişten gelen en temel sorunu olan ekonomi meselesinde demokrat yazarları, yayınlarında bağımsız ekonomi, borçlanmama, özel girişim ve üretim gibi unsurları ülkenin gelişiminin temel anahtarı olarak gördüler. Öncelikle II. Meşrutiyet döneminin ekonomik şartlarını eleştiren yazarlar, makalelerinde devletin ekonomik siyasetteki kötü gidişatını, iç siyasette ki yöneticilere bağlamaları yanında yetkin siyasetçilerin olmaması, savurganlığın devlet dairelerinde kol gezmesi hususuna da dikkat çekmişler, dış siyasette ise kapitülasyonların ülkeyi yiyip bitirdiği ve alınan borçların ödenemediği ve devamlı arttığından yakınılmıştır. Osmanlı Devleti’nin para olmadan ne askeri ne de siyasi bir gücü olacağını belirten Türkiye ve Muahede gazeteleri, tasarrufa gidilmesi önerisinde bulundular. Yazarların, ekonomik siyasette de belirgin bir şekilde Almanya’nın karşısında oldukları görülmüştür. Bu nedenle Cavit Bey’i Almanlar ile imzaladığı ekonomik anlaşma nedeniyle yayınlarında eleştirmişler ve Almanya’nın kendi çıkarı için Osmanlı Devleti üzerinde etkisini artıracak durumuna dikkat çekerek bunun yerine İngiltere ve Fransa gibi devletlerle siyaset yürütülmesi konusunda idarecilere önerilerde bulunmuşlardır. Bu meselenin Avrupa devletleri arasında bloklaşma dengelerini değiştireceğine dikkat çeken gazeteler, itilaf veya ittifak gibi gruplaşmalara da karşı çıktılar. Ancak yazarların taraf olmak yerine duruma göre akıllıca bir dış siyaset yürütülmesini söylemekten geri kalmadıkları da açıkça görülmektedir.

Türkiye ve Muahede gazeteleri, Osmanlı Devleti’ni doğrudan ilgilendiren meselelerden farklı olarak yayınlarında Avrupa ülkelerinde ve doğudaki diğer gelişmelere de kayıtsız kalmadığı görülmüştür. Şöyle ki İran’da gerçekleşen devrim açısından son derece olumlu görüşler beyan eden demokratlar, hürriyetçi hareketlerin İran’da olumlu etki yaratacağını savundular. Osmanlı hükümetini de İran politikasında daha etkin olmaları konusunda desteklediler. Aynı şekilde yayınlarda İngiltere ve Rusya’nın İran siyasetini tenkit ederek İran halkının bu devletlere karşı harekete geçmesi gerektiğini belirttiler. Ayrıca Osmanlı’nın ve İran’ın siyasi ve ekonomik durumlarının benzer olduklarını belirterek birbirlerine yakınlaşması gerektiğini ortaya attılar. Böylelikle demokratlar İran hassasiyetlerini makalelerinde açık bir şekilde vurguladılar. Özellikle bu dönemde gerçekleşen Potsdam Mülakatı’nı da, Almanya

tarafından İran'ın hedef alındığını söyleyen demokratlar, Alman siyasetine de çok yönlü eleştiriler getirdiler.

Demokrat yazarları, Avusturya ve Rusya devletlerine de yayınlarında yer vererek siyasetlerinin sahte olduğu görüşünü birçok kez vurguladılar. Özellikle Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı olayından yakınılmış, Rusya'nın da aynı şekilde Slavlık düşüncesiyle düşmanca politika izlediği fikrine varılarak buradan hareketle dış siyasette idarecilerin zayıflığından söz edilmiş ve devletin bunlara karşı daha sıkı tedbir alması gerektiği belirtilmiştir.

Eşitlik, hak, adalet gibi kavramlara önem veren Türkiye ve Muahede yayınları, Avrupa'da meydana gelen ihtilal olaylarını fikirsel anlamda desteklemişlerdir. Aynı şekilde sosyal ve siyasi anlamda işçi sınıfının eylemleri hakkında da görüşler beyan eden söz konusu gazeteler, eylemlerin son derece doğal ve meşru hareketler olduğunu savundular. Böyle durumların ancak gelişmiş ülkelerde olabileceğini belirterek Osmanlı vatanında bunun gerçekleşmeyeceğini bunun nedeni olarak ta ekonomik şartların kötü olduğunu ve işçinin hayatta kalma şansının olmayacağını dile getirip karşılaştırmalı analizlerde bulunmuşlardır.

Osmanlı Demokrat Fırkası'nın yayın organları olan Türkiye ve Muahede gazeteleri, yayınlarında dış dünyanın nabzını tutup siyasi olayları takip ederek tepkilerini dile getirmişler ve Osmanlı Devleti'nin bu olaylar karşısında nasıl bir politika izlemesi gerektiğini beyan edip her ne kadar muhalif yayın organları da olsa ülkenin dış siyasetine katkı sağlamaya çalışmışlardır.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- Abrahamian, E. (2017). *Modern İran Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Adanır, F. (2001). *Makedonya Sorunu, Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Adıyeke, A. N. (1994). *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Ahmad, F. (2016). *İttihat ve Terakki (1908-1914)*. Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Ana Britannica, (1994). "Venizelos". XXXI, Ana Yayıncılık, İstanbul.
- Armaoğlu, F. (2006). *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Aslan, T. (2011). "Pertev Tevfik ve Muahede Gazetesi". *Turkish Studies International Periodical For The Languages, terature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3*, 523-565.
- Bartl, P. (1998). *Milli Bağımsızlık Hareketleri Esnasında Arnavutluk Müslümanları (1878-1912)*. (Çev. A. Taner), Bedir Yayınları, İstanbul.
- Bilge, M. L. (1991). "Arnavutluk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, III, 383-390.
- Birecikli, İ. B. (2010). *Arnavutlar ve Arnavutluk Sorunu 1908-1914*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Birinci, A. (1990). *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*. Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Boratav, K. (2014). *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2009)*. İmge Yayınevi, Ankara.
- Bozboru, N. (1997). *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*. Boyut Yayınları, İstanbul.
- Cengiz, H. A. (1999). *Girit İsyanları (1866-1908)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Cezani, B. (2014). *İran Meşrutiyet Devrimi Güçler ve Amaçlar (1906-1911)*. Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Çelik, B. (2004). *İttihatçılar ve Arnavutlar: II. Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*. Büke Yayınları, İstanbul.
- Dikmen, N. (2005). "Osmanlı Borçlarının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, XIX. 137-159.

- Dilek, K. (2007). "İran'da Meşrutiyet Hareketi ve Devrin Siyasi Gelişmeleri". *Akademik Ortadoğu*, II, 50-68.
- Hacısalıhoğlu, M. (2003). "Makedonya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, XXVII, 437-444.
- Hatipoğlu, M. (1986). "Elefterios Venizelos'un 1910 Yılında İktidara Gelmesiyle Megali İdea'nın Kazandığı Yeni Karakter". *Üçüncü Askeri Tarih Semineri*, 456-468.
- Karal, E. Z. (Basım yılı verilmemiştir) *Osmanlı Tarihi*. C.3, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karal, E. Z. (Basım yılı verilmemiştir) *Osmanlı Tarihi*. C.4, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karal, E. Z. (Basım yılı verilmemiştir) *Osmanlı Tarihi*. C.5, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Karan, N. (2006). *Girit'in Yunanistan'a İlhakına Türk Kamuoyunun Tepkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul.
- Kaya, G. (2009). *II. Meşrutiyet'in Siyasal Hayatında Osmanlı Demokrat Fırkası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kerimoğlu, H. T. (2009). *İttihat ve Terakki ve Rumlar (1908-1914)*. Libra Kitapçılık, İstanbul.
- Kılıç, S. (2002). "İran'da İlk Anayasal Hareket: 1906 Meşrutiyeti". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XX, 143-161.
- Kılıç, S. (2006). "Bir Osmanlı Aydınının Arnavutluk'a Dair Görüş ve Düşünceleri". *A.Ü.Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi Dergisi (OTAUM)*, XIX. 257-270.
- Kıray, E. (1995). *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kuran, A. B. (2000). *İnkılâp Tarihimiz ve Jön Türkler*. Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Kurat, A. N. (2014). *Rusya Tarihi*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Lewis, B. (2002). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Arkadaş Yayınevi, Oxford Üniversitesi.
- Özdilli, M. S. (2012). *Osmanlı Demokrat Fırkası*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özdilli, M. S. (2013). "II. Meşrutiyet Döneminde Bir Muhalif Gazete ve Gazeteci: Şirvanizade Mahmut Tahir". *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXVIII/2, 429-470.
- Pamuk, Ş. (2005). *Osmanlı Ekonomisinde Bağımlılık ve Büyüme (1820-1913)*. Yurt Yayınları, İstanbul.
- Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü (3.bs)*. Yargı Yayınevi, Ankara.

- Perinçek, M. ve Odabaşı, A. (2014). *Stambulskie Novosti'de Jön Türk Devrimi*. Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Saatçi, M. B. (2004). *Makedonya Sorunu (1903-1913)*.Yayınlanmamış Doktora Tezi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Sander, O. (2013). *Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918'e)*. İmge Yayınları, Ankara.
- Saray, M. (1999). *Türk-İran İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Sönmez, B. İ. (2007). *II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Tabriz, A. A. (2004). *Aydınların, Dini Liderler ve Esnafın, İran'ın Yakın Dönem Toplumsal Hareketlerindeki ve Devrimlerindeki Rollerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Temel Britannica, (1993). “İspanya”, IX, Ana Yayıncılık, İstanbul.
- Tukin, C. (1996). “Girit”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, XIV, 85-93.
- Tunaya, T. Z. (1998). *Türkiye’de Siyasal Partiler*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tunaya, T. Z. (2000). *Türkiye’de Siyasal Partiler*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tuncer, H. (2000). *19.Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri (1814-1914)*. Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Türkmen, Z. (2001). “Girit Adasını Osmanlı İdaresinden Ayırma Çabaları: Yunan İsyanını Takip Eden Dönemdeki Gelişmeler (1821-1869)”. *Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, XII, 219-244.
- Uçarol, R. (2000). *Siyasi Tarih (1789-1999)*. Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Urhan. V. C. (2006). *1908-1913 Tarihlerinde Girit Olayları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ünsal, E. (2009). *Girit'in Türk Hâkimiyetinden Çıkışı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Üstün, İ. S. (2000). “İran”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, XXII, 400-404.
- Yeniay, İ. H. (1964). *Yeni Osmanlı Borçları Tarihi*. Ekin Basımevi, İstanbul.
- Yılmaz, F. (2010). *Batı Emperyalizmi ve Osmanlı Devleti (Osmanlı Devleti'nin Borçlandırılması)*. Berikan Yayınevi, Ankara.
- Zeyrek, S. (2012). “II. Meşrutiyette Demokratik Muhalefetin Sonu: Arnavut İsyanları ve Sonuçları”. *Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33, 299-336.

Gazeteler

Türkiye Gazetesi

- “Siyasiyat: Girit ve Hâkimiyet-i Osmaniye”, *Türkiye Gazetesi*, 21.06.1910.
- “Siyasiyat: İtidal ve Metanet Meftah-ı muzafferiyettir”, *Türkiye Gazetesi*, 24.06.1910.
- “Girit Meselesi ve Avrupa Ahenk-i Devliyesi”, *Türkiye Gazetesi*, 01.07.1910.
- “Bulgar Çeteleri”, “Eşkiya Reisi Çernoyiçef Tarafından İdama Mahkûm Olanlar”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.
- “Havadis-i Hariciye: Türkiye-Bulgaristan”, *Türkiye Gazetesi*, 06.11.1910.
- “Karadağ Hududu” ve “Karadağ’a Fırar Eden Arnavutlar”, *Türkiye Gazetesi*, 20.11.1910.
- “İstikraz Hakkında Almanya’da Efkâr-ı Umumiye”, *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.
- “İstikraza Dair Londra’da Efkâr-ı Umumiye”, *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.
- “Almanya Rical-i Maliyesinden Birinin Beyanatı”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.
- “Haftalık İcmal-i Siyasi-i Dâhili: İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.
- “İstikraz Meselesi: Mahmut Şevket Paşa ve Cavid Beğ”, *Türkiye Gazetesi*, 04.11.1910.
- “Makale-i Mahsusa: Maliyemiz Nasıl Düzelebilir”, *Türkiye Gazetesi*, 07.11.1910.
- “Havadis-i Dâhiliye: İstikraz Müzakeremesi”, *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910.
- “Rusya Hariciye Nazırı Mösyö Sozonof’un Berlin Seyahati”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.
- “İstikraz Hakkında Almanya’da Efkâr-ı Umumiye”, *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.
- “Havadis-i Hariciye: Berlin’de Amele Nümayişleri”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.
- “Meclis-i Milli ve Fırka-i Siyasiye”, *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910.
- “Alman Heyet-i Mukrezasının Şeraiti”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.
- “Türkiye-Romanya Ticaret Mukavelesi”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.
- “Mösyö Sozonof ve Almanya Başvekili”, *Türkiye Gazetesi*, 08.11.1910.
- “Havadis-i Hariciye: İran Hududunda”, *Türkiye Gazetesi*, 16.11.1910.
- “Havadis-i Hariciye: İran İstikrazı”, *Türkiye Gazetesi*, 22.11.1910.
- “Yâd-ı Mazi: Yine Girit”, *Türkiye Gazetesi*, 07.06.1910.
- “Tehir Meselesi Dolayısıyla”, *Türkiye Gazetesi*, 10.06.1910.
- “Siyasiyat: Girit Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 17.06.1910.
- “Ne İstiyoruz ne İstemiyoruz”, *Türkiye Gazetesi*, 24.06.1910.
- “İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 05.07.1910.
- “İran”, *Türkiye Gazetesi*, 12.07.1910.
- “Türkiye ve Yunanistan”, *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.
- “İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.
- “İran Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.

- “Türkiye ve İran”, *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.
- “Rusların Tasvibi”, *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910.
- “Osmanlı Şehbenderinin Beyanâtı”, *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910.
- “İngiliz Sermayedarlarının Teklifi”, *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910.
- “İngiltere ve İran”, *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910.
- “İran Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910.
- “Çar Nikolay”, *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910.
- “İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 29.10.1910.
- “Havadis-i Hariciye: İran Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 29.10.1910.
- “Türkiye ve İran”, *Türkiye Gazetesi*, 29.10.1910.
- “İngiliz Siyasiyesinin Beyanâtı”, *Türkiye Gazetesi*, 30.10.1910.
- “Bahr-ı Sefidde Rusya Donanması”, *Türkiye Gazetesi*, 30.10.1910.
- “Fransa’da Tatil-i Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 30.10.1910.
- “Girit ve Mösyö Venizelos”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.
- “Boykotaj”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.
- “Mülakat”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.
- “İstikraz”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.
- “İran’da Mukim Osmanlılar”, *Türkiye Gazetesi*, 31.10.1910.
- “Suikast Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 01.11.1910.
- “Siyasiyat”, *Türkiye Gazetesi*, 01.11.1910.
- “Haftalık İcmal-i Siyasi-i Dâhili”, *Türkiye Gazetesi*, 01.11.1910.
- “Portekiz Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 01.11.1910.
- “Berlin’de Müsademe”, *Türkiye Gazetesi*, 01.11.1910.
- “Türkiye-Bulgaristan Münasebeti”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.
- “Türkiye-Bulgaristan”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.
- “Belgrad’da Siyasi bir Suikast”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.
- “İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.
- “Şiraz’da İhtilal”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.
- “Rus Entrikası”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.
- “Türkiye-Fransa”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.
- “Berlin’de Amele Müsademesi”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.
- “Ticaret ve Nafia Nezareti”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.
- “İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.
- “Havadis-i Hariciye: İran Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.

- “İran ve Rusya”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.
- “Mahlu Muhammed Ali Şah”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.
- “İran’ın Şikâyeti”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.
- “İran’da Müsademe”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.
- “Türkiye ve Rusya”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.
- “Türkiye ve Almanya”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.
- “Çin’de Meşrutiyet”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.
- “Panislamizm, Panslavizm”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.
- “Portekiz Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.
- “Türkiye ve Yunanistan Münasebeti”, *Türkiye Gazetesi*, 04.11.1910.
- “Bulgaristan”, *Türkiye Gazetesi*, 04.11.1910.
- “Bulgar Komitacıları”, *Türkiye Gazetesi*, 04.11.1910.
- “Selanik’te Boykotajın Def’i”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.
- “Çetelere Karşı”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.
- “Bulgar Propagandası”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.
- “İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.
- “İran’da İngiltere ve Rusya”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.
- “İran Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.
- “Barcelona’da İhtilal”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.
- “Paris’te Müthiş Bir Sabotaj”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.
- “Bulgar Meclisi”, *Türkiye Gazetesi*, 06.11.1910.
- “Türk Çeteleri”, *Türkiye Gazetesi*, 06.11.1910.
- “İran Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 06.11.1910.
- “Çar Nikolay”, *Türkiye Gazetesi*, 06.11.1910.
- “Türkiye ve Yunanistan Münasebeti”, *Türkiye Gazetesi*, 07.11.1910.
- “İstikraz Daima İstikraz”, *Türkiye Gazetesi*, 07.11.1910.
- “İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 07.11.1910.
- “Brezilya’da Alman Zabitani”, *Türkiye Gazetesi*, 07.11.1910.
- “Türkiye-Romanya Ticaret Mukavelesi” *Türkiye Gazetesi*, 08.11.1910.
- “Rumeli Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 08.11.1910.
- “Bulgar Komiteleri”, *Türkiye Gazetesi*, 08.11.1910.
- “Macaristan’da Portekiz Cizvitleri”, *Türkiye Gazetesi*, 08.11.1910.
- “İspanya Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 08.11.1910.
- “Mecliste Bir Mücadele”, *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910.

- “Sırbistan’da Cinayat-ı Siyasiye”, *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910.
- “Makedonya Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910
- “Karadağ Hududu Müsademesi”, *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910.
- “Cezayir ve Tunus Muhacirleri”, *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910.
- “Mösyö Gariparis”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.
- “Liberalist Fırkası Kongresi”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.
- “Rusya ve İran”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.
- “Türkiye ve İranlılar”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.
- “İran’da İdare-i Örfiye”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.
- “Potsdam Mülakatı”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.
- “İmparator Wilhelm”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.
- “Belçikalılar Kralı İstemiyor”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.
- “Gal’de Tatil-i Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 10.11.1910.
- “Türkiye-Bulgaristan”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.
- “Konsolosluk Mukavelesi”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.
- “Bulgar Matbuatı”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.
- “Rusya’nın Hareketi”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.
- “Almanya ve İran”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.
- “Potsdam Mülakatı”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.
- “Portekiz Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.
- “İngiltere’de Tatil-i Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910
- “Şimal-i Gal’de Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 11.11.1910.
- “Mösyö Gariparis”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.
- “Karadağ Hududunda”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.
- “Bulgar Çeteleri”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.
- “İran İstikrazı”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.
- “Fransa ve İran”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.
- “Potsdam Mülakatı”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.
- “Meksika’da Nümayişler”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.
- “Mösyö Sozonof’un Beyanatı”, *Türkiye Gazetesi*, 13.11.1910.
- “Potsdam Mülakatı”, *Türkiye Gazetesi*, 13.11.1910.
- “İngiltere’de Tatil-i Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 13.11.1910.
- “Bulgaristan ve Sırbistan”, *Türkiye Gazetesi*, 14.11.1910.
- “Rumeli Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 14.11.1910.

- “Siyasiyat: İran Viran”, *Türkiye Gazetesi*, 14.11.1910.
- “Türkiye-İran”, *Türkiye Gazetesi*, 14.11.1910.
- “Siyasiyat: İran Viran”, *Türkiye Gazetesi*, 14.11.1910.
- “Türkiye-Bulgaristan”, *Türkiye Gazetesi*, 15.11.1910.
- “İstikraz Meselesi”, *Türkiye Gazetesi*, 16.11.1910.
- “İran’da Hatvet-i Hadidiye”, *Türkiye Gazetesi*, 16.11.1910.
- “Mösyö Sozonof ile Mülakat”, *Türkiye Gazetesi*, 17.11.1910.
- “Brezilya Ordusunda Alman Zabitani”, *Türkiye Gazetesi*, 17.11.1910.
- “İstikraz-ı Osmanî ve Mösyö Pişon”, *Türkiye Gazetesi*, 18.11.1910.
- “Türkiye ve İran”, *Türkiye Gazetesi*, 18.11.1910.
- “Makale-i Mahsusa: İki Şey”, *Türkiye Gazetesi*, 18.11.1910.
- “İran ve Rusya”, *Türkiye Gazetesi*, 19.11.1910.
- “İngiltere’de Tatil-i Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 19.11.1910.
- “İran’da Şimendifer Hatları”, *Türkiye Gazetesi*, 20.11.1910.
- “İran Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 20.11.1910.
- “İttihad-ı İslav Erkânı ve Türkiye”, *Türkiye Gazetesi*, 20.11.1910.
- “Amerika’da Sakin Arnavutlar”, *Türkiye Gazetesi*, 22.11.1910.
- “Meksika’da İhtilal”, *Türkiye Gazetesi*, 24.11.1910.
- “Bulgaristan ile Münasebet-i Ticariyemiz”, *Türkiye Gazetesi*, 07.06.1910.
- “İstikraz Meselesi: Türkiye ve Fransa”, *Türkiye Gazetesi*, 28.10.1910.
- “Bulgaristan’da Sosyalist Nümayişleri”, *Türkiye Gazetesi*, 03.11.1910.
- “İngiltere Madenlerinde Tatil-i Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 04.11.1910.
- “Havadis-i Hariciye: Potsdam Mülakatı”, *Türkiye Gazetesi*, 09.11.1910.
- “Avusturya Maliyesi ve Osmanlı İstikrazı”, *Türkiye Gazetesi*, 02.11.1910.
- “Fransa’da Sosyalistlerin Müteyyinağları”, *Türkiye Gazetesi*, 05.11.1910.
- “Türkiye-Bulgaristan Ticaret Mukavelesi”, *Türkiye Gazetesi*, 20.11.1910.
- “Türkiye-Bulgaristan Ticaret Mukavelesi”, *Türkiye Gazetesi*, 29.10.1910.
- “Hükümet-i Osmaniye ve Rusya Münasebeti”, *Türkiye Gazetesi*, 01.11.1910.
- “Bir Rus Konsolosunun Dağa Kaçırılması”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.
- “Siyasiyat: Rusya, Avusturya ve Türkiye”, *Türkiye Gazetesi*, 12.11.1910.
- “Makale-i Mahsusa: Bizde Tatil-i Eşgal”, *Türkiye Gazetesi*, 13.11.1910.
- “Siyasiyat: İttifak ve İtilaf-ı Meslis”, *Türkiye Gazetesi*, 17.11.1910.
- “Maliye Nazırı Cavid Beğ’in Beyanatı”, *Türkiye Gazetesi*, 27.10.1910.
- “Reşd Osmanlı Konsoloshanesine Hücum”, *Türkiye Gazetesi*, 19.11.1910.

“Havadis-i Hariciye: Portekiz Ahvalı”, *Türkiye Gazetesi*, 19.11.1910.

Muahede Gazetesi

“Venizelos Kabinesi”, *Muahede Gazetesi*, 21.10.1910.

“Siyasiyat: Yunan Hükümetine Karşı”, *Muahede Gazetesi*, 22.10.1910.

“Havadis-i Dâhiliye: Girit Meselesi, Bab-ı Ali ve Düvel-i Muazzama”, *Muahede Gazetesi*, 13.12.1910.

“Siyasiyat: Girit, İran ve Bosna-Hersek”, *Muahede Gazetesi*, 16.12.1910..

“Havadis-i Hariciye: Türkiye-Bulgaristan Ticaret Mukavelesi”, *Muahede Gazetesi*, 11.12.1910.

“Türkiye-Bulgaristan Ticaret Muahedesi”, *Muahede Gazetesi*, 16.12.1910.

“Sırbistan’ın Şikâyeti”, *Muahede Gazetesi*, 18.10.1910.

“Türkiye ve Sırbistan”, *Muahede Gazetesi*, 24.10.1910.

“Türkiye-Bulgaristan”, *Muahede Gazetesi*, 22.10.1910.

“Sofya’da Heyet-i İhtilaliyenin Suret-i Teşkili”, *Muahede Gazetesi*, 26.10.1910.

“Rumeli’nde İnzibat”, *Muahede Gazetesi*, 07.12.1910.

“Rumeli Ahvalı”, *Muahede Gazetesi*, 08.12.1910.

“Bulgarlara Karşı Tedabir-i İnzibatiye”, *Muahede Gazetesi*, 09.12.1910.

“Rumeli’nden Mektup”, *Muahede Gazetesi*, 09.12.1910.

“Bulgar Komitesinin Beyanâtı”, *Muahede Gazetesi*, 10.12.1910.

“Türkiye-Bulgaristan Hududu”, *Muahede Gazetesi*, 11.12.1910.

“Bulgar Balkan Cemiyeti”, *Muahede Gazetesi*, 14.12.1910.

“Türkiye-Bulgaristan”, *Muahede Gazetesi*, 07.12.1910.

“Rumeli’nde Eşkıya Çeteleri ve Muhacirler”, *Muahede Gazetesi*, 15.12.1910.

“Amele Hukuku: Hakkı Paşa’nın Cevabı ve Matbuat-ı Mahalliye”, *Muahede Gazetesi*, 12.12.1910.

“Kiliseler Kanununun Tatbiki”, *Muahede Gazetesi*, 16.12.1910.

“Makedonya’da Bulgar Jandarmaları”, *Muahede Gazetesi*, 15.12.1910.

“Rumeli’nde Bulgar Jandarmaları”, *Muahede Gazetesi*, 17.12.1910.

“Sırp Muallimleri”, *Muahede Gazetesi*, 18.12.1910.

“Potsdam Mülakatı ve Almanya Başvekilinin Nutku”, *Muahede Gazetesi*, 19.12.1910.

“Karadağ Hududunda”, *Muahede Gazetesi*, 07.12.1910.

“Arnavut Firarilerinin Avdeti”, *Muahede Gazetesi*, 14.12.1910.

“Rumeli Ahvalı”, *Muahede Gazetesi*, 15.12.1910.

- “İstikraz Meselesi”, *Muahede Gazetesi*, 23.10.1910.
- “Havadis-i Hariciye: İstikraz Meselesi”, *Muahede Gazetesi*, 25.10.1910.
- “İran’da İngiltere ve Rusya”, *Muahede Gazetesi*, 21.10.1910.
- “Hükümet-i Osmaniye ve İran Meselesi”, *Muahede Gazetesi*, 21.10.1910.
- “İran Ahvali”, *Muahede Gazetesi*, 22.10.1910.
- “Siyasiyat: İran ve Biz”, *Muahede Gazetesi*, 23.10.1910.
- “İran’ın Ahval-i Hazare-i Dâhiliyesine Bir Nazar”, *Muahede Gazetesi*, 23.10.1910.
- “İngiltere Notası ve İran”, *Muahede Gazetesi*, 24.10.1910.
- “İran Buhranı ve Rusya Hükümeti”, *Muahede Gazetesi*, 26.10.1910.
- “Hudut Meselesi Münasebetiyle”, *Muahede Gazetesi*, 06.12.1910.
- “Osmanlı-İran Hududunda Müsademe”, *Muahede Gazetesi*, 06.12.1910.
- “Havadis-i Hariciye: Osmanlı Konsoloshanesi Tahkir Olunuyor”, *Muahede Gazetesi*, 15.12.1910.
- “Nasrûlmelik’in Tahrana Avdeti”, *Muahede Gazetesi*, 17.12.1910.
- “İran Ahvali: Yine Kâbus İrtica”, *Muahede Gazetesi*, 17.12.1910.
- “İran Ahvali: Rusya’nın Entrikaları”, *Muahede Gazetesi*, 18.12.1910.
- “Potsdam Mülakatı ve Almanya Başvekilinin Nutku”, *Muahede Gazetesi*, 19.12.1910.
- “Ahval-i Umumiye-i Siyasiye: Kont Ernetal’in Beyanatı”, *Muahede Gazetesi*, 18.10.1910.
- “Kırmızı Kitap”, *Muahede Gazetesi*, 18.10.1910.
- “Siyasiyat: Kont Ernetal’in Nutku Karşısında”, *Muahede Gazetesi*, 19.10.1910.
- “Kont Ernetal’in Yeni Bir Nutku”, *Muahede Gazetesi*, 20.10.1910.
- “Avusturya-Macaristan Harbiye Nazırının Beyanatı”, *Muahede Gazetesi*, 20.10.1910.
- “Havadis-i Hariciye: General İspiridoviç’in Türkiye Hakkında Beyanatı”, *Muahede Gazetesi*, 21.10.1910.
- “Portekiz Ahvali”, *Muahede Gazetesi*, 18.10.1910.
- “Bir Hafta-i Vukuat-ı Âlem”, *Muahede Gazetesi*, 18.10.1910.
- “Portekiz Sosyalistleri”, *Muahede Gazetesi*, 22.10.1910.
- “Portekiz Cumhuriyeti”, *Muahede Gazetesi*, 23.10.1910.
- “Havadis-i Hariciye: Portekiz Ahvali ve Merasim-i Tedfîniye”, *Muahede Gazetesi*, 24.10.1910.
- “Haftalık İcmal-i Siyasi-i Harici”, *Muahede Gazetesi*, 25.10.1910.
- “Portekiz Ahvali”, *Muahede Gazetesi*, 25.10.1910.
- “Portekiz’de Tebdil-i Sultanın Esbab-ı Asliyesi”, *Muahede Gazetesi*, 26.10.1910.
- “Portekiz Cumhuriyeti”, *Muahede Gazetesi*, 06.12.1910.
- “İspanya’da Nümayişler”, *Muahede Gazetesi*, 24.10.1910.

“Brezilya’da İhtilal”, *Muahede Gazetesi*, 12.12.1910.

“Brezilya’da İhtilal”, *Muahede Gazetesi*, 14.12.1910.

“Brezilya Ahvalı”, *Muahede Gazetesi*, 15.12.1910.

“Hükümet-i Osmaniye ve Fransa”, *Muahede Gazetesi*, 10.12.1910.

“Paris’te Tatil-i Eşgal”, *Muahede Gazetesi*, 18.10.1910.

“Fransa’da Tatil-i Eşgal”, *Muahede Gazetesi*, 19.10.1910.

“Makale-i Mahsusa: Anarşistler”, *Muahede Gazetesi*, 23.10.1910.

“Haftalık-İcmal-i Siyasi-i Harici”, *Muahede Gazetesi*, 25.10.1910.

“Fransa’da Amele Hayatı”, *Muahede Gazetesi*, 08.12.1910.

“Havadis-i Hariciye: İmparator Wilhelm ve Sosyalistler”, *Muahede Gazetesi*, 08.12.1910.

“Almanya’da Sosyalistler”, *Muahede Gazetesi*, 12.12.1910.

“Japonya Hükümeti ve Sosyalistler”, *Muahede Gazetesi*, 18.12.1910.

“Bulgaristan’da Diplomasi Tebdilatı ve Matbaacıların Tatil-i Eşgali”, *Muahede Gazetesi*,
09.12.1910.

“Bulgaristan’da Matbaa Amelesinin Tatil-i Eşgali”, *Muahede Gazetesi*, 14.12.1910.

EK 1- TÜRKİYE GAZETESİ'NİN 7 HAZİRAN 1326 (1910) TARİHLİ 1. NÜSHASININ İLK SAYFASI.

EK 2- MUAHEDE GAZETESİ'NİN 5 TEŞRİİEVVEL 1326 (18 EKİM 1910)
TARİHLİ 1. NÜSHASININ İLK SAYFASI.

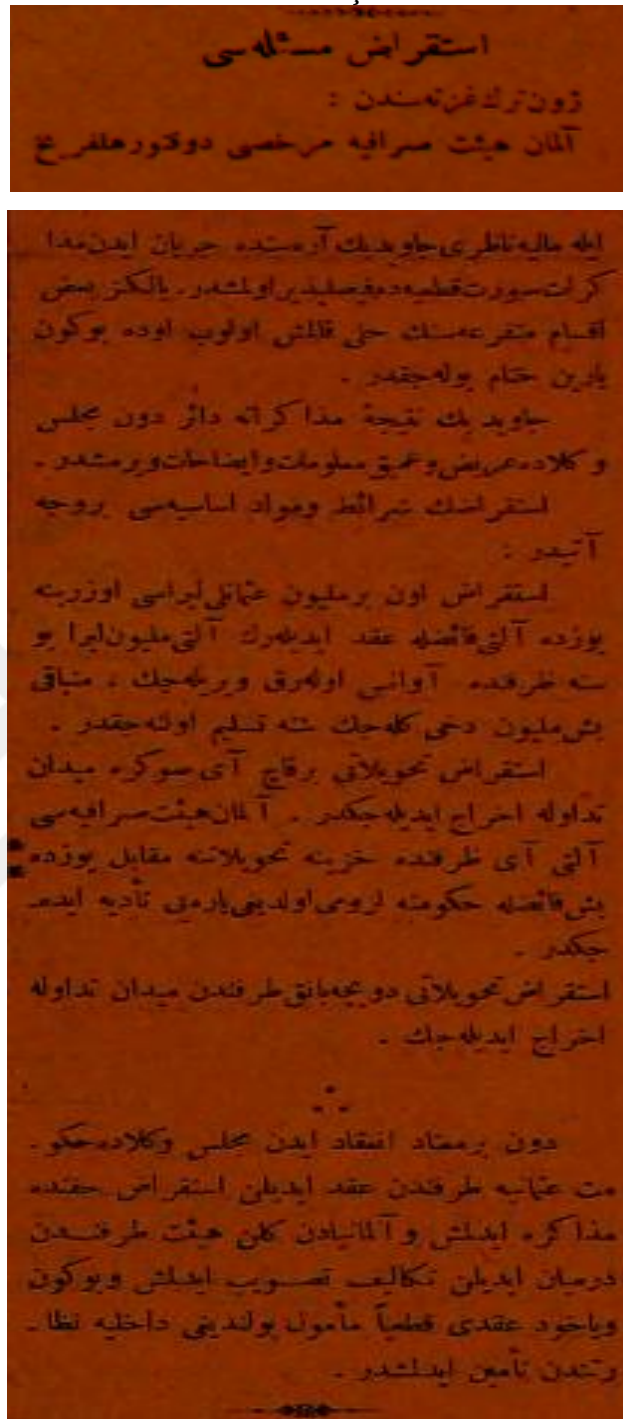
EK 3- TÜRKİYE GAZETESİ'NDE 17 HAZİRAN 1326 (1910) TARİHİNDE YAYINLANAN “SİYASİYAT: GİRİT MESELESİ” BAŞLIKLIL UZUN MAKALE.

EK 4- TÜRKİYE GAZETESİ'NDE 16 TEŞRİNİEVVEL 1326 (29 EKİM 1910) TARİHİNDE YAYINLANAN “YAŞAMAK İÇİN” ADLI MAKALE.

**EK 5- TÜRKİYE GAZETESİ'NDE 25 TEŞRİNİEVVEL 1326 (7 KASIM 1910)
TARİHİNDE YAYINLANAN İSTİKRAZ ANLAŞMASINA DAİR VERİLEN HABER.**

**EK 6- MUAHEDE GAZETESİ'NDE 6 TEŞRİNİEVVEL 1326 (19 EKİM 1910)
TARİHİNDE YAYINLANAN “KONT ERNETAL'İN NUTKU KARŞISINDA” ADLI
MAKALE.**

**EK 7- MUAHEDE GAZETESİ'NDE 10 TEŞRİNİEVVEL 1326 (23 EKİM 1910)
TARİHİNDE YAYINLANAN “İRAN VE BİZ” ADLI MAKALE.**

**EK 8- TÜRKİYE GAZETESİ'NDE 25 TEŞRİNİEVVEL 1326 (7 KASIM 1910)
TARİHİNDE YAYINLANAN “MALİYEMİZ NASIL DÜZEBİLİR” ADLI MAKALE.**

**EK 9- TÜRKİYE GAZETESİ'NDE 1 TEŞRİNİSANİ 1326 (14 KASIM 1910)
TARİHİNDE YAYINLANAN “İRAN, VİRAN” BAŞLIKLILI MAKALE.**

**EK 10- TÜRKİYE GAZETESİ'NDE 5 TEŞRİNİSANİ 1326 (18 KASIM 1910)
TARİHİNDE YAYINLANAN “İKİ ŞEY” ADLI MAKALE.**

برخی ست جمعه - ۵ تشرین ثانی ۱۳۲۶

مدیر و سرمداری : شروانی زاده محمود طاهر

Turkia
Journal Démocratique
Constantinople

نور کبیا

دوره و تراسی : ملک ملک خادم و مدافعی

آدرس : استانبول مطبوعه افکار سلیمیه

۱۰ یاره

۱۰ یاره

برای ماله ۱ یازیق و ماله ۱ یازیق ، یازیق ، یازیق !
شروانی زاده محمود طاهر
مالیه ناظری جاوید بکه آجیق مکتوب
استانبول تجاری و کرک مماله سی
(زمانه دن)
بودجه لایحه مستند کی کرک ممالاته داتر فقره
جالب نظر دقتدر .
ناظری ، کرک مماله لاری حقیقه ستره
سلولیک و برن مرجع و قیدات لازم ، حسن
اداره ، و و بخاره کوستریک تسهیلات ، کی
محاسن استانبول کرکارنده مقفوداویقی اخباردن
لیب من الاسباب صرف نظر اتمک ایستتمش
ویا خود او یوتمش استانبول کرکارنده
قیدات لازم . حسن اداره و بخاره ابراز تسهیلات
کی ممالات بخاریمک ترقیقنی انتاج ایدمچک
شیرکی یدی یجی قرائی ابرکی یوز غروشی .
آلان لوانته قوشور شیرکی اون بش غروشدن
ایسه یوز غروشته قدر دیزاری آیدیلر .
مذکور شرکتلر شمدی او یوزدن یوزغروشی
آلیورلر . فرانسه شرکتلری ایسه ممالارندن
دیزاری طایب آیدیلر . انگلیس و سوئیس شرکتلری
دیزاری اولورق حیه واحده آلا لیکن قاعدت منضم
ازدن عتول ایدمک هر قوشیتشون اوچر غروشی
آیدیلر . ایسته یوزدن سرمایه آکلاشیلر قانسانول
تجاری اتممک حتمه لره و ایلر و کرکده قالیلری
یوزدن کلی شرزا و زبانه دویار اولدقارندن مالمه
عقله اولورق و ایلر شرکتلر سنده رمقار قییمت
و ریکمه منظر قالیلر .
کرک ممالاتلک بوته بو قدر تأخره اوغر .
استندن کرک ادارهت هیچ بر مشولت ترتیب
ایتمیشکی و لیب تأخر کرک بخاریت انشاندن
اتمک ایتمیش اولدیشی و انشا آت مذکورمک

آدم اولورقدی . یالکتر فیکر دوشمندن آذامق
بخت ایلم . فیکر جهنمی پراقم !
یک ! دوغما یالمتیز دیک ! بوی جهام ایدق .
قطط هابا و هانکی تصویرت بخریمن وار . باری
شمدی به قدر بوته هیچ بر شی یایم یجی ایدک
بو گله یده ، بو سوزلری ده میداه چقاریمه ایدکده
کندی حالزده اولورده ایدک .
او وقت آورو یلده یزه قولای قولای یازم
و پروردی : یزه ایسته دیکمزد بدن یازم اولورقدی .
داهما هیچ بر شیشی تمین و ترتیب اتمه دیکمزد بوته
شیلری ایکیمه برده میدان علایت و چونته
چقاریمسق ایتمش ان اولماز .
یزه ایونرلر سکونی لازمدو . کندی کندیتیزه
دوشونم ، یاهم ، چالیم .
غایبیلردن ، آلفیشلردن بر آزده حذر اتمک
لازمدر . نوقتکه اتمه کندیتیزی طویلار و هرکه
قارشی کوکیمزی کره کره جیمشه موقف اولورسق

مقاله مخصوصه
ایکی شی
اون ۱ کرجه دور سابق یزه بریمین تمیزه
یلمسی کوچ مرخرفات سیب راقدی ، رجوق
علاقه لره و کسبه یلمسی مشکی قوداره یزی
بر طاق حکومت باغلا دی ایسه ده مریشک اولدیشی کی
من دودک اولدوغی کی هر مشکله ده واسطه
سهولتی واردر .
قطط بو قدر امور و مشاکلک آرمسندن هانکی
برقی حل ایدم . هانکیسی دوشتم ؟
بو سؤال هانده داتما عموم صلاح حیت
و وطن پروردنه ملین اندازدر . کویا یاقی ایته یوز .
مشترده المزده و شاط و اذواتر یوقش قطط
یایمچیز نلردر ؟ نه یی یاقی ایته یوز ؟ لویکه
هقیق تمین ایدمکی ؟ هدف من فقر ، تصویرم

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Melih Taha ÖZTÜRK
Doğum Yeri - Tarihi	Altındağ/Ankara-27.11.1993
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Varsak Lisesi
Lisans Diploması	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara
Yabancı Dil	İngilizce
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	Şehit Serkan Çölkesen Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi
E-Posta	melihataozturk1993@gmail.com